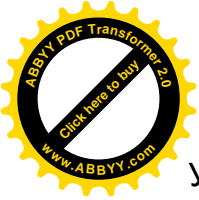

В. А. ЛИТВИНЕНКО

**ЗАСТОСУВАННЯ АРТТЕРАПІЇ
В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ
З ДОШКІЛЬНИКАМИ
ТА МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ**

УДК 159.98:7.02:37.013.77–053.4/5(075.8)

ББК 74.3:53.57

Л 64

Рекомендовано до друку вченою радою
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
(протокол № 4 від 28.11.2011)

Рецензенти:

Ю. О. Ляной, канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації СумДПУ ім. А. С. Макаренка;

Л. В. Мороз, канд. пед. наук, доцент кафедри логопедії СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

Литвиненко В. А.

Л 64 Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. / В. А. Литвиненко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 112 с.

У навчально-методичному посібнику подано основні етапи становлення арттерапії як ефективного засобу корекції мовленнєвих вад у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, визначено особливості, мету, завдання, принципи, а також умови її застосування у логопедичній роботі. Окремо розглянуто історію застосування арттерапії у корекційній роботі, детально описано засоби арттерапії, серед яких автор виділяє ізотерапію, бібліотерапію, кінезіотерапію, музикотерапію, імаготерапію, казкотерапію тощо.

Розрахований на студентів спеціальностей «Логопедія», «Корекційна педагогіка», «Дефектологія», а також фахівців у сфері корекційної педагогіки (логопедії).

УДК 159.98:7.02:37.013.77–053.4/5(075.8)

ББК 74.3:53.57

© Литвиненко В. А., 2011

© Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА У ЛОГОПЕДІЇ	6
1.1. Історія виникнення арттерапії	6
1.2. Визначення понять «арттерапія», «артпедагогіка» в контексті застосування їх у логопедичній роботі	10
1.3. Розвиток мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в нормі та патології	20
1.4. Завдання, зміст, засоби, форми корекції мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	30
1.5. Діагностика творчо-мовленнєвих здібностей у дітей-логопатів	36
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ АРТТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	46
2.1. Особливості організації роботи з розвитку і корекції мовлення у дітей засобами мистецтва	46
2.2. Бібліотерапія, як засіб корекції мовленнєвих порушень дошкільників та молодших школярів	53
2.3. Кінезіотерапія, як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	59
2.4. Ізотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	65
2.5. Музикотерапія як засіб корекції мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	75
2.6. Імаготерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	81
ДОДАТКИ	88
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	111

ПЕРЕДМОВА

Формування творчої особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на будь-які зміни у суспільстві є одним із пріоритетних завдань освітнього процесу. Одним із основних завдань особистісно зорієнтованої моделі виховання та навчання особистості є створення передумов для реалізації її природних нахилів і здібностей.

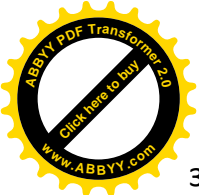
Водночас, на сьогоднішній день у нашій країні збільшується кількість дітей з різними відхиленнями в розвитку. За статистикою Мінздраву України здорові діти становлять 10% від усіх народжених дітей, умовно здорові – 40%, 18-20% – діти з затримкою психічного розвитку і 30% – діти з різними порушеннями у розвитку, в тому числі і мовленнєвому. За даними Є.Ф. Рау, дефекти звуковимови спостерігаються у 25-30 % дошкільників і у 5-7 % молодших школярів.

Оскільки в умовах сучасного суспільства існує потреба у зростанні творчих ресурсів дитини, її творчій активності в усіх сферах навчально-виховного процесу; то проблема застосування арттерапії як додаткового засобу корекції порушень мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку науки та практики корекційної освіти.

Питання становлення, розвитку та застосування арттерапії розглядалися такими науковцями, як Л. Виготський, О. Вознесенська, А. Захаров, В. Калягін, О. Копитін, Л. Аметова, Н. Ветлугіна, А. Грішина, О. Деркач, Б. Айзенберг, Т.Вохмяніна, Л. Гаврильченко, Г. Добровольська, І. Євтушенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, О. Караванова, Л. Комісарова, Л. Кузнецова, І. Левченко, О. Мастюкова, О. Медведєва, Ю. Некрасова, Т. Овчинникова, В. Оклендер, Поваляєва, Є. Рау, М. Чистякова та ін.).

Останнім часом арттерапія все більше інтегрується в систему корекційно-розвивального процесу спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей із особливостями психофізичного розвитку, де використовується як самостійно, так і комплексно в поєднанні з медикаментозними, соціально-педагогічними та реабілітаційними впливами.

Водночас, проаналізувавши практичні дані, щодо застосування арттерапії в системі логопедичної допомоги в масових дошкільних закладах та молодшій школі, можна відзначити, що на сьогоднішній день

засоби мистецтва в логопедичній практиці використовуються частково, переважно з метою поліпшення психоемоційного стану дитини, підвищення її комунікативно-рефлексивних вмінь. В той час, як арттерапія має вирішувати куди більше коло завдань, пов'язаних з питаннями корекції, виховання, навчання та всебічного розвитку дошкільників. Відтак, арттерапія не повинна залишатися тільки прерогативою роботи психотерапевтів, а й інтегративно застосовуватись у корекційно-педагогічну роботу логопедів.

Таким чином, корекція вад мовлення у дошкільників та молодших школярів здійснюється за рахунок створення арттерапевтичного середовища, в якому мають місце позитивні переживання, креативно-мовленнєві потреби, а значить необхідність у пошуку засобів їх задоволення в тому чи іншому виді мистецтва.

Корекційно спрямоване мистецтво і стає тим джерелом позитивних емоцій дитини, що сприяють подоланню мовленнєвих порушень та зародженню творчих здібностей, головна мета ж арттерапії полягає в корекційно-розвивальному впливі за рахунок включення дитини у різні види арттерапевтичної діяльності (ізотерапевтичної, музикотерапевтичної, імаготерапевтичної тощо).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА У ЛОГОПЕДІЇ

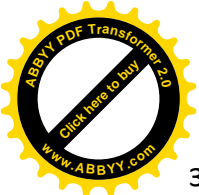
1.1. Історія виникнення арттерапії

Терапія за допомогою мистецтва, як окрема галузь теоретичного і практичного знання, що знаходилась між мистецтвом і наукою, з'явилася у 30-х роках ХХ століття. Дещо пізніше у професійному лексиконі психологів Західної Європи почав вживатися термін «**арттерапія**».

Зробивши екскурс в історію виникнення арттерапії, ми знайшли згадки про терапію мистецтвом іще в Давньому Єгипті, країнах Східної Африки, Індії та Давнього Китаю. Про терапевтичний вплив мистецтва згадують у своїх працях Сократ, Плутарх, Демокрит, Піфагор, Платон, Аристотель, Феофаст, Гален, Сенократ, Ескулап та багато інших.

В епоху середньовіччя велику увагу питанням лікування, зокрема музичним мистецтвом, приділяли такі вчені-лікарі як Авіцена, Ібн Сіна, Іоанн де Грохео, Амброз Паре, Джозеффо Царліно, Роберт Бартон. Згодом у XVIII-XIX століттях до них приєдналися клініцисти й фізіологи. Арттерапія або терапія мистецтвом є відносно новим методом психотерапії. Арттерапія виникла в 30-і роки нашого сторіччя. Перший урок застосування арттерапії відноситься до спроб корекції емоційно-особистісних проблем дітей, які емігрували в США із Німеччини під час другої світової війни. Перші спроби застосування арттерапії для корекції труднощів особистісного розвитку відносяться до 30-х років нашого сторіччя, коли арттерапевтичні методи були застосовані в роботі з дітьми, які пережили стресові ситуації в фашистських таборах та були вивезені в США. Вперше термін «арттерапія» був застосований Адріаном Хіллом в 1938 році при описі своєї роботи з хворими туберкульозом та в подальшому отримав широке розповсюдження. В наш час їм позначають всі види занять мистецтвом, які проводяться в лікарнях та центрах психічного здоров'я, хоча деякі спеціалісти в цій області вважають таке визначення занадто широким і неточним.

Ефективність застосування мистецтва в контексті лікування засновується на тому, що цей метод дозволяє експериментувати з почуттями, досліджувати та виражати їх на символічному рівні. Символічне мистецтво починається з печерних малюнків первісних людей. У давнину

застосовували символіку для визначення свого місця у світовому космосі та пошуку смислу людського існування.

Мистецтво відображає культуру та соціальні характеристики того суспільства, в рамках якого воно існує. Прообраз сучасної арттерапії зберігся в архаїчних формах мистецтва – у народній творчості. Тут безпосередньо, виражена опора на символічну мову «колективного безсвідомого». Схильна до символізації, людина неусвідомлено перетворювала в символи предмети та форми навколишнього світу; застосовувала символи, як в релігії, так і в образотворчому мистецтві. Першочергово арттерапія виникла в контексті теоретичних ідей З. Фрейда й К. Юнга, а в подальшому набула більш широкої концептуальної бази, включаючи гуманістичні моделі розвитку особистості К. Роджерса (1951 р.) та А. Маслоу (1956 р.).

З точки зору представників класичного психоаналізу, основним механізмом корекційного впливу в арттерапії є механізм сублімації. Як зазначає К. Юнг, мистецтво, особливо легенди та міфи і арттерапія, яка полягає у впливі мистецтвом, у значній мірі полегшують процес індивідуалізації саморозвитку особистості на основі встановлення зрілого балансу між безсвідомим та свідомим «Я».

У 20-і рр. Принцхорн (Prinzhorn) провів класичне дослідження творчості пацієнтів з психічними відхиленнями та зробив висновок, що їх художня творчість відображає найбільш інтенсивні конфлікти. В Сполучених Штатах однією з перших почала займатися арттерапією Маргарет Наумбург.

Вона обстежувала дітей, що мають поведінкові проблеми, в психіатричному інституті штату Нью-Йорк та пізніше розробила декілька навчальних програм по арттерапії психодинамічної орієнтації. У своїй роботі Наумбург спиралася на ідею Фрейда про те, що первинні думки та переживання, що виникають в підсвідомості найчастіше за все виражаються в формі образів і символів, а не вербально (Naumburg, 1966 р.).

З точки зору представників гуманістичного напрямку, корекційні можливості арттерапії пов'язані з наданням людині практично необмежаних можливостей для самовираження та самореалізації в продуктах творчості, ствердження та пізнання свого «Я».

Створені людиною продукти, об'єктивуючи її афективне відношення до світу, полегшують процес комунікації та встановлення відносин з оточуючими людьми (дітьми, батьками). Інтерес до результатів творчості з боку оточуючих, прийняття ними продуктів творчості підвищують самооцінку людини та ступінь її самоприйняття та самооцінки.

У 1960 р. в Америці була створена Американська арттерапевтична асоціація. Подібні асоціації виникли також в Англії, Японії, Голандії. Декілька сотен професійних арттерапевтів почали працювати в психіатричних лікарнях, клініках, центрах, школах, університетах тощо.

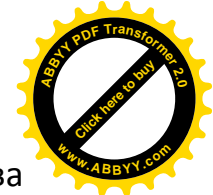
На практиці арттерапія не завжди пов'язана з лікуванням у медичному значенні слова. Therapeia (від грец. – турбота, догляд), турбота про людину та лікування розуміється, як «соціально-психологічне лікування», виправлення (корекція) стереотипів поведінки та підвищення адаптаційних можливостей особистості засобами художньої діяльності.

Під засобами артерапії розуміється використання образотворчої діяльності, музики, танцю, експресивних рухів, художнього слова, драматичного мистецтва та інших форм творчої активності людини. На думку М. Наумбург, терапія мистецтвом може застосовуватися як у контексті психотерапії, так і окремо.

Таким чином, первинно терапія мистецтвом застосовувалась у лікарнях, санаторіях і психіатричних клініках у роботі з важкохворими пацієнтами, та з часом вона почала використовуватись для надання психологічної допомоги масовому контингенту клієнтів, поступово відійшовши від своєї психоаналітичної першооснови.

На важливе значення мистецтва у вихованні та навчанні дітей із особливостями психофізичного розвитку вказували представники зарубіжної спеціальної педагогіки такі, як Е. Сеген, Ж. Демор, О. Декролі, а також російські та вітчизняні педагоги, психологи та лікарі Л. Виготський, А. Владимирський, О. Граборов, А. Запорожець, Ц. Картузанська, В. Кащенко, І. Соколянський, М. Тарасевич та інші.

Про позитивний вплив мистецтва на всебічний розвиток дитини писав Л. Виготський, який у своїй дисертаційній праці «Психологія мистецтва» (1924 р.) розкрив механізм «катарсису» (очищуючої дії мистецтва): «Перетворення негативних почуттів у мистецтві полягає у переході їх в свою протилежність, тобто в позитивну емоцію, яку несе в собі мистецтво».

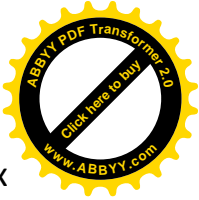
Як трактують О. Медведева, І. Левченко, Л. Комісарова Т. Добровольська у своїй праці «Артпедагогіка та арттерапія в спеціальній освіті» (2001 р.), катарсис пов'язаний із художнім сприйняттям, є складною роботою відчуттів, думок, уяви. Відомо, що процес сприймання у дітей з порушеннями психофізичного розвитку має свої особливості, обумовлені характером порушення.

Відтак, арттерапія представляє собою сукупність психокорекційних методик, що мають відмінності та особливості та визначаються як жанровою належністю до певного виду мистецтва, так і направленістю, технологією психокорекційного лікувального застосування.

У нашій країні активно працює Українська Арттерапевтична асоціація, за допомогою якої науковці та практики з усіх регіонів України об'єднують свої зусилля для пропагування арттерапії як ефективного та екологічного шляху зцілення особистості через творче самовираження у мистецтві, а також виокремлення науково-методологічних основ застосування арттерапії у різних сферах, зокрема й у корекційній освіті.

Доказом цього є розробки зарубіжних та вітчизняних вчених, що висвітлюють специфіку застосування різних напрямків арттерапії з різними категоріями дітей, що мають психофізичні порушення, зокрема: «Арттерапія у роботі з дітьми» М. Кисельової; «Арттерапія дітей та підлітків» О. Копитіна, О. Свістовської; «Арттерапія для дітей із затримкою психічного розвитку» С. Рибаківської; «Психокорекційна робота з дітьми, що мають порушення психічного розвитку» Б. Айзенберг, Л. Кузнєцової; «Театральна діяльність як засіб психодіагностики» І. Болдиревої, Н. Каранди; «Нетрадиційні методи в корекційній педагогіці» М. Поваляєвої; «Ефективність казкотерапії в корекційній роботі з дітьми» М. Поваляєвої та багато інших.

Застосування арттерапії в корекційно-педагогічній роботі з дітьми, що мають мовленнєві порушення, було розкрито в працях Л. Гаврильченко «Корекція мовлення через ознайомлення з природою в образотворчій діяльності», Г. Беденко, М. Поваляєвої «Корекція просодичної сторони мовлення на музичних заняттях», О. Рау «Роль ігрової психотерапії (казкотерапії) в усуненні заїкання у дошкільників»; А. Красикової «Лялькотерапія в корекційній педагогіці» та в багатьох інших.

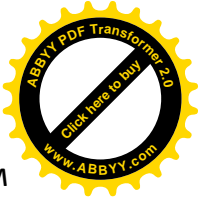
Таким чином, дослідники в галузі логопедії в пошуках ефективних засобів корекції звертають увагу на використання арттерапевтичних технологій на основі мистецтва в процесі навчання та виховання дітей з мовленнєвими порушеннями.

1.2. Визначення понять «артпедагогіка», «арттерапія» в контексті застосування їх у логопедичній роботі

Виховання всебічної, гармонійно розвинутої особистості пов'язане з розширенням її реальних можливостей для застосування в різних сферах діяльності та особистісних творчих сил і здібностей. У вирішенні цього завдання найважливіша роль належить естетичному вихованню, мистецтву. Всі види мистецтва впливають на особистісне зростання людини. У комплексі ж вони підсилюються та роблять велику справу – духовно збагачують та облагороджують людину.

Мистецтво є складовою частиною духовної культури людства, специфічний вид практично-духовного пізнання світу. Основною функцією мистецтва є художня, котра саме й дозволяє йому здійснювати цілісний вплив на духовний світ людини. Виходячи з теоретичних положень окремих дослідників (Є. Белкіна, Т. Гризоглазова, О. Котикова, Є. Коцюба, Є. Крупник, Ю. Мудрик, Б. Лихачов, Г. Фрейдман, Г. Шевченко) важливо констатувати, що основу для духовного росту і самовизначення особистості складає мистецтво, а базою його життєздатності є нерозривні зв'язки з духовними інтересами та потребами людей.

Мистецтво прагне «охопити увесь світ» заради духовного відродження людини. Воно – джерело духовного смислу людського життя і найсильніший фактор її формування. Найважливішим засобом впливу на підростаючу особистість, на її почуття, на розвиток творчих здібностей, на формування духовних потреб і інтересів є мистецтво у всьому багатстві і неповторності його різновидів. Саме мистецтво здатне здійснити концентровано-комплексний вплив на всі сфери дитячої природи – почуття і думки, естетичне і моральне, екологічне і розумове, в цілому на культуру і забезпечити потенційну можливість її гармонійного, духовно-морального розвитку.

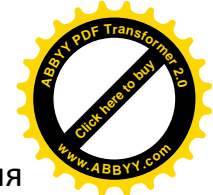
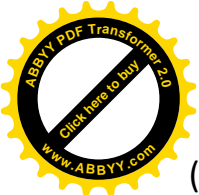
Проблема комплексного використання мистецтва породжена самим життям – процесом становлення художньої культури людства, де знайшли своє відображення диференціація та інтеграція окремих видів мистецтва. З особливою старанністю досліджується питання, якої якості мистецтво, в яких педагогічних цілях, в якому віці і як викладати, для того, щоб воно найоптимальнішим чином підтримувало розвиток дитини. Розвиток художнього смаку та емоційної чуйності в дитячому віці закладає фундамент для духовної культури людини дорослої.

Арттерапія – це синтез декількох галузей наукового знання (мистецтва, медицини, психології), а в психолого-корекційній практиці – це сукупність методик, заснованих на застосування різних видів мистецтва в своєрідній символічній формі, що дозволяють за допомогою стимулювання художньо-творчих (креативних) нахилів дитини з особливими потребами здійснювати корекцію психо-соматичних порушень, психоемоційних процесів та відхилень в особистісному розвитку.

Сутність арттерапії полягає у терапевтичному та корекційному впливі мистецтва на суб'єкт і проявляється в реконструюванні психо-травмуючої ситуації, за допомогою художньо-творчої діяльності та створення нових позитивних переживань, виявлення креативних потреб.

Науковець М.Кисельова тлумачить арт-терапію як метод, що спроможний розкривати творчий потенціал індивіда, а вчені Н. Платонова, Ю. Платонова – як спеціалізовану форму психотерапії, психокорекції та розвиваючої психології, заснованої на творчому самовираженні за допомогою різних видів мистецтва.

Крім того, розвиваючи педагогічний напрям арт-терапевтичної роботи, науковці С. Григор'єв, О. Федій, В. Франкл виділяють такі арт-терапевтичні техніки: *естетотерапію* (інтегроване психолого-педагогічне поняття, своєрідне педагогічне «лікування» дитячої душі за допомогою різноманітних засобів впливу на емоційно-чуттєву сферу дитини (гра, спілкування, мистецтво, природа, рух, фольклор тощо); *моритатерапію* (метод, за допомогою котрого діти вводяться в ситуацію, – де вони повинні справляти гарне враження на оточуючих, що сприяє вихованню правил гарної поведінки; *психодраму* (соціодрама, драматизація; механізм драматичної імпровізації в процесі моделювання особистісно важливих ситуацій для розуміння та зміни внутрішнього світу; *логотерапія*

(лікування сенсом; певний вид соціальних технологій для подолання аномалій психосоціального розвитку суб'єктів суспільного життя).

У концептуальну основу корекції засобами мистецтва науковці закладають такі основні характеристики арттерапії як: *метафоричність* – мистецтво, як метафора, використання метафори як зцілюючого, навчального та соціалізуючого механізму; *ресурсність* – розвиток креативних якостей дитини, які постійно присутні у глибині психологічного ресурсу особистості; *тріадичність* – наявність нетрадиційної для психотерапії тріади: *терапевт* (спеціаліст, педагог, психолог) – *клієнт* (учасник: дитина, дорослий) – *твори мистецтва* (творчий продукт діяльності).

Артпедагогіка – це синтез 2-х галузей наукового знання (мистецтва, педагогіки), що забезпечують розробку теорії та практики педагогічного, корекційно-направленого процесу у художньому розвитку дітей з особливими потребами та питання формування основ художньої культури через мистецтво та художньо-творчу діяльність (музичну, образотворчу, художньо-мовленнєву, театралізовано-ігрову).

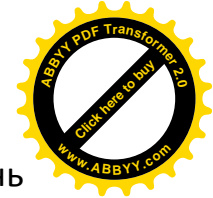
Артпедагогіка – це галузь наукового знання, що дозволяє розглядати в рамках спеціальної освіти художнє виховання і всі компоненти корекційно-розвиваючого процесу (розвиток, виховання, навчання, корекція) засобами мистецтва та формування основ художньої культури дитини з особливими потребами.

Напрями арттерапії

1. Музикотерапія – лікувальний вплив через сприймання музики (вокалотерапія).
2. Імаготерапія – лікувальний вплив через образ, театралізацію.
3. Ізотерапія – лікувальний вплив через засоби образотворчого мистецтва.
4. Бібліотерапія – лікувальний вплив через читання (казкотерапія).
5. Кінезіотерапія – лікувальний вплив рухами (танцетерапія, хореотерапія, корекційна ритміка, логоритміка).

Основні функції арттерапії:

- 1) катарсистична – очищуюча, звільнююча від негативних впливів.
- 2) регулятивна – зняття нервово-психічного напруження, регулювання психо-соматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану.

3) комунікативно-рефлексивна – забезпечує корекцію порушень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки.

Відмінність арттерапії від артпедагогіки.

В арттерапії не ставиться акцент на ціленаправлене навчання: оволодіння навичками та вміннями в будь-якому виді художньої діяльності (музичній, образотворчій, театралізовано-ігровій, художньо-мовленнєвій), так як в артпедагогіці.

Завдання корекційно-педагогічної роботи з дітьми з мовленнєвими вадами за допомогою засобів мистецтва

1. Подолання недоліків мовленнєвого розвитку дітей:
 - формування основних артикуляційних укладів;
 - підготовка артикуляційного апарату до спонтанної корекції порушень звуковимови;
 - розвиток фонематичного слуху, сприймання;
 - розвиток лексико-граматичної будови мовлення;
 - формування навичок та вмінь зв'язного мовленнєвого висловлювання;
 - формування первинних навичок письма та читання.
2. Корекція недоліків в особистісній та емоційно-вольовій сфері:
 - формування у дітей вольових якостей, регуляція поведінки;
 - формування у дітей навичок психологічної адаптації у колективі;
 - усунення, попередження негативних якостей характеру (агресивність, замкненість, впертість).
3. Формування та розвиток вищих психічних функцій:
 - розвиток загальної та дрібної моторики;
 - розвиток графомоторних навичок;
 - формування почуття ритму;
 - формування міжаналізаторних зв'язків.
4. Формування вищих психічних функцій:
 - розвиток здібностей до концентрації, уваги;
 - розвиток сенсорно-перцептивної діяльності;
 - розвиток зорової, слухової, вербальної пам'яті;
 - розвиток творчих здібностей (уяви, фантазії).

5. Формування провідних видів діяльності:

- розвиток сюжетно-рольової гри;
- підготовка дітей до оволодіння навчальними видами діяльності;
- психологічна підготовка дітей до навчання у школі.

Особливості корекції вад мовлення засобами мистецтва

Арттерапевтичні методики дають можливість широко застосовувати не тільки групову, а й індивідуальну форми роботи з дитиною; ставити та вирішувати конкретні психокорекційні завдання за для нових мотивів, установок та їх закріпленню в реальному житті.

Найбільш сензитивним для застосування арттерапевтичних методик в корекційній роботі з дошкільниками є вік 6–7 років, в окремих випадках з 5 років. У цьому віці у дитини вже частково сформовані мовленнєві, рухові навички, елементарні вміння в художніх видах діяльності, розвивається самосвідомість, що є основою для застосування арттерапевтичних (артпедагогічних) методик.

Застосування засобів мистецтва підвищує ефективність корекційно-розвиваючої роботи з дітьми, може бути тим об'єднуючим моментом, що дозволяє розробляти зміст занять у таких групах. Корекційно-розвиваючі та психо-терапевтичні можливості мистецтва пов'язані з наданням дитині практично необмежених можливостей для самовираження та самореалізації як у процесі творчості, так і у його продуктах. Цікавість до результатів творчості дитини з боку оточуючих, прийняття ними продуктів художньої діяльності підвищує самооцінку, самосприйняття дитини у макросередовищі соціальному середовищі в цілому. Корекційні можливості дитини пов'язані з тим, що мистецтво є джерелом нових позитивних переживань дитини (породжує нові креативні потреби та шляхи їх задоволення).

Корекція вад мовлення у дітей засобами мистецтва здійснюється двома шляхами:

1. шляхом виховання здібностей естетично сприймати дійсність як у житті, так і у мистецтві,
2. шляхом здійснення діяльності, що пов'язана з мистецтвом.

Характеристика напрямів арттерапії

Оскільки арттерапія забезпечується впливом засобів мистецтва, то її систематизація заснована перш за все на специфіці видів мистецтва (музика – музикотерапія; образотворче мистецтво – ізотерапія; театр, образ – імаготерапія; література, книга – бібліотерапія, танець, рух – кінезіотерапія). В свою чергу кожний вид арттерапії поділяється на підвиди.

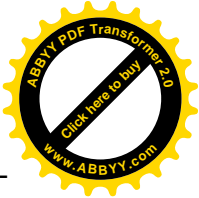
Найбільш розповсюдженою в корекційній роботі є **ізотерапія** (малюнок, ліплення), що може застосовуватися у 5 видах проведення малюночної терапії: предметно-тематичний тип; образно-тематичний тип; вправи на розвиток образного сприймання, уяви, символічної функції; ігри та вправи з образотворчими матеріалами; завдання на сумісну діяльність.

Ізотерапія – лікувальний вплив, корекція за допомогою образотворчої діяльності. Ізотерапія по формі організації може бути індивідуальною та груповою. В сучасній зарубіжній та вітчизняній ізотерапії (В. Фолке, Т. Келлер; Р. Хайкін, М. Бурно). Виділяють напрями цього методу:

- застосування вже існуючих творів образотворчого мистецтва шляхом їх аналізу та інтерпретації пацієнтами,
- сприяння самостійним творчим проявам в образотворчій діяльності.

Ізотерапія широко застосовується в психокорекційній практиці як в різних галузях медицини: психіатрії, терапії, так і в спеціальній психології та корекційній педагогіці. Застосування ізотерапії в медицині обумовлено лікувально-реабілітаційними завданнями, а в психології та педагогіці – в більшій мірі корекційно-профілактичними завданнями. Ізотерапія дає позитивні результати в роботі з дітьми с різними проблемами – затримкою психічного розвитку, мовленнєвими труднощами, порушеннями слуху, розумовою відсталістю, при аутизмі, де вербальний контакт є ускладненим. Малюночна терапія в цьому випадку розглядається, в першу чергу, як проекція особистості дитини, як символічне вираження її відношення до світу.

Застосування ізотерапії в корекційній роботі дозволяє отримати результати для розвитку спілкування, забезпечує ефективний вплив на усвідомлення дитиною своїх переживань, на розвиток здібностей до саморегуляції, впевненості у собі за рахунок соціального визнання цінності продукту, що створила дитина.

Іншим видом арттерапії, що дає позитивні результати у корекційно-педагогічній роботі є **музикотерапія** (рецептивна, активна, інтегративна). Музикотерапія – це вид арттерапії, де музика застосовується з лікувальною або корекційною метою. В наш час музикотерапія є цілим психокорекційним напрямом (в медицині та психології), що має в своїй основі два аспекти впливу: психосоматичний (в процесі якого здійснюється лікувальний вплив на функції організму) та психотерапевтичний (в процесі якого за допомогою музики здійснюється корекція відхилень в особистісному розвитку, психоемоційному стані). Саме катарсичний (очищуючий) вплив музики дозволяє застосовувати її в корекційній роботі з дітьми, що мають проблеми в мовленнєвому розвитку.

В багатьох дослідженнях по музикотерапії (В. М. Бехтєрев, С. С. Корсаков, І. М. Догель, С. І. Консторум, Г. П. Шипулін, Б. В. Асаф'єв, Л. А. Мадель, Л. С. Брусиловський, І. Р. Тарханов, Г. Н. Кехаушвілі, А. Н. Борисов, Л. А. Батуріна, І. В. Тьомкін, В. І. Петрушин, В. С. Шушарджан) лікувальний та корекційний вплив такого виду арттерапії полягає в:

- регуляції психовегетативних процесів, фізіологічних функцій організму;
- підвищення соціальної активності, набуття нових засобів емоційної експресії;
- полегшенні засвоєння нових позитивних установок і форм поведінки, корекції комунікативної функції;
- активізації творчих проявів.

Заняття засобами *рецептивної* музикотерапії направлені на моделювання позитивного емоційного стану шляхом застосування образно-музичного малюнку (застосування медитативної музики). Прикладом *інтегративної* є синтез музичного та наочно-зорового сприймання. Заняття будуються таким чином, що сприймання музики супроводжується переглядом відеозапису на великому екрані (картин природи тощо). *Активна* застосовується у різних варіантах: вокалотерапія, танцетерапія.

Заняття по *вокалотерапії* проводяться в індивідуальній та груповій формах. Вони направлені на формування оптимістичного настрою за допомогою вокальної діяльності, застосування пісень, формул для гармонізації внутрішнього світу.

Музикокольоротерапія – це вид музикотерапії, який сприяє відновленню первинної енергетичної рівноваги людського організму, що є спричиненою через хворобливий стан, за допомогою синтезу музики та кольору. В останні роки лікарями, психологами, психотерапевтами все більше вивчається взаємозв'язок між психічними та фізіологічними процесами, що призводить до цікавих відкриттів про позитивні зміни в організмі під впливом музики та кольору, сміху та позитивних емоцій. Раціональне застосування кольору забезпечує корекцію психофізіологічного та психоемоційного стану, який в поєднанні з музикою цей вплив посилює.

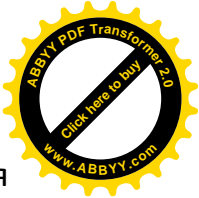
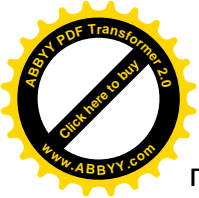
Кінезіотерапія заснована на зв'язку музики та руху, включає в себе: танцетерапію, хореотерапію, корекційну ритміку (логоритміку), психогімнастику. В кінезіотерапії позитивний ефект досягається через застосування танцетерапії, рухових ритмічних вправ (В. М. Бехтерев, А. М. Бернштейн, В. А. Гіляровський, В. А. Гринер, Д. С. Озерецький, Г. А. Волкова та ін.).

В основі застосування *танцетерапії* лежить зняття м'язового напруження через танець, яке з'являється в результаті стресу. Застосування рухів в корекції психоемоційних станів засноване на принципі тісного взаємозв'язку емоційних переживань і тілесного напруження, теорії тілесної терапії В. Райха та А. Лоуена. Танцетерапія передбачає застосування таких видів танцювального мистецтва: образно-сюжетний танець-імпровізація або сучасний дитячий народний танець (елементи рухів іспанського, узбекського, індійського танців).

Кінезіотерапія може проводитися в формі тематичних занять, побудованих на образній імпровізації логопеда та групи дітей. У заняття включають вправи, що знімають психоемоційну напругу, забезпечують релаксацію, регулюють емоційний стан, корекцію моторної сфери.

Корекційна ритміка відрізняється від інших видів кінезіотерапії тим, що в її основі лежить ритм, музично-ритмічний рух, за допомогою якого здійснюється корекція порушень. Будь-який рух здійснюється у певному ритмі. Зв'язок музики та ритмічного руху є основою корекційної ритміки, при цьому головну роль виконує музика, яка задає ритм рухів.

Психогімнастика включає в себе комплекс вправ, ігор, етюдів, метою яких є збереження психічного здоров'я дітей, корекція

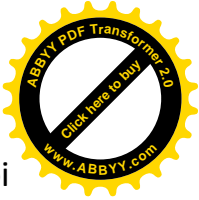
психоемоційних моторних порушень. На заняттях діти навчаються елементам техніки вираження емоцій за допомогою виразних рухів тіла, навичкам релаксації.

Імаготерапія (від. лат. *imago* – «образ») займає особливе місце серед видів арттерапії. Її основою є театралізація психотерапевтичного процесу (І. Е. Вольпер, Н. С. Говоров, 1973). Імаготерапія в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями застосовують як індивідуально, так і у груповій формах. Головна мета її проведення не є публічний виступ перед глядачами, як заключна форма роботи, а поглиблення та фіксація корекційного, логопедичного та психотерапевтичного ефекту. Імаготерапія спирається на теоретичні положення про образ, а також про єдність особистості та образу.

Завданнями імаготерапії є такі:

- укріплення та збагачення емоційних ресурсів і комунікативних можливостей;
- виховання здібності адекватно реагувати на виникнення певних проблемних ситуацій, а також здібності до виконання певної ролі;
- розвиток здібності до творчого вираження спеціально продемонстрованого «лікувального» образу, що має самостійне значення в оздоровленні особистості;
- тренування здібності до мобілізації життєвого досвіду в потрібний момент, виховання вольових якостей, здібності до саморегуляції;
- сприяння в процесі імаготерапії творчому інтересу, що збагачує життя новим змістом.

Імаготерапія найчастіше проводиться у вигляді *лялькотерапії* (розігрування історій з улюбленими персонажами або ляльками). Лялькотерапія застосовується в роботі з дітьми та заснована на ідентифікації з образом улюбленого героя (казки, мультфільма, іграшки). Використовують дану методику при різноманітних порушеннях поведінки, страхах, труднощах у розвитку комунікативної сфери і т. ін. Технологія проведення лялькотерапії полягає в тому, що з улюбленим для дитини персонажем розігрується в особах в «режисерській грі» історія, пов'язана з травмуючою для неї ситуацією. Необхідно в ході гри домогтися того, щоб інсценіровка розповіді захопило дитину і вона, співчуючи герою, ідентифікувалася з ним.

Головна особливість імаготерапії полягає в тому, що по мірі розкручування сюжету збільшується емоційне напруження дитини. Для цього сюжет будується таким чином, щоб мало місце «розвертання» конфлікту на прикінцевому етапі, яке досягнувши максимуму, має змінюватися бурними емоційними реакціями (плачем, сміхом), зняттям напруження. Після завершення «вистави» дитина повинна відчувати полегшення. Дуже важливим в театралізованому дійстві є початок, кульмінація (коли герою загрожує що-небудь) і позитивна розв'язка (герой перемагає).

До видів арттерапії, заснованому на лікувальному корекційному впливі читанням відноситься **лібропсихотерапія** (лікувальне читання, метод запропонований В. М. Бехтеревим) і **бібліотерапія** (терапія через книгу, запропонована В. Н. Мясищевим). Бібліотерапія почала використовуватися як в Росії, так і в США в 20-і рр. ХХ сторіччя, де була створена Асоціація лікарняних бібліотек. В основі цього виду арттерапії лежить застосування спеціально підібраного для читання літературного матеріалу, як терапевтичного засобу, з метою вирішення особистісних проблем через ідентифікацію з образом художнього твору за допомогою направленного читання. Спектр арттерапевтичних методик, що застосовуються у корекційно-педагогічній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями може бути доповнений *казкотерапією*, як одним з видів бібліотерапії.

В основі казкотерапії лежить психокорекція засобами літературного твору – казки (Д. Ю. Соколов, 1997; Є. Ю. Петрова, 1998 та ін.). Цей вид бібліотерапії більше використовується для роботи із старшими дошкільниками та молодшими школярами, які мають проблеми в розвитку (Т. В. Вохмяніна, 1998; Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєва, 2000). За допомогою казкотерапії можна надати допомогу дітям з проблемами (агресивним, невпевненим, сором'язливим, з проблемами прийняття своїх почуттів, а також з різного роду психосоматичними захворюваннями).

Казкотерапія дозволяє дитині з мовленнєвими порушеннями усвідомити свої проблеми та побачити шляхи її вирішення. Особливе значення надається підбору персонажів для казки та встановлення відносин між ними. В казкотерапії є важливим застосування вже готових казок (народних, авторських), після сприймання яких, як правило, проводиться бесіда з дітьми, в якій проводяться паралелі між особистісним досвідом дитини та подіями казки.

Отже, формування стійкого інтересу до різних видів мистецтва призводить до появи та закріплення стійкої потреби в них через прекрасне до високодуховного, його удосконалення. За допомогою впливу на дитину різних видів мистецтва у неї, окрім духовності, формується характер; вдосконалюється та збагачується емоційна сфера, чудовий смак; почуття міри та такту; з'являються нові творчі можливості, бурхливо розвиваються здібності; розширюються обрії її світорозуміння, усвідомлення та відчуття багатства світу.

Теоретичні питання

1. Історія виникнення арттерапії.
2. Загальне поняття «арттерапія», «артпедагогіка» в контексті застосування їх у логопедії.
3. Особливості корекції мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами арттерапії.
4. Роль арттерапії в корекційно-розвивальному процесі.
5. Основні напрями арттерапії, що застосовуються у логопедії.

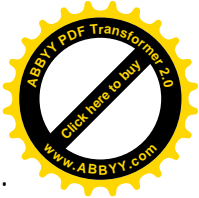
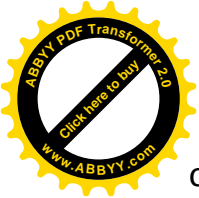
Практичні завдання

1. Пояснити відмінність понять «артпедагогіка» та «арттерапія» в контексті їх застосування у логопедичній роботі.
2. Скласти тлумачний словничок арттерапевтичних термінів, пояснити їх значення.
3. Підібрати художні твори з різними граматичними формами, які можна використовувати у корекційно-розвивальній та творчо-навчальній роботі з дітьми.
4. Розробити тексти коригувальних завдань, застосовуючи різні види арттерапії.

1.3. Розвиток мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в нормі та патології

Матеріальними законами, що виражають основну комунікативну функцію мови є звуки мовлення, які розглядаються в артикуляційно-акустичному та функціональному аспектах.

Артикуляційно-акустичний аспект звуків мови є предметом вивчення у фонетиці, а функціональний – у фонології. Одиницею фонетики є звук, а

одиноцею фонології – фонема. Фонемі реалізуються у звуках мовлення. Звуки не є фонемами, оскільки фонема не може утримувати фонологічно-неістотної ознаки, що для звука є фактично немінучим.

Звуки мовлення – це вимовно-слухові елементи, що відокремлюються у слові в процесі його послідовного членування як мінімальні одиниці (неподільні) і займають мінімальний відрізок часу.

На основі аналізу мовленнєвого потоку можна переконатися, що людина вимовляє велику кількість звуків. Однак реально усвідомлює лише ті одиниці, які слугують для побудови й розпізнання слів. У живому мовленні вимовляється значно більша, ніж ми думаємо, кількість різноманітних звуків, які в кожній мові об'єднані в невелику кількість звукових типів, здатних диференціювати слова, та їх форми; слугувати меті людського спілкування. Ці звукові типи і є фонемами. Отже, фонема виконує смисло-розрізняльну функцію.

Фонема – це мінімальна неподільна одиниця мови, яка слугує для поєднання і розрізнення складових одиниць мови, морфем слів та вносить диференціацію у значення слів і вирізняє слова подібні за значенням.

Фонема – це найменша мовна одиниця, що потенційно пов'язана зі значенням.

Основним джерелом звукової мови є хвильові, механічні коливання голосових зв'язок, що перетворюються ротовим і носовим резонатором у надглоткових порожнинах. За акустичними ознаками звуки поділяються на тони та шуми. Тони виникають під час періодичних коливань голосових зв'язок, а шуми – внаслідок неперіодичних коливань.

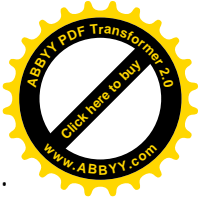
В українській мові виділяють дві групи звуків: голосні та приголосні. У фонетичній системі сучасної української літературної мови функціонують 50 звуків: 6 голосних і 44 приголосних.

Голосні – це звуки, в основі яких лежить тон.

Приголосні – це звуки, в основі яких лежить шум.

З акустичного погляду звуки різняться за висотою, інтенсивністю і тривалістю.

Висота: визначається частотою коливання голосових зв'язок за одиницю часу. Чим менша кількість коливань, тим звук нижчий і навпаки.

Інтенсивність: залежить від амплітуди коливань голосових зв'язок. Чим більша, тим звук інтенсивніший, голосніший звук.

Довгота: визначається його протяжністю в часі, яка вимірюється тисячними частками секунди.

Артикуляція – сукупність рухів і правильне положення мовних органів необхідних для утворення звука мови. Мовний акт, що забезпечує артикуляцію звуків здійснюється складною системою органів, які розрізняють периферичну і центральну частини мовленнєвого апарату.

Органи мовлення залежно від їх участі в артикуляції звуків поділяються на дві групи:

1) *активні* – голосові зв'язки, задня стінка глотки, язик, губи, увула (язичок);

2) *пасивні* – зуби, альвеоли, тверде та м'яке піднебіння.

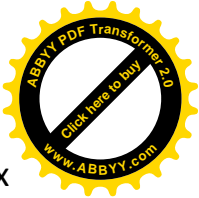
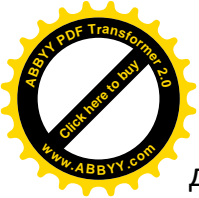
Пасивні мовні органи нерухомі. Вони відіграють допоміжну роль у звукоутворенні.

Щоб досконало оволодіти рідною мовою потрібно знати класифікацію звуків, особливо їх вимову, артикуляцію кожного звука. Якщо логопед добре знає класифікацію звуків, специфіку артикуляції кожного з них, це дасть йому можливість виправляти неправильну вимову звуків, показувати їх правильну артикуляцію дітям.

Фонематичний слух, який чітко сприймає звукову будову слова і протиставляє одній фонемі іншу, забезпечується скроневими відділами лівої півкулі головного мозку. Ця зона дає можливість виділити із мовленнєвого потоку смислорозрізнявальні фонематичні ознаки і є основним мозковим механізмом фонематичного слуху. У разі пошкодження цієї частини кори головного мозку людина втрачає здатність спіймати і розрізнити звуки мови.

У науковій літературі вживається термін «фонематичний слух і фонематичне сприйняття (сприймання)». Під фонематичним слухом вчені розуміють здатність чути та виділяти кожний окремий звук серед інших звуків слова, вміння аналізувати звукову форму слова; здатність розрізнити і відтворювати усі звуки рідної мови відповідно до фонетичної системи мови.

Фонематичний слух є головним компонентом мовленнєвого слуху. Розвиток мовленнєвого слуху передбачає у дітей здатність точно визначити

думки і почуття того, хто говорить з усіма їх відтінками за допомогою таких елементів мови як наголос (складовий та логічний), паузи різної тривалості та різноманітних видів мовленнєвої інтонації.

Щодо фонематичного сприймання, то існують різні його визначення.

Фонематичне сприймання – виокремлення звуків мови та встановлення звукової структури слова як одиниці.

У процесі формування фонематичного сприймання відбувається перебудова первісного мовленнєвого слуху, оволодіння ним та використання з метою розв'язання нових завдань.

Фонематичне сприймання – це здатність сприймати на слух і точно диференціювати усі звуки мови (фонеми), особливо подібні за звучанням.

Недостатній розвиток фонетичного сприймання гальмує процес звуковідтворення у дітей, звуки формуються із затримкою і часто спотворені навіть ті, що вимовлялися дитиною правильно. Фонетичне сприйняття – здатність визначити звуки у слові, їх послідовність і кількість.

Враховуючи анатомо-фізіологічні і психологічні особливості, що впливають на виховання звукової культури мовлення дитини (недостатня моторика мовленнєвих рухів апарату; неглибоке уривчасте дихання; недостатнє тонке слухове сприйняття; швидка втомлюваність; виражене наслідування мовлення), можна визначити загальні **особливості звуковимови** в усіх вікових групах:

- 1) швидке нечітке невиразне мовлення ;
- 2) тихий голос;
- 3) неправильне дихання;
- 4) неправильна вимова звуків і слів при малій рухливості зубів і губ.

Особливості звуковимови у дітей 4-річного віку

Стають координованішими рухи м'язів, що беруть участь у створенні звуків.

1. Діти починають правильно вимовляти слова зі збігом 2-х – 3-х приголосних.

2. Чіткіше вимовляють свистячі звуки, з'являються звуки [ц], [ш], [ж], [ч], [л], [р].

3. Видих стає довшим (3-5 с.)

4. Можуть керувати своїм голосовим апаратом (висота голосу, темп мовлення).

5. Передають інтонацію адекватну ситуації спілкування.

6. Вдосконалюється мовленнєвий слух дітей, помічають неправильну вимову однолітків.

Наприкінці 4-го року закріплюється правильна вимова свистячих звуків, з'являються шиплячі, у окремих дітей звук [р].

Типові помилки молодших дошкільників:

- 1) заміна дзвінких голосними;
- 2) заміна звука [р] звуком [л] і навпаки;
- 3) заміна звука [м] звуком [н] і навпаки;
- 4) заміна шиплячих свистячими і навпаки;
- 5) пом'якшення приголосних і заміна м'яких твердими;
- 6) заміна звука [й] звуком [л];
- 7) заміна звука [р] звуком [й].

Особливості звуковимови у дітей 5-річного віку

1. У дітей підвищується інтерес до звукової будови слова. Намагаються знайти подібність у звучанні слів.

2. З успіхом добирають пари слів, близьких за звучанням.

3. Помічають неправильну вимову своїх однолітків, проте, власні недоліки не помічають. Достатня рухливість м'язів артикуляційного апарату дає можливість здійснювати точні рухи язиком, губами.

4. Зменшується кількість перестановок, пропусків звуків.

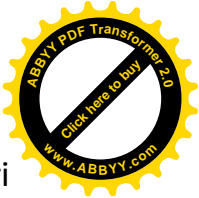
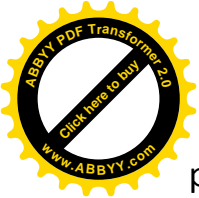
5. Зникає загальне пом'якшення.

6. З'являється правильна, але нестійка вимова шиплячих звуків та звука [р].

Дані особливості є закономірними під час нормального розвитку дитини. Вони носять назву фізіологічних вікових особливостей мовлення дітей дошкільного віку. Найбільша інтенсивність у розвитку мовлення дитини спостерігається у віці від 2 до 5 років.

Мовлення дитини формується під впливом мовлення дорослих, педагогічного впливу, умов життя. Цей вплив є позитивним коли дитина чує правильне мовлення, отримує від дорослих вказівки, яким чином треба говорити, живе в «здоровому» сімейному оточенні. Порушення такого впливу може спричинити затримку розвитку мовлення дитини.

Різноманітне мовленнєве оточення, його організований і неорганізований вплив, зворотна реакція дитини на нього, індивідуальний

розвиток психіки (пам'яті, уваги, мислення в цілому), особливості фізичного стану дитячого організму, тип вищої нервової діяльності – все це обумовлює надзвичайну різноманітність та різні за часом виникнення індивідуальні фонетичні та смислові прояви у розвитку дитячого мовлення.

Розглядаючи особливості розвитку дітей раннього віку, слід зазначити, що крики немовляти за тоном, за тембром, за силою голосу, за місцем і способом утворення, за переривчастістю і тривалістю диференціюються відповідно до його переживань. За цими криками мати дізнається про його стан і потреби.

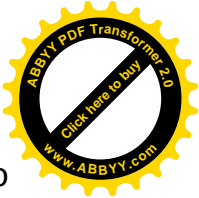
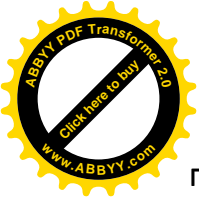
Крик викликає появу матері, а разом з нею і приємні почуття. Відтак, встановлюються умовні зв'язки, в результаті чого через певний час дитина при неприємному стані починає кричати. Таким чином, крик не тільки відіграє роль вправи для розвитку голосу, але й стає засобом спілкування, поступово набуваючи свідомого характеру (частіше всього в другій половині першого року життя).

Із такого крику з першого місяця поступово виникають на основі смоктального рефлексу натяки на звуки приголосного типу м, п, б. Вони з'являються в приголосноподібному комплексі, в поєднанні з наступними голосними або дифтонгом (у відкритому складі), який, як правило, не піддається наслідуванню дорослими. Закриті склади утворюються рідше і пізніше.

На межі першого і другого місяця при перших проявах приємного відчуття (радості) у немовляти виникають короткі звуки типу ги, кхи, які пов'язані зі змінами дихання при вираженні радості – «гукання», часто з випусканням бульбашок. У цей період у дитини з'являються поряд з криком кряхтіння, посмішка з широким відкриванням рота та перші спокійні звуки а-а, які найчастіше з'являються під час пауз у «розмові» з ним дорослого.

До кінця другого-третього місяця дитина видає звукові комплекси, які складаються з помітно розчленованих, але недостатньо чітких протяжних звуків: а-а-а, а-гу, а-гі, бу, бум-бу тощо; на третьому-четвертому місяцях: мам, амм, тль, плъ. Такі звуки характеризують початок стадії «гулення».

Артикуляція в лепеті порівняно з гуленням набуває велику точність і стійкість, утворюються певні поєднання звуків. З'являються приголосні звуки, переважно взривні, але ще дуже неточні і слабкі, різні комбінації їх з

голосними: дитина починає поєднувати звуки. Завдяки чергуванню голосних і поєднання їх з приголосними утворюються склади і наголос на них. Нерідко в цей період уже вимовляються ш, ж, ч і навіть р, але потім зникають, коли дитина починає вимовляти їх свідомо.

Автоімітація є необхідною для підготовки наслідування мовлення інших (гетероімітація). Спочатку дитина наслідує ті звуки оточуючих, які вона сама вимовляє і артикуляцію яких добре бачить. На початку цього періоду дитина переважно використовує зір, а потім звуки повторюються в основному на слух. До восьмого-дев'ятого місяця дитина наслідує і такі звуки оточуючих, які самотійно ще не вимовляє: вау-вау, кіс-кіс, ту-ту, тік-так.

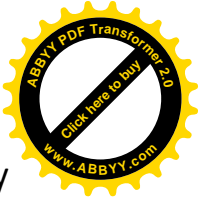
На основі умовних зв'язків з семи-восьми місяців дитина вже розуміє декілька слів, які позначають особливо яскраві предмети (речі), які видають звук, які рухаються; людей, яких дитина найбільш часто бачить.

Лепетні склади вже в другій половині першого року поступово синтезуються дитиною на основі рефлексу наслідування в перші, *лепетні слова* – нечіткі, з неповним складом звуків. У дитини встановлюються умовні зв'язки між цими звукосполученнями і подразниками першої сигнальної системи, які помножуються і диференціюються в подальших вікових періодах в процесі виховання, навчання та праці.

У цей період (кінець першого і початок другого року) дитина вже синтезує лепетні слова-склади в *речення*: тьо-зі (тьотя Зіна), дя-бо (дядя Боря), пі-гу (пішли гуляти). У дитини виникає посилена необхідність в мовленні, але досить часто вона з метою задоволення своїх потреб просить що-небудь за допомогою міміки, жестів.

Отже, до кінця першого року дитина вже вимовляє окремі слова, назви предметів, з якими найчастіше зустрічається. В цей період дитина помічає виключно речі і слова, що сприймаються нею, як невід'ємна ознака предметів: назва предмету і сам предмет злиті в єдине ціле.

Слово, яке знову з'явилося, на початку тільки доповнює дію подразника першої сигнальної системи і залишається в значній мірі ще першосигнальним подразником. Але з часом відбувається відволікання від конкретності – слово стає своєрідним узагальнюючим заміником конкретного предмета. Тому перші слова є нестійкими, часто надовго зникають, замінюються іншими, а потім знову з'являються.

Найбільша інтенсивність розвитку мовлення дитини спостерігається у віці від 2 до 5 років, особливо, у 2 роки. Починаючи з 5–10 слів до кінця першого року словник дитини до кінця другого року досягає 200–400 слів та реплік із 2-3 слів, до кінця третього року – 1000, до кінця четвертого року – 2000, а у шість років – 3000-4000 тисяч слів.

Збагачення словника розвивається не ізолювано, а в процесі засвоєння дитиною «словникових ланцюгів або шаблонів» (динамічних стереотипів), які складаються зі слів, які вже закріпилися. Збільшення словника є відображенням загального розвитку мовлення дитини. Він не тільки сприяє розвитку мислення, граматичної будови слова, але і стимулює до диференціації слів.

Серед порушень вимовної сторони мовлення найбільш поширеними є порушення звуковимови, коли всі інші операції вимови залишаються не порушеними. Такий дефект прийнято називати **«дислалією»**. При дислалії звуки спотворюються, пропускаються або замінюються іншими звуками. За даними деяких авторів, до 30% дітей шестирічного віку мають різноманітні дефекти звуковимови при збереженому слухові та інтелекті.

Розрізняють *функціональну і механічну дислалію*. Функціональна дислалія виникає у випадках, коли немає органічних уражень. При ураженнях в будові периферичного мовленнєвого апарату мова йде про механічну дислалію. Механічні дислалії можуть виникнути у будь-якомі віці, а функціональні виникають у дитячому віці при засвоєнні системи вимови рідної мови. Функціональні дислалії виникають через загальну ослабленість дитини, через перенесені захворювання, через затримку мовленнєвого розвитку, через несприятливі соціальні умови. При такій формі дислалії несформованими є мовленнєві вміння приймати певні позиції артикуляційних органів (артикуляційні уклади), які є необхідними для правильної вимови звуків.

Якщо фонemi не розрізняються за звучанням, це призводить до заміни звуків. Якщо дитина не розрізняє деякі артикуляційні позиції, то виникає неправильний вибір звуків. У результаті цього відбувається змішування звуків. При неправильному виборі артикуляційної позиції звук відтворюється неправильно і спотворюється.

Дислалія поділяється на три основні групи.

Акустико-фонематична дислалія. При цій формі дислалії недостатньо сформований фонематичний слух, який відповідає за розпізнавання та розрізнення фонем мови. Дитина не може розпізнати акустичну ознаку звука, за якою одна фонема відрізняється від іншої, і неправильно сприймає все слово (рама – «лама»).

Дитина не розрізняє фонем, які співставляються за певною ознакою: за глухістю – дзвінкістю, сонори («л» і «р»). При цій формі дислалії порушення слуху не відмічається, але у дитини не формується функція розрізнення окремих фонем.

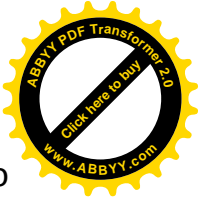
Артикуляційно-фонематична дислалія. Ця форма передбачає не сформованість операцій відбору фонем за артикуляційною ознакою.

Прийнято виділяти два варіанти таких порушень: при першому – артикуляційна база сформована неповністю, і замість потрібного звука, який відсутній у дитини, вона називає звук, найбільш близький по артикуляційному набору. Дитина замінює один звук іншим, як правило, більш легким за артикуляційними ознаками, звуком.

У другому варіанті – артикуляційні позиції у дитини сформовані повністю, але при відборі того чи іншого звука дитина вибирає неправильну позицію, і звук відтворюється неправильно. У цьому варіанті дитина може використовувати одне і те ж слово і правильно, і неправильно; що призводить до змішування звуків, до їх неправильному використанню.

Артикуляційно-фонетична дислалія. При цій формі дислалії звуки мовлення відтворюються спотворено, неправильно для даної мови. Система рідної мови у дитини сформована, але фонем вимовляються у незвичних варіантах. Зазвичай неправильний звук дуже близький до правильного за своєю акустичною ознакою. При цьому людина, яка слухає мовлення дитини, може правильно і досить легко співвіднести її мовлення з нормою.

Залежно від того, скільки звуків порушено, дислалію поділяють на просту і складну. До *простих* дислалій відносяться ті, при яких порушенням є один звук або звуки, однорідні за артикуляцією. До *складних* відносяться дислалії, при яких порушується вимова звуків різних груп (наприклад, шиплячі та сонори).

Механічна дислалія виникає при різних аномаліях периферичного мовленнєвого апарату. До таких аномалій відносяться дефекти зубів, прикусу тощо. Вони можуть виникнути в результаті травми або яких-небудь захворювань. Іноді вони можуть бути зумовленими аномаліями будови твердого піднебіння («готичне піднебіння»).

Найчастіше спостерігається наступне порушення мовлення: дефекти шиплячих і свистячих звуків, губно-зубних, взривних. Сонори «р», «р'» практично не порушуються. Через надмірний шум може порушуватися вимова голосних звуків. Водночас, порушення у будові зубів не завжди призводять до порушення звуковимови.

Іншою причиною, яка призводить до порушення звуковимови, є дефекти в будові язика: занадто великий або малий за розміром язик, коротка під'язична вуздечка язика. У результаті таких вад порушується вимова шиплячих і вібрентів (в окремих випадках) мовлення стає невнятним. Але так, як і при аномаліях в будові зубів, аномалії в будові язика не завжди призводять до порушень мовленнєвої функції.

Досить рідко зустрічаються порушення, які пов'язані з аномаліями будови зубів, так як вони долаються ще в ранньому віці за допомогою хірургічного втручання. Порушення мовлення, які пов'язані з такими аномаліями, як правило, зустрічаються після травм губ. Механічна дислалія може поєднуватися з функціональною дислалією. Іноді при механічній дислалії необхідне лікування хірурга чи ортопеда.

Термінологія мовленнєвих порушень (за психологічно-педагогічною класифікацією)

- Сигматизм шиплячих – порушується вимова звуків [ш], [щ], [ж], [ч].
- Сигматизм свистячих – порушується вимова звуків [с], [с'], [з], [з'], [ц].
- Ламбдацизм – порушується вимова звуків [л], [л'].
- Ротацизм – порушується вимова звуків [р], [р'].
- Капацизм, гамацизм, хитизм – порушується вимова звуків [к], [к'], [г], [г'], [х], [х'].
- Йотацизм – порушується вимова звуку [й].

Якщо дані звуки замінюються іншими звуками, то до цих назв додається префікс пара- (парасигматизм, параротатизм).

Теоретичні питання

1. Характеристика та класифікація звуків, особливості їх утворення.
2. Розвиток фонетичної сторони мовлення дітей у зв'язку з її змістом.
3. Типові фонетичні вікові особливості мовлення у дітей.
4. Розвиток фонетичної диференціації.
5. Патологічні мовленнєві вади, причини їх виникнення.

Практичні завдання

1. Скласти табличку основних мовленнєвих порушень за клініко-педагогічною та психолого-педагогічною класифікацією.
2. Підготувати мовленнєвий та дидактичний матеріал для розвитку фонематичного сприйняття.
3. Замалювати схему для аналізу артикуляції звука.

1.4. **Завдання, зміст, засоби, форми корекції мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку**

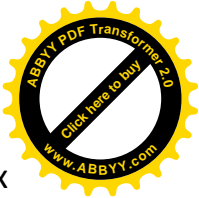
Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дітей полягає у формуванні мовленнєвої компетенції як однієї з головних базисних характеристик особистості. Вона спрямована на активне, системне застосування взаємопов'язаних педагогічних дій: розвиток мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання.

Процес формування мовлення відбувається на всіх рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному, текстовому. Оскільки дитина опановує всі основні одиниці мови: звук, слово, словоформи, словосполучення, речення, текст, результат процесу мовленнєвого розвитку забезпечується міцним взаємозв'язком завдань виховання звукової культури мовлення, розвитку словника, формування граматично правильного мовлення та розвитком зв'язного діалогічного та монологічного мовлення.

Завдання з корекції мовлення дитини

Виховання звукової культури мовлення.

– На основі розвитку та поступового вдосконалення роботи органів, що беруть участь у формуванні мовлення (слуху, дихання, артикуляції) відбувається формування мовленнєвого слуху, правильного мовленнєвого дихання, звуко- і слововимови;

– Диференціація звуків, формування елементарної уявлень про їх характеристики, символічне та знакове визначення їх як основи правильності мовлення.

– Виховання інтонаційної виразності мовлення, свідомого оволодіння мовленнєвими (тон, тембр, наголос, сила голосу), позамовленнєвими (жести, міміка) та інтонаційними засобами виразності відповідно до умов та завдань спілкування.

Розвиток словника.

– Кількісне накопичення лексики, тобто збагачення лексичного запасу дитини.

– Усвідомлення семантичного значення слів. Доречне застосування їх відповідно до контексту висловлювання, тобто уточнення значення слів.

– Активізація лексичного запасу.

Формування граматичної правильності мовлення дошкільників передбачає засвоєння ними морфології (відмінювання за родами, числами, відмінками); словотворення, синтаксису. Засвоюючи граматичні правила практичним шляхом дитина починає розуміти смислові зв'язки; навчається правильно будувати речення та об'єднувати їх у зв'язне висловлювання.

Розвиток зв'язного мовлення передбачає формування діалогічного та монологічного мовлення.

Завдання щодо формування діалогічного мовлення

1. Навчити дитину презентувати себе оточенню та розуміти, комунікативну поведінку співрозмовника.

2. Ознайомити дитину з основними правилами мовленнєвого етикету.

3. Розвивати вміння вести діалог: ставити запитання, підтримувати розмову.

4. Розвивати вміння творчо використовувати комунікативні еталони (привітання, вибачення, прохання).

Завдання монологічного мовлення

1. Навчити дитину переказу текстів.

2. Оволодіння різними видами розповіді (описом, повідомлення, міркування).

3. Формування якостей самостійного зв'язного мовлення: цільності, змістовності, образності, креативності.

4. Формування елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення.

5. Передбачення розвитку мовленнєвих здібностей, здатність миттєво актуалізувати потрібні слова, доречні саме в конкретній ситуації.

Основними засобами розвитку мовлення дитини є: організація спілкування у різних напрямках діяльності – гра, праця, сприймання різних видів образотворчого мистецтва, довкілля, природи; ознайомлення з художньою літературою, використання технічних засобів.

Мовлення педагога (логопеда) як засіб впливу на мовлення дитини

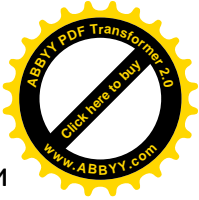
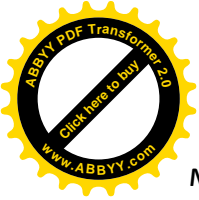
Життя дітей у дошкільному закладі наповнене спілкуванням з однолітками і педагогами. Воно відбувається за потреби, у ситуаціях, коли не завжди усвідомлюється мовцями. Якщо педагог прагне, щоб дитина спілкувалася, він має потурбуватися про виникнення потреб, які стимулювали б мовленнєві контакти і зробити так, щоб вони стали мотивованими.

З цією метою доцільним є організовувати та включати дітей до таких видів діяльності, в процесі яких спілкування є додатковим засобом розвитку мовлення дитини. Значні можливості для розвитку мовлення дітей дошкільного віку закладені у грі. Так, рольові ігри сприяють самостійному висловлюванню дитини; будівельні ігри збагачують дитину словами, що означають певні якості, величину.

Рухливі ігри з промовлянням текстів сприяють формуванню правильного темпу мовленнєвого дихання, дикції; виразному дитячому мовленню. Дидактичні ігри закріплюють і активізують словниковий запас дитини, сприяють формуванню її мовленнєвих умінь і навичок. Праця, як господарсько-побутова, ручна, так і на лоні природи є ефективним засобом розвитку словника дитини і формування мовленнєвих навичок.

Мовлення у поєднанні з активною діяльністю дитини сприяє швидкому утворенню тимчасових нервових зв'язків. Важливим засобом розширення уявлень, знань про навколишнє середовище та розвитку мовлення дитини є сприймання нею різних видів образотворчого мистецтва, в тому числі діафільмів і діапозитивів, змісту дитячих книжок тощо.

У поєднанні з педагогічним впливом такі засоби стають взірцем літературної мови для дітей, які вони переносять у самостійну мовленнєву творчу діяльність, використовуючи їх у сюжетних іграх, іграх-драматизаціях тощо. Сприймання картин, предметів прикладного

мистецтва, візуальних технічних засобів дітьми доцільно супроводжувати репліками, обміном вражень, запитаннями.

Планування логопедичних занять є важливим чинником організації цілеспрямованого систематичного навчально-виховного процесу. Важливе значення має забезпечення принципу систематичності і послідовності в забезпеченні дітей лексичним матеріалом. На початку навчального року складають більш доступний план, який поступово ускладнюють.

На початку навчального року вихователь логопедичної групи (логопед) планує спостереження за розвитком мовлення дитини, проведення групових та індивідуальних бесід для того, щоб виявити обсяг знань і вмінь здобутих дитиною в попередніх групах (чи вміють слухати, правильно й чітко відповідати на запитання). Основними видами планування роботи з розвитку мовлення є *перспективний і календарний* плани.

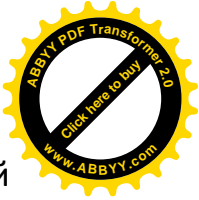
Перспективний: складається на місяць чи квартал та складається з двох частин:

- виховні та навчальні завдання щодо змісту роботи по засвоєнню мовлення;
- методи навчання.

Календарний план складається на декілька днів чи 1–2 тижні. Тут конкретизується навчальна і виховна робота з розвитку мовлення, що проводиться упродовж дня (вранці, на занятті, тощо). Відповідно до нової програми виховання та навчання в дошкільному закладі проводяться *комплексні і тематичні* заняття.

Комплексне заняття складається з 3-х частин: звукова культура, розвиток словника, граматики. Розвиток зв'язного мовлення вивчається на перших 3-х заняттях і як самостійне заняття не планується. Розвиток зв'язного мовлення проводиться на занятті з художнього читання, ознайомлення з явищами суспільного життя, навчання грамоти.

Розвиток мовлення дітей у дошкільному закладі здійснюється за двома *формами*: організовані заняття, повсякденне життя. Форма навчання – це спеціально організована діяльність виховання дитини, що відбувається в установленому порядку та певному режимі і залежить від кількості тих, кого навчають (індивідуальна, групова, колективна, фронтальна), часу (коли навчають), місця і порядку його здійснення.

Навчання рідної мови на заняттях – це планомірний цілеспрямований процес розвитку мовленнєвих здібностей дитини, засвоєння ними елементарних знань щодо формування мовленнєвих умінь і навичок. Навчання рідної мови відбувається у межах особистісно-орієнтовного підходу, який бере до уваги рівень мовленнєвого розвитку та мовленнєві здібності, індивідуальні особливості кожної дитини, стимулює творчі прояви.

Логопед вільно використовує програмний матеріал із розвитку мовлення у межах однієї програми чи з інших варіантів програм. Отже, проведення форм навчання дітей та розвиток мовлення передбачає різні види занять (ігри-заняття): індивідуальні, на яких об'єднують дітей одного рівня мовленнєвого розвитку (1–4 особи); індивідуально-групові (4–8 осіб) та групові (15 осіб).

Навчання дітей рідної мови, мовленнєвого спілкування та розвитку мовлення відбувається на комплексних та тематичних мовленнєвих заняттях (до 15 осіб). Комплексне заняття проводиться 1 раз на тиждень упродовж перших 3-х тижнів кожного місяця. Тематичні заняття проводять на 4-му тижні кожного місяця у молодших, середніх і старших групах за розділами «Словникова робота», «Виховання звукової культури мовлення», «Формування граматично правильного мовлення».

На комплексному мовленнєвому занятті об'єднують три цілком самостійні мовленнєві завдання. Це можуть бути словникова робота, діалог, граматики (контекстове мовлення, звукова культура, побудова речень). Загальну тему таких занять не визначають.

Комплексне заняття з розвитку мовлення складається з 3-х самостійних частин: зв'язне мовлення (планується на кожному занятті), словник (граматика), звукова культура мовлення (або словник). Зважаючи на рівень підготовки дитини вихователь логопедичної групи самостійно визначає, з якої частини почати заняття – зв'язного мовлення, словника або граматики.

Загальні положення щодо посадових обов'язків логопеда

1. Виявляє, обстежує учнів загальноосвітніх навчальних закладів та вихованців дошкільних навчальних закладів, які мають вади мовлення.
2. Враховуючи характер мовленнєвих порушень, вікові, індивідуальні особливості дітей, планує і здійснює навчально-корекційну роботу, забезпечує умови для засвоєння ними освітніх програм.

3. Використовує ефективні форми і засоби активізації мовлення, фонематичного сприймання, попередження порушень письма та читання, проводить логопедичні заняття щодо усунення вад мовлення.

4. Підтримує тісний зв'язок із вчителями, батьками дітей, які відвідують логопедичний пункт, вихователями ДНЗ, надає їм консультативну допомогу.

5. Дбає про поповнення матеріально-технічної бази логопедичного кабінету, є матеріально відповідальною особою, підбирає і виготовляє дидактичний матеріал щодо розвитку зв'язного мовлення.

6. Систематично підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Кваліфікаційні вимоги

1. Вчителем-логопедом призначається особа, яка має вищу дефектологічну освіту, виявляє високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіє ефективними формами, методами навчально-корекційного процесу, забезпечує високу результативність, якість своєї праці, відзначається загальною культурою, моральними якостями.

2. Вчитель-логопед повинен:

- володіти знаннями в обсязі вищої спеціальної освіти зі спеціальності «Дефектологія та логопедія» для успішного вирішення корекційно-педагогічних завдань;

- знати цілі, принципи, зміст корекційного навчання та виховання дітей з вадами мовлення;

- володіти сучасними методиками усунення мовленнєвих порушень, враховуючи анатомо-фізіологічні та клінічні ознаки;

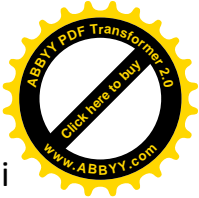
- знати програмні методичні документи, дидактичний матеріал для роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення;

- враховувати індивідуальні та вікові особливості дітей;

- виконувати нормативні вимоги щодо устаткування логопедичних кабінетів;

- знайомитись із сучасними досягненнями психолого-педагогічної, дефектологічної, логопедичної науки та практики;

- вільно володіти державною мовою відповідно до чинного законодавства про мову в Україні;

3. Вчитель-логопед повинен ефективно використовувати професійні знання в практичній педагогічній діяльності.

4. Вчитель-логопед повинен мати ціннісні орієнтації, спрямовані на всебічний культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

5. Вчитель-логопед повинен володіти культурою спілкування, його формами, засобами.

Теоретичні питання

1. Мета та завдання корекційно-розвивальної роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення.

2. Засоби розвитку та корекції мовлення дітей-логопатів.

3. Планування роботи з розвитку мовлення у дітей з мовленнєвими вадами.

4. Форми роботи вчителя-логопеда з дітьми, що мають мовленнєві порушення

5. Професійна компетентність вчителя-логопеда.

Практичні завдання

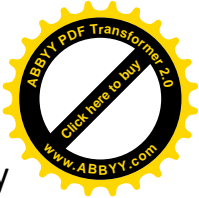
1. Скласти табличку щодо переліку посадових обов'язків вчителя-логопеда.

2. Скласти перспективний план роботи вчителя-логопеда.

1.5. Діагностика мовленнєвих та творчих здібностей у дітей-логопатів

Для того, щоб логопед обрав правильний хід обстеження дитини, йому необхідно скласти загальне уявлення про її мовленнєвий розвиток. У процесі початкового обстеження дитини, логопед спостерігає за її мовленням, уточнює розуміння слів, якими вона оперує: чи правильно їх вживає, чи має відхилення у звуковимові. Логопед звертає увагу на загальну виразність мовлення, види використаних речень, аграматизми, якщо вони зустрічаються.

При подальшому обстеженні детально виявляються усі порушення в розвитку компонентів мовлення, фонетики, лексики, граматичної будови. Під час обстеження кожної зі сторін мовлення, логопед пропонує дитині розказати, що зображено на малюнках, спочатку уважно прослухавши інструкцію до завдання і зразок його виконання, а потім відповісти.

У ході вивчення слухової уваги та фонематичного сприйняття, стану звукового аналізу слова, логопед спочатку чітко пояснює виконання кожної вправи, дає зразок цього, а потім виразно читає склади слова.

Діти дошкільного віку, які ще не володіють граматиною називають малюнки самостійно, а слова і речення повторюють за логопедом. Їм можна додатково задавати запитання, роз'яснювати інструкції, наводити приклади за аналогією тощо. Обстежуючи стан звукового аналізу слова, логопед пропонує дітям завдання, диференційовано, відповідно до їх розвитку, віку, з урахуванням того, чи відвідували вони дошкільний заклад тощо. Стан письмового мовлення і читання дітей дошкільного віку не досліджується (за винятком тих, які вже навчилися читати).

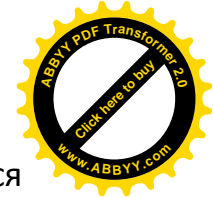
Своєчасне виявлення і виправлення фонетико-фонематичних порушень у дітей у першому півріччі навчального року сприяє попередження дислексії (алексії), дизграфії (аграфії) у школярів. Тому дуже важливим є при обстеженні мовлення дитини дошкільного віку і першокласника вже на початку навчального року ретельно дослідити ті сторони мовленнєвої діяльності, на які часто, і батьки, і вихователі дошкільних закладів не звертають уваги (фонематичні процеси, ступінь сформованості граматичної будови, навички зв'язного мовлення тощо). Такі діти потребують логопедичної допомоги в першу чергу.

Неправильна вимова звуків у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку може бути різною за характером.

1) Самостійна вада, коли порушується вимова однієї або двох і більше артикуляційних груп (р-р', с-с', з-з'), і вади вимови не пов'язані з недорозвитком фонематичних сприймань. Це мономорфна і поліморфна дислалія. Спостерігаються різні відхилення у проявах мономорфної або поліморфної дислалії:

- дитина зовсім не вимовляє звук;
- дитин замінює один звук іншим;
- дитина спотворює звук (міжзубна, бокова вимова свистячих або шиплячих, гортанне [р]);
- дитина має нестійку вимову окремих звуків.

2) Коли неправильна вимова звуків ускладнюється недостатньо розвиненим фонематичним сприйманням (слухом) – це розглядається як фонетико-фонематичний дефект.

3) Діти, у яких фонетико-фонематична несформованість поєднується із вторинним недорозвитком лексичної і граматичної сторін мовлення (недостатній словник, аграматизми у самостійні вимові тощо), складають групу фонетико-фонематичних порушень з елементами загального недорозвитку мовлення.

4) До цієї групи відносяться і діти, у яких звуковимова є правильною, лексичні і граматичні процеси не мають явних порушень, але навчаючись у 1–2 класах, вони не спроможні оволодіти без спеціальної логопедичної допомоги процесами читання, письма (дислексія, дизграфія).

Види дислексії і дизграфії

1. *Оптична* – нестійке зорове сприймання і уявлення зображень окремих літер (п-н, н-и, с-о).

2. *Моторна* – об'єднує розлади координації зорового, слухового і рухового аналізаторів (дитина бачить не перший склад, а другий, кінець слова тощо).

3. *Фонематична* – недорозвинення фонематичних узагальнень (при читанні або письмі діти спотворюють звукову, складову структуру слів: пропускають, переставляють, додають, замінюють звуки при читанні).

4. *Аграматична* – обумовлена недорозвиненням граматичних узагальнень у дітей (спотворення або заміна суфіксів, закінчень).

Бесіда з батьками про мовленнєвий розвиток дітей

Під час бесіди з батьками логопеду треба з'ясувати такі питання:

1) Чи перенесла дитина якесь захворювання, травму, які б порушили хід її мовленнєвого розвитку?

2) Які були умови її виховання? Чи спостерігались порушення мовлення, двомовність у членів сім'ї?

3) Як розвивалось мовлення дитини? Коли вона почала вимовляти перші слова, фрази?

4) Чи усвідомлює дитина свою мовленнєву ваду і як реагує на неї?

5) Чи зверталися раніше батьки до логопеда і якими були результати?

6) Що турбує батьків відносно мовлення дитини?

Логопед має провести:

Обстеження зубів, прикусу, губ, язика, зв'язки, твердого та м'якого піднебіння:

Зуби – нормальні, великі, рідкі, дрібні.

Прикус – нормальний, відкритий, передній, боковий, ітрогенія, прогнатія.

Губи – нормальні, товсті, вузькі, розсічені, рухливі, парез, рухи виконують правильно, із певними труднощами.

Язик – нормальний, великий, маленький, довгий, короткий, вузький, широкий, м'ясистий, рухливий, малорухливий, в'ялий, напружений; рухи виконує правильно, швидко, повільно, за допомогою, не виконує; утримує в заданому положенні, не утримує.

Зв'язка – нормальна, коротка, довга, приросла, відсутня, рухлива, малорухлива.

Тверде піднебіння – нормальне, високе, низьке, вузьке, широке, наявність щілини.

М'яке піднебіння – нормальне, укорочене, роздвоєне, відсутнє, рухливе, в'яле, напружене, парез повний (однобічний).

Особливості обстеження мовлення у дошкільників

1. Обстеження зв'язного мовлення дитини: опис сюжетного малюнка.
2. Обстеження стану фонематичного сприймання, уявлення та слухового контролю:

- визначення і повторення слів із опозиційними приголосними:

Т – Д	дідусь – татусь
Б – П	дуб – суп
В – Ф	вата – фата
С – Ш	мишка – миска
З – Ж	береза – пожежа
Ш – Ж	душ – вуж
З – С	коза – коса
Г – К – Х	голод – холод, клас – газ
Р – Л	лис – рис

- спіймай звук:

А	серед	И, У, А, І, О
Т	серед	Р, М, В, Т, Б

С серед М, Н, С, Т

Ч серед Ж, Ч, З, С

- «Диктант складів»:

БА-ПА-БА-ПА

ДА-ДА-ТА-ДА

ЗА-СА-СА-ЗА

ГА-КА-ГА-КА

СА-ША-СА-СА

ЖА-ЖА-ЗА-ЖА

3. Обстеження стану фонематичного аналізу та синтезу:

- Голосний звук на початку:

Д Р Т Е М виділяє (не виділяє) А

З И М А виділяє (не виділяє) А

- Приголосний звук на початку:

К О З А виділяє (не виділяє) К

С А Д О К виділяє (не виділяє) К

4. Обстеження словника:

І М Е Н Н И К И:

- «Назви близькі за значенням предмети» (стакан, чашка, стілець, диван).

- «Назви частини предметів» (чайник = носик, ручка, кришка).

- «Назви від кого, з чого отримують» (молоко – корова, мед – бджоли, яйця – курка).

- «Назви маму, тата, дитинча» (кішка, кіт, кошеня).

П Р И К М Е Т Н И К И:

- «Назви відомі тобі кольори».

- «Назви ознаки предмета».

Д І Є С Л О В А:

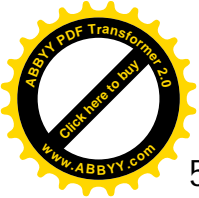
- «Що можна робити цими предметами?» (лопата – копати, ніж – різати).

- «Хто що робить?» (лікар – лікує, вчитель – навчає).

П Р И Й М Е Н Н И К И:

- Кішка сидить ... вікні.

- Сонечко заховалось ... хмару.

5. Обстеження граматичної будови:

- «Скажи слово у множині» (ручка).
- Узгодження іменника та прикметника в роді та числі (синій: квітка, небо, щоки).
- Узгодження іменника та числівника (1, 3, 5 – ручка, олівець, огірок).
- «Назви слова з протилежним значенням» (день – ніч, весна – зима, хлопчик – дівчинка).

6. Обстеження складової будови слова (звукнаповнюваність слова): *міліціонер, велосипедист, аквалангіст.*

7. Обстеження сформованості узагальнюючих процесів:

- «Назви одним словом: автобус, метро, таксі» (транспорт).

8. Обстеження зв'язного мовлення дитини: опис сюжетного малюнка.

9. Пізнавальна діяльність (орієнтування в просторі та часі (доба – ранок, вечір, ніч; пори року – осінь, весна, зима, літо).

10. Математичне уявлення:

- рахунок у межах 10;
- арифметичні дії;
- геометричні фігури.

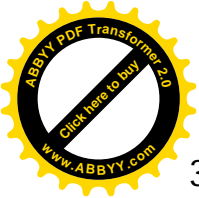
Обстеження мовлення у молодших школярів

1. Обстеження стану фонематичного сприймання, уявлення слухового контролю.

- Запис слів із опозиційними приголосними.
 - а) Запиши слова (тільки букви зі слів) [б], [п], [т], [д], [в], [ф], [с], [ш], [з], [ж], [с], [ж], [ч], [щ], [ц], [ч], [с], [ц], [г], [к], [х], [р], [л].
 - б) Придумай слово із запропонованим звуком.
 - в) Запиши назви явищ тих малюнків, де є потрібні звуки.
 - г) Виправ помилки у віршах.

2. Обстеження стану фонематичного аналізу та синтезу.

- Запиши першу літеру у словах.
- Запиши останню літеру у словах.
- Запиши літеру, що позначає голосний звук у середині слова.
- Запиши цифрою кількість літер у слові.

3. Обстеження стану складового аналізу та синтезу

- Запиши перший склад зі слів.
- Запиши останній склад зі слів.
- Запиши цифрою кількість складів у слові.
- Склади слово зі складів.

4. Обстеження стану синтаксичного аналізу та синтезу.

- Запиши цифрою кількість слів у реченні.
- Склади речення із певною кількістю слів.
- Склади речення із запропонованих слів.
- Поділи текст на речення.

5. Обстеження словника (таке як у дошкільників).

6. Обстеження граматичної будови (словозміна, словотворення, сформованість граматичних узагальнень).

- а) запиши слова у множині;
- б) узгодження іменників з прикметниками у роді та числі;
- в) узгодження іменників з дієсловами за особами, числами, часами;
- г) відмінювання іменників;
- д) суфіксальне словотворення іменників (-чок, -чик, -ен, -ист, -ар);
- е) сформованість граматичної категорії числа;
- ж) сформованість граматичної категорії роду.

Звук	Самостійна вимова	Відображена вимова	Висновок
с с'	с → с	+	с → с' с' не автоматизовано
з з'	з → з' +	+	з → с' з не автоматизовано
ш	ш → с'	ш → с'	Ш не автоматизовано
ж	ж → с'	ж → з'	Ж не автоматизовано
ц ц'	ц → т' ц' → т'	ц → т' ц' → т'	ц → т'
дз дз'	дз → д дз' → д'	дз → д дз' → д'	дз → д дз' → д'
р р'	р → гаркава вимова р' → гаркава вимова	р → гаркава вимова р' → гаркава вимова	р → гаркава вимова р' → гаркава вимова

Обстеження психологічних особливостей у дошкільників і молодших школярів

1. Особливості уваги:

а) стійкість уваги (чи здатна до тривалого концентрування на предметі або швидко відволікається), характер відволікання:

- відволікається на зовнішні подразники;
- за відсутністю зовнішніх подразників.

б) переключення уваги (швидке, легке, сповільнене, ускладнене).

в) загальний рівень розвитку довільної уваги (відповідає вікові, низький, не сформовано).

2. Особливості пам'яті:

а) запам'ятовує швидко чи повільно, насилу, запам'ятовує надовго, швидко забуває;

б) характеристика вербальної пам'яті;

в) відмічаються труднощі (вказати якого типу) в запам'ятовуванні нових слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій, текстового матеріалу;

3. Розвиток деяких сенсорних функцій:

а) сформованість уявлень про колір, форму, величину предметів (відповідають вікові, недостатньо сформовані, не сформовані);

б) здатність до диференціації предметів за основними ознаками.

4. Показники розвитку розумової діяльності:

а) здатність до порівняння;

б) здатність до узагальнення;

в) здатність до класифікації.

5. Розвиток здатності до творчої діяльності (ліплення, малювання, аплікація, конструювання, словесна творчість):

а) відношення до творчої діяльності (активне, зацікавлене, пасивне, байдуже);

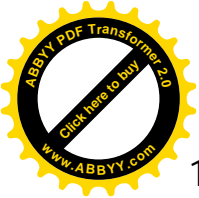
б) прояв елементів творчості на навчальних заняттях;

в) виконання завдань за «власним задумом» (наявність новизни, копіювання, використання раніше здобутих навичок та ін.).

Обстеження працездатності на логопедичних заняттях у дошкільників і молодших школярів

1. Швидко чи повільно включається в роботу.
2. Легко чи насилу переключається з одного виду роботи на інший.
3. Сконцентрований під час занять або часто відволікається.
4. Темпи роботи:
 - а) завдання виконує швидко, у середньому темпі, повільно;
 - б) причини сповільненого темпу роботи (обдумування, ретельність виконання, зниження психічної активності: в'ялість, загальмованість, відволікання та ін.).
5. Працює продуктивно протягом усього заняття або швидко втомлюється.
6. У чому проявляється втома: в уповільненні темпу, погіршенні якості або повному припиненні роботи.
7. Суб'єктивні і об'єктивні ознаки втоми (скарги на втому, погане самопочуття; в'ялість, сонливість та ін.), чи рівномірною є робота за кількістю та якістю виконання.
8. Коли відмічається спад працездатності (середина заняття, кінець заняття).
9. Деякі типологічні особливості:
 - а) активний, рухливий – інертний, уповільнений. Спокійний, урівноважений, неспокійний, неурівноважений;
 - б) швидкість реакції на словесні подразники (інструкції, завдання і т.ін.): швидка, сповільнена, потребує неодноразового підкріплення;
 - в) швидкість переключення з одного виду діяльності на інший.
10. Особливості емоційно-вольової сфери:
 - а) відмічається підвищена емоційна збудливість, роздратованість, в'ялість, загальмованість та ін.;
 - б) переважаючий настрій:
 - на заняттях (життєрадісний, подавлений, без особливого відтінку);
 - у побуті.
 - в) чи відмічаються різкі коливання настрою упродовж дня;
 - г) чи проявляє дитина наполегливість при труднощах, які зустрічаються.

11. Особистісно-характерологічні особливості:

- а) товариський, замкнений;
- б) на контакт іде (легко, з охотою, повільно, насилу);
- в) у тому числі немовленнєвий контакт;
- г) мовленнєвий контакт.

12. Відношення до товаришів.

13. Відношення до лідерства у групі (прагне до першості – так, ні; чи визнає за лідера інших – так, ні ; чи проявляє ініціативу в іграх, заняттях або слідує прикладу інших).

14. Інтереси та схильності. У яких видах діяльності вони проявляються.

15. Відношення дитини до навчальної діяльності (активність, зацікавленість, працьовитість, охайність, пасивність, байдужість, недбалість).

16. Відношення до свого дефекту (індиферентне, фіксація на дефекті, прагнення до його подолання).

17. Активність мовленнєвого спілкування (відповідає нормі, підвищена, понижена, відмічається замкненість, негативне ставлення до мовленнєвого спілкування, прояви аутизму).

Теоретичні питання

1. Особливості логопедичного обстеження дітей.
2. Специфіка психолого-педагогічного обстеження дітей-логопатів.
3. Діагностика розвитку здібностей до малювання, конструювання, словесної творчості у дітей з мовленнєвими вадами.
4. Обстеження рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку
5. Обстеження мовлення у дітей молодшого шкільного віку.

Практичні завдання

1. Виготовити демонстраційні таблиці для проведення діагностики мовлення.
2. Змоделювати схему обстеження мовлення дітей дошкільного віку.
3. Скласти схему логопедичного обстеження молодших школярів за примірником.

РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ АРТТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1. Особливості організації роботи з розвитку і корекції мовлення дітей засобами мистецтва

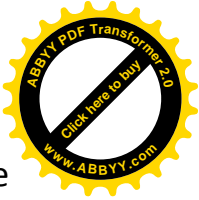
Діти з мовленнєвими порушеннями скуті у своєму мовленні; їм важко виражати свої почуття: образу, гнів, гордість, радість; у них також спостерігається бідність словникового запасу. Тому з дітьми з мовленнєвими порушеннями необхідно постійно проводити словникову роботу. Одним із засобів проведення такої роботи є **бібліотерапія**. На сьогодні бібліотерапія, як засіб лікування, розвинута у багатьох країнах світу.

Бібліотерапія – це лікування людини словом, книгою. Початок лікування книгою вперше заклали церковні бібліотеки, в яких зберігалися видання релігійного змісту, які приносили віруючим заспокоєння і надію.

Сьогодні доведено, що при неможливості зняття болю медикаментами у деяких хворих, книги є єдиним засобом зменшення страждань.

Виділяють такі *прийоми бібліотерапії*:

- 1) колективна розповідь – це один із прийомів навчальної творчої розповіді;
- 2) методи творчої розповіді – в основі цих методів покладено принцип зв'язку читання і розуміння прочитаного з життям та діяльністю дітей;
- 3) переказ творчий – переказ, що передбачає передання змісту почутого, побаченого або прочитаного з певними змінами;
- 4) виразне читання – це мистецтво відтворювати у живому слові почуттів та думок, якими насичено художній твір, прояв особистісного ставлення виконавця до твору;
- 5) розповідь за уявою – категорія фактичних описових розповідей, що ґрунтуються на різних видах уяви дітей (зорової, рухової, тактильної, слухової);
- 6) фантазування – це мрійливість, створення нереальних, казкових неможливих ситуацій, або об'єктів на основі реальних знань;
- 7) фантазія – це вид творчої уяви, за якої бажане майбутнє безпосередньо не пов'язане із сьогоденням; у них представлені об'єкти та явища, які не існують у природі.

Одним із видів бібліотерапії є *казкотерапія*. Казкотерапія – це система передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чуттєвості, інтуїції й творчих здібностей. Казкотерапія використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з оточуючим світом.

Казки викликають інтенсивну емоційну реакцію. Казкові образи звертаються одночасно до свідомості та до підсвідомості. Казка дозволяє вийти за рамки звичайного життя, в доступній формі розкривати світ почуттів і переживань, ідентифікувати себе з певним персонажем і таким чином подивитись на свої проблеми зі сторони.

Привабливість казки як засобу педагогічного впливу для дитини з порушеннями мовлення обумовлена її *властивостями*:

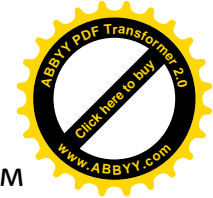
- відсутність прямих навчань, події казкової історії логічні, природньо витікають одна з одної, що дозволяє дитині засвоювати причинно-наслідкові зв'язки та спиратися на них;
- через образи казки дитина знайомиться з досвідом багатьох поколінь. У казкових сюжетах зустрічаються ситуації і проблеми, які переживає кожна людина. Перемога добра над злом забезпечує дитині відчуття психологічної захищеності. Дитина засвоює, що випробування сприяють внутрішньому зростанню людини;
- відсутність фіксації імені головного героя та місця подій, головний герой – це збірний образ, з яким дитина може ідентифікувати себе;
- цікавий сюжет, наповнений загадками, неочікуваними перетвореннями героїв забезпечує активне сприйняття і засвоєння інформації.

Щодо *корекційних функцій казки*, то виділяють такі:

- психологічна підготовка до конфліктних ситуацій;
- символічне вирішення фізіологічних та емоційних стресів;
- усвідомлення і прийняття змісту власної активності.

Розрізняють такі *види роботи з казкою*:

1. Використання казки як метафори (казкові образи і сюжети асоціюються з життєвим досвідом дитини. Ці асоціації можна обговорити).
2. Малювання за мотивами казки (вільні асоціації проявляються в малюнках, які аналізують та обговорюють).

3. Обговорення поведінки і мотивів вчинків персонажів (є приводом для розмови про моральні цінності, систему оцінювання себе та оточуючих).
4. Програвання епізодів казки.
5. Використання казки у вигляді притч-повчань (підказка варіанту вирішення ситуації на прикладі казкового сюжету).
6. творча робота за мотивами казки (дописування, переписування, робота з казкою).

Вокалотерапія – це терапія, за допомогою якої здійснюється корекція мовлення і формування поняття про співи.

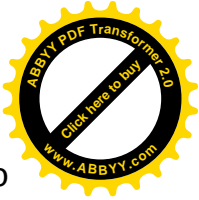
Під звуковою культурою мовлення слід розуміти не лише правильну і чітку вимову всіх звуків рідної мови, правильний наголос, а й уміння користуватися силою голосу, правильним темпом, інтонацією, виразністю вимови, фонетичним сприйняттям. Виховання звукової культури мовлення посідає одне з провідних місць в системі логопедичної роботи у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Старший дошкільний та молодший шкільний вік є найбільш сприятливими для формування та розвитку правильної вимови. В цьому віці дитина вже здатна засвоювати більшість звуків та закріплювати їх у власній вимові, користуватися своїм голосовим апаратом. Саме тому виховання звукової культури мовлення у дітей в даних вікових межах спрямоване на розвиток слухового сприймання, на засвоєння та закріплення правильної вимови звуків, які формуються в процесі загального та мовленнєвого розвитку дитини.

Відтак, над вдосконаленням звуковимови дітей дошкільного та молодшого шкільного віку можна працювати за допомогою застосування у логопедичній роботі вокалотерапії. Адже, діти під час її використання на логопедичних заняттях, відчують себе розкуто, комфортно.

За допомогою вокалотерапії можна досягти:

1. Уміння користуватися силою голосу, адже найчастіше діти з вадами мовлення не вміють контролювати мовлення: часто розмовляють тихо, говорять пошепки (логопед проспівує то тихо, то голосно словосполучення, а дитина їх повторює);
2. Уміння правильно користуватися інтонацією, яка досягається, якщо дитина почала володіти силою голосу, адже інтонація – це перемінна сили голосу в залежності від змісту висловлювання;

3. Розвитку темпу мовлення. Темп є невід'ємною частиною інтонаційної виразності мовлення (логопед співає одне й те саме словосполучення то швидко, то повільно, а дитина його повторює);

4. Формування правильного дихання у дітей. Добре поставлене мовленнєве дихання забезпечує правильну вимову звуків, правильну вимову фраз та слів;

5. Розвитку фонематичного сприйняття (дітям потрібно навчитися слухати і сприймати мовлення оточуючих. Цього можна досягти, використовуючи, як спів, так і музичні інструменти (гра «Відгадай що звучить?»)).

Вихованню звукової культури вимови у дітей з мовленнєвими порушеннями можна сприяти за допомогою виконання вправ для розвитку дихання, голосу, артикуляції; розвитку дрібної моторики, а на більш пізніх етапах з цією метою можна використовувати вокалотерапію.

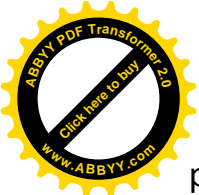
У логопедичній роботі з дітьми з вадами мовлення також використовують і **логоритміку**, головне завдання якої полягає у вихованні та розвитку почуття ритму за допомогою рухів шляхом розвитку слухової уваги та корекції мовлення через виховання його певного ритму.

Логоритміка є один із навчальних предметів, який забезпечує ефективний напрямок в системі корекційно-розвивальної роботи щодо подолання мовленнєвих порушень у дітей в умовах спеціального загальноосвітнього навчального закладу.

Логоритміка – це низка вправ, завдань, ігор, що поєднує в собі музику і рухи; музику і слово; музику, слово і рухи. Таке поєднання скероване на виконання корекційних, освітніх, а також оздоровчих завдань.

Метою логоритміки, з одного боку, є налаштування дітей на позитивну корекційну роботу, а з іншого, подолання мовленнєвих порушень шляхом розвитку, виховання і корекції рухової сфери дітей через взаємодію слова з музикою та рухами, формування у них світоглядних, творчодіяльних, комунікативних компетентностей.

Особливість логоритміки полягає в тому, що методика корекційної роботи та її зміст залежить від віку, мовленнєвих недоліків, стану мовленнєво-рухової та рухової сфери дітей-логопатів. В процесі комплексного логопедичного, психолого-педагогічного і лікувально-оздоровчого впливу пріоритетними напрямками стають формування,

розвиток і корекція психофізичної сфери, сенсорних можливостей, психомоторних здібностей дітей.

Логоритміка визначена в типовому навчальному плані як варіативна складова в системі корекційно-розвивальної роботи. В її основі покладені такі основні принципи: системність, багаторазові повторення, свідомість, активність, доступність, комплексність, особистісно-орієнтовний підхід з урахуванням компенсаторних можливостей дітей-логопатів.

Зміст логоритміки передбачає у цікавій, різноманітній формі розвивати у дитини загальні мовленнєві навички (дихання, темп, ритм, виразність); збагачувати, розширювати словниковий запас; формувати зв'язне мовлення на такому рівні, щоб дитина мала змогу засвоювати граматичні конструкції речень, прийоми словотворення та словозміни за аналогією, використовуючи власний досвід; і як результат – удосконалення її мовленнєвої компетентності.

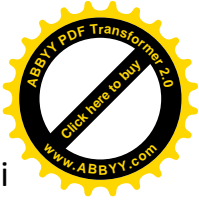
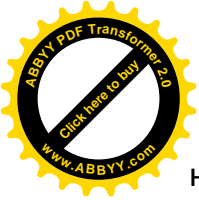
Сприйняття музики (слухання) – використовується для релаксації, активізації і розвитку слухової уваги, а також розвитку вольових рис характеру дітей з мовленнєвими порушеннями.

Музично-ритмічні рухи – вправи, ігри зі співами та словом, інструментальні ігри для розвитку уваги, пам'яті, координації рухів, орієнтації у просторі, почуття ритму у дітей з вадами мовлення.

Музичний матеріал, який зазвичай використовується на логопедичних заняттях: музичні ігри зі словами, ігри зі співами, музично-дидактичні ігри і вправи; вправи для формування основних рухів; вправи, що навчають орієнтуватися у просторі, розвивальні вправи, що виконуються для розвитку різних груп м'язів, вправи для розвитку дрібної моторики; ефективними є вправи, що виховують музично-ритмічні почуття; вправи для розвитку уваги та пам'яті.

Оскільки мовленнєві навички формуються під впливом імпульсів, які надходять від пальців рук, все ширше використовуються вправи з *пальчикової гімнастики*.

Ритмопластика, охоплюючи всі м'язові групи, сприяє прискоренню оволодіння дитиною рівновагою, координацією рухів мовленнєвого апарату і загальної моторики. *Психогімнастика* вирішує завдання групової психокорекції, установлення мовленнєвого контакту, зняття психічного

напруження. Всі корекційні засоби у комплексі створюють оптимальні умови для формування і розвитку мовленнєвої, пізнавальної та емоційно-особистісної сфери дітей-логопатів.

Імаготерапія – це напрям арттерапії, який полягає у лікувальному впливі на дитину з мовленнєвими порушеннями через образ, театралізацію.

Основним завданням корекційного впливу засобів імаготерапії щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями є навчання дітей складно і послідовно, граматично і фонетично правильно викладати свої думки, розповідати про події з повсякденного життя. Це має важливе значення для спілкування з дорослими і однолітками, формування особистісних якостей дітей-логопатів. Також важливим елементом у роботі з розвитку зв'язного мовлення є збагачення словникового запасу дитини з вадами мовлення.

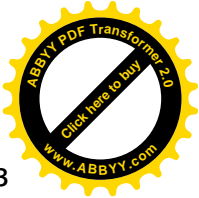
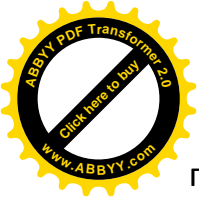
Імаготерапія застосовується у формі *лялькотерапії*, розігрування сценок, вистав, ефективність яких буде залежати від систематичності проведення занять, розподілу їх у порядку складності, підпорядкованості завдань обраній темі, чергування і варіативності вправ.

Необхідною умовою проведення занять з імаготерапії є тісний контакт з дитиною на фоні позитивного емоційного настрою, її бажання висловлюватися та спілкуватися. Найкраще розвивати навички зв'язного мовлення у вільному спілкуванні з дитиною та у творчих іграх.

Знайомлячи дитину на занятті з новим предметом (словом), логопед повинен пояснювати його значення, що допомагає зрозуміти його сутність. Нове слово обов'язково промовляється. Для кращого розуміння і запам'ятовування дане слово включається в знайомий дитині контекст, наприклад до історії про улюблену ляльку дитини, до вистави, сценки. Далі проводяться різні вправи на закріплення його правильної вимови та вживання.

Заняття з лялькотерапії проводяться відповідно до індивідуальних особливостей дітей логопедичної групи. З огляду на знижену мовленнєву активність дітей, їхню швидку втомлюваність, логопед при побудові занять підбирає відповідний мовленнєвий матеріал.

Імпровізація, що застосовується в імаготерапії, має важливе значення для розвитку навичок самостійного мовлення дітей з вадами мовлення. Якщо з мовленням у дитини не все гаразд – це говорить і про

проблеми у неї з дрібною моторикою рук. Нажаль про проблеми з координацією рухів та дрібною моторикою у дітей більшість батьків дізнаються тільки перед школою.

Як правило, це обертається великим навантаженням: крім засвоєння нової інформації, дітям ще доводиться вчитися утримувати в «неслухняних» пальцях олівець. Тому є необхідність включати до корекційного процесу обов'язкові вправи та імпровізовані завдання щодо розвитку дрібної моторики у дітей.

Поради батькам щодо розвитку дрібної моторики у дітей

1. Якомога частіше малюйте дітям всілякі лабіринти, краще всього пояснювати, що це за лабіринт і куди він веде, і хто по ньому повинен пройти (цей лабіринт у фортеці снігової королеви, він з льоду. Герда повинна пройти по ньому, не торкаючись стінок, а то замерзне тощо).

2. Обведення будь-яких вкладишів є корисним для розвитку дрібної моторики рук, не менш ефективним є також заштриховування вкладишів. Кожну фігурку слід штрихувати під різним кутом нахилу з різним ступенем частоти ліній, корисне також штрихування сіткою.

3. Обводити можна все, що під рукою (днище стакану, перевернуте блюдце, власну долоню тощо).

4. Намалюйте на аркуші в клітинку нескладну доріжку, якщо дитині не буде важко її перемальовувати, намалюйте складнішу доріжку.

5. Якщо дитина не хоче малювати пензлями, запропонуйте помалювати пальцями.

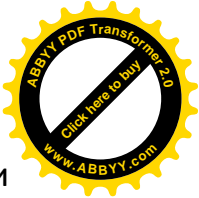
6. Візьміть крейду, відламайте від неї шматочок, дайте дитині. Собі в руку візьміть такий же і почніть водити ним по аркушу паперу. Такий маленький шматочок крейди можна тримати лише «щіпкою», тому надалі буде легше навчити тримати олівець.

Теоретичні питання

1. Формування граматичної правильності мовлення у дітей засобами бібліотерапії.

2. Методика розвитку зв'язного мовлення шляхом застосування на логопедичних заняттях елементів імаготерапії.

3. Застосування образотворчої діяльності (ізотерапії) на корекційно-розвивальних заняттях з метою розвитку дрібної моторики.

4. Методика розвитку виразності мовлення у дітей засобами казкотерапії.

5. Планування комплексних корекційно-розвивальних, корекційно-навчальних занять із застосуванням різноманітних засобів мистецтва.

Практичні завдання

1. Виготовити інструментарій для проведення вправ для розвитку мовленнєвого дихання.

2. Підібрати дидактичні ігри з розвитку мовлення.

3. Підготувати природні матеріали для проведення вправ для розвитку дрібної моторики.

4. Скласти тематичний план доповідей для батьків щодо профілактики мовленнєвих порушень у дітей.

2.2. Бібліотерапія, як засіб корекції мовленнєвих порушень у дошкільників та молодших школярів

Спектр арттерапевтичних методик, що застосовуються у роботі з дошкільниками з мовленнєвими порушеннями може бути доповненим казкотерапією, як одним із видів **бібліотерапії**. Ця методика дає позитивні результати з дошкільниками з вадами мовлення, які мають різноманітні емоційні, мовленнєві, комунікативні ускладнення.

Казкотерапія дозволяє дитині усвідомити свої особистісні та мовленнєві проблеми, побачити різноманітні шляхи їх вирішення. Логопеди, які застосовують казки, часто відмічають, що на свідомому вербальному рівні дитина може і не сприймати казку, але позитивний ефект від роботи все одно є, тобто зміни відбуваються на підсвідомому рівні. При цьому одна й та сама казка по-різному впливає на кожну дитину.

В казкотерапії застосовуються вже готові казки (народні, авторські), після сприйняття яких проводиться бесіда з дитиною щодо подій самої казки. Казки можуть бути пов'язані як з особистісним досвідом дитини, так і можуть бути складеними за спеціально-направленим сюжетом, враховуючи мовленнєві проблеми дитини. Особливе значення надається підбору персонажів для казки та встановлення відносин між ними.

Форми казкотерапії:

- директивна (направлена);
- недирективна (не направлена).

При директивній формі логопед задає тему заняття та активно приймає участь у казкотерапії, підбирає метафори згідно з мовленнєвими проблемами дитини. Корекційний ефект при розробці історії для кожної окремої дитини та розповіді досягаються за певних умов:

1. сюжетна лінія казки повинна співпадати з інтересами і нахилами дитини, нагадувати реальну історію;
2. сюжетна лінія казки починається із зав'язки, підводиться до кульмінації та до розв'язки;
3. застосування логопедом у казці імені дитини, інтонації, пауз, невизначених виразів, що полегшують ідентифікацію дитини з персонажами.

Недирективна форма базується на прийнятті унікальності особистості дитини, її внутрішнього світу. На заняттях (переважно групових) підтримується атмосфера емоційного прийняття дитини, підкріплення всього позитивного в її вчинках, поведінці тощо.

Види народних і авторських казок

1. Дидактичні (в яких одушевляються абстрактні символи, літери, цифри, звуки).
2. Психотерапевтичні (допомагають дитині побачити свою проблему, ситуацію з іншого боку).
3. Психокорекційні (позитивний вплив на поведінку дитини).
4. Медитативні (розкривають особистісний потенціал дитини, покращення дитячої і батьківської взаємодії).

Казки можуть застосовуватися в різній інтерпретації: аналіз, твір, розповідь з наступними змалюванням сюжету, інсценування сюжету за допомогою лялькового персонажу, розігрування казки у пісочниці.

Розвиток усного мовлення у дошкільників і молодших школярів передбачає:

1. емоційний та експресивний розвиток дитини;
2. розширення активного словникового запасу на основі актуалізації творчих здібностей дитини;
3. розвиток творчої уяви на основі зорового та слухового сприйняття.

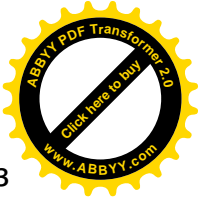

Завдання усного мовлення

1. Виділення слова з мовленнєвого потоку, розуміння значення слова, як одиниці мовлення.
2. Активізація і розвиток словника дитини.
3. Поняття про словотворення.
4. Вміння розпізнавати смислові відтінки слів, ознайомлення з багатозначними словами.
5. Вміння вибирати синоніми, антоніми, образні порівняння.
6. Вміння добирати родову назву до ряду слів.
7. Вміння відгадувати і розгадувати загадки, користуючись методами активізації творчих здібностей.
8. Уточнення розуміння дітьми абстрактних, часових, просторових понять, слів з перенесеним значенням, фразеологічних виразів.
9. Вміння вибирати символічні і рухові позначення до слів, спираючись на їх значення і використання цих позначень на заняттях при заучуванні віршів.
10. Поняття про наголос, знаходження наголошеного складу.
11. Практичне ознайомлення з реченням: виділення речення з мовленнєвого потоку, вміння знаходити межі речення, членувати речення на слова.
12. Складання речення з одного, двох, трьох слів за сюжетними та предметними малюнками і побудова його графічної моделі.
13. Складання речень, які відповідають даним графічним моделям.
14. Уміння відповідати на запитання. Односкладна і повна відповідь. Аргументація відповіді.
15. Уміння формулювати запитання і ставити їх перед товаришами, педагогом.
16. Уміння передавати зміст казки, невеликого художнього оповідання.

Особливості розвитку усного мовлення

Усне мовлення має свої особливості – це інтонація, темп, виразність, емоційність, забарвленість, імпровізованість, своєрідність. Воно є спонтанним і «без чернетки, відразу в готовому варіанті». Його складовими є міміка, жести, паузи, погляд, вираження почуттів. Таке «живе» мовлення виражає гамму почуттів людини: образа, гнів, гордість, радість, сміх, посмішка, милосердя.

«Живе» мовлення передбачає прямий або опосередкований контакт із співрозмовником або слухачем. І тільки згодом усне мовлення можна характеризувати за лексичним забарвленням, граматичними конструкціями, наголосом, орфоепією, імпровізацією, логікою викладу думки.

Повноцінний чуттєвий розвиток мовлення дитина отримує у дошкільному закладі. Нерідко спостерігається «штучність» при організації занять, тиск на дитячу свідомість, непосильні або готові зразки мовлення дорослих. Звідси – небажання і невміння дитини говорити, добирати потрібне слово, будувати фразу, зв'язно розповідати, творчо мислити.

Відтак, у деяких дітей затримується розвиток власного мовлення. У зв'язку з особливостями усного мовлення важливе значення має підбір методів і прийомів для його розвитку у дошкільників, тому перевагу слід віддавати методам і прийомам, які, передусім, спрямовані на спілкування.

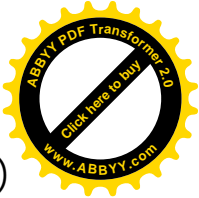
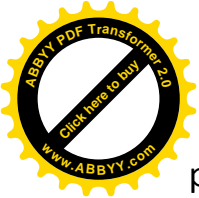
До таких прийомів можна віднести мовленнєві ситуації, розповідь за результатами дитячої діяльності, «маленькі, паралельні» заняття, ігри різного типу, дискусії, описи, бесіди, розповіді, читання художніх творів, ознайомлення з фольклором, народними традиціями, звичаями, побутом, національними костюмами, робота з картинами, перегляд кінофільмів, слухання радіо.

Особливості усного мовлення передбачають такі методи навчання:

- «маленькі заняття» – це частина занять, з різних, перш за все, продуктивних видів діяльності: малювання, ліплення, аплікації, конструювання;
- «паралельні заняття» – це вид занять, які мають опору на аналогічні заняття з рідної мови. Це можуть бути: розглядання картин, мовленнєві ігри, читання художнього твору.

Коллективна розповідь – це один із прийомів навчання творчої розповіді, який відноситься до методів розвитку усного мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Обговорюючи план розповіді вихователь (логопед) і діти вислуховують окремі відповіді, обговорюють, які з них є найбільш правильними, цікавими і повторюють їх на початку вигаданої розповіді. Потім обирають найкращі відповіді на наступні заняття, а вихователь (логопед) поєднує фрази у цілу розповідь, додаючи до неї свої

речення. Наприкінці вся розповідь повторюється вихователем (логопедом) або ким-небудь із дітей.

Методи творчої розповіді – це методи навчання читання художніх творів, що спрямовані на активізацію діяльності та застосування творчих прийомів роботи дорослого та дітей.

В основу цих методів покладено принцип зв'язку читання і розуміння прочитаного з життям та діяльністю дітей. Дитині надається можливість пояснити прочитане, реконструювати образи після читання усього твору, для цього використовується ліплення, малювання, аплікація, співи, музика, театралізована діяльність.

Серед словесних методів широко застосовуються розповіді за аналогією, продовження сюжету, словесне малювання, читання розповіді за ролями, читання з описом положень, інтонації, які є необхідними для словесної дії, *переказ* (вибірковий чи творчий) – це виразне читання на пам'ять, драматизація.

Творчий переказ – це переказ, що передбачає передання змісту почутого, побаченого або прочитаного з якими небудь змінами: додавання того, що могло відбутися до викладеного у зображеній ситуації, вигадування продовження подій, зміною оповідача, розповіді з точки зору оповідача, зміною часу дієслів (звертати увагу на те, як при цьому змінюються події) тощо.

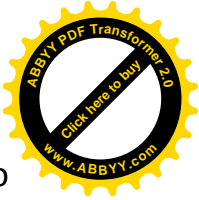
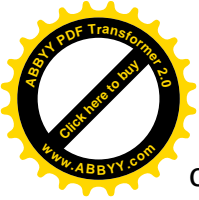
Виразне читання – це мистецтво відтворення у живому слові почуттів і думок, якими насичено художній твір, прояв особистісного ставлення виконавця до твору.

Розповідь за уявою – це категорія фактичних описових розповідей, що ґрунтуються на різних видах уяви дітей (зорової, рухової, слухової, тактильної).

Розрізняють *творчу розповідь* – це розповідь за уявою, що побудована на принципі застосування наявного досвіду у новій ситуації, принципі передбачення якої небудь події; або створена на вигаданому матеріалі.

Уява – це психічний, пізнавальний процес створення нових образів шляхом видозмінювання матеріалів, сприйняття та уявлень.

Творча уява – це вид уяви, який передбачає створення оригінального продукту, при цьому образи створюються без урахування готового

опису чи умовного зображення. Творча уява є складною діяльністю, що залежить від цілої низки різноманітних факторів. У певний період дитячого розвитку творча уява працює особливим чином і відповідає рівню розвитку дитини, її досвіду.

Фантазування – це мрійливість; створення нереальних, казкових, неможливих ситуацій або об'єктів на основі реальних знань. Під час фантазування дитина створює довільний сюжет, ситуацію, завдання і сама вирішує їх у будь-який спосіб.

Фантазія – це вид творчої уяви, за якої бажане майбутнє безпосередньо не пов'язується із сьогоденням. У фантазіях представлені об'єкти і явища, які не існують у природі. До фантастичних належать казково-фантастичні і науково-фантастичні образи.

Теоретичні питання

1. Особливості застосування казкотерапії у корекційно-розвивальній роботі.
2. Розвиток творчої уяви та мовлення в процесі читання.
3. Творчі розповіді літературних оповідань, фантазування історій дітьми-логопатами.
4. Техніка застосування метафор як засіб розвитку зв'язного мовлення.
5. Розвиток інтонаційної виразності за допомогою читання віршів, загадок, смішинок, жартів.

Практичні завдання

1. За змістом жарту-небувальщини вигадати фантазійну ситуацію, історію.
2. Скласти оповідання по серії картин Г. Лаврентьевої «Що таке добре, а що погано».
3. Змодельювати творчо-описову розповідь за сюжетними малюнками.
4. Підібрати діалогічні вірші, загадки, скоромовки для заучування.

2.3. Кінезіотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Корекція порушень емоційно-особистісної та мовленнєвої сфери у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку здійснюється у такому виді арттерапії, як **кінезіотерапія**. Вона заснована на зв'язку музики і руху та включає в себе: танцетерапію, хореотерапію, корекційну ритміку (логоритміку, фонетичну ритміку), психогімнастику. У мові жестів, міміки, рухах завжди відображається внутрішній, емоційний, душевний стан дитини. Особливість музики полягає у захопленні її ритмічним настроєм, стимулюванні та регуляції рухів тіла дитини; робить її незамінним компонентом різних видів кінезіотерапії.

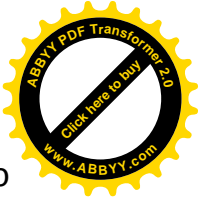
Для цієї форми арттерапії найбільш підходять сучасні танці, засновані на природних рухах тіла без строгої регламентації. Кінезіотерапія з дошкільниками з мовленнєвими порушеннями може проводитися у формі тематичних занять, що побудовані на образній імпровізації педагога (логопеда) та групи дітей. В заняття включаються різноманітні вправи, що сприяють зняттю психоемоційної напруги, забезпечують релаксацію, регуляцію емоційних станів, корекцію мовленнєвої сфери. Приклади тем таких занять – «Подорож за синім птахом», «В гостях у морського царя» тощо.

Корекційна ритміка – це такий вид кінезіотерапії, який окрім корекції психоемоційних та психомоторних порушень є ефективним і в подоланні відхилень щодо розвитку мовлення, уваги, пам'яті, уяви.

Корекційна ритміка поділяється на види, в залежності від того, з якими видами порушень у дітей, проводиться робота із застосуванням ритму:

1. Логопедична ритміка (для дітей з вадами мовлення).
2. Фонетична ритміка з музично-ритмічними рухами (для дітей з порушеннями слуху).
3. Корекційна ритміка (для дітей з порушеннями зору, з затримкою психічного розвитку).

Корекційна ритміка відрізняється від інших видів кінезіотерапії, тим що в її основі лежить ритм – музично-ритмічний рух, за допомогою якого здійснюється корекція різноманітних порушень у розвитку дітей. Будь-який рух дитини здійснюється в певному ритмі.

Завдання корекційної ритміки полягають в тому, щоб за допомогою ритму фізичних вправ під музику розвивати почуття ритму і застосувати його з корекційно відновлюваною метою. Зв'язок музики і ритмічного руху є основою корекційної ритміки, при цьому її провідною складовою є музика, що задає ритм рухів.

Ритміка проводиться в спеціальному дошкільному закладі кваліфікованим ритмістом, що володіє знаннями в галузі спеціальної психології, педагогіки, практичними навичками ритмічних рухів, елементами евритміки (вимірювання пульсу).

Засоби логоритміки:

1. Ходьба та марширування в різних напрямках.
2. Вправи на розвиток дихання, голосу та артикуляції.
3. Вправи, що регулюють тонус м'язів.
4. Рахункові вправи.
5. Вправи, що активізують увагу.
6. Мовленнєві вправи без музичного супроводу.
7. Вправи, що формують відчуття музичного розміру або метру.
8. Ритмічні вправи.
9. Спів (вправи під час гри дитини на музичних інструментах).
10. Самостійна музична діяльність дітей.
11. Ігрова діяльність.
12. Вправи на розвиток творчої ініціативи.
13. Заключні вправи.

Мовленнєві вправи без музичного супроводу представляють собою особливий інтерес для логопедів, які не володіють навичками гри на музичних інструментах. Такі вправи у віршованому варіанті можна застосовувати на логопедичних заняттях, в побутовій діяльності, в процесі спостережень на природі, в якості фізкультхвилинки.

До віршованих варіантів пред'являється ряд вимог. Вони повинні мати:

1. Різноманітну корекційну направленість: для нормалізації темпу та ритму заїкуватих дітей, для розвитку словнику у дітей з загальним недорозвиненням мовлення, для автоматизації звуковимови у дітей з дизартрією.

2. Певний динамічний розмір, щоб можна було співставити рухи руками, ногами, тулубом із ритмом мовлення.

3. Наповнюваність дієслівною лексикою, щоб показати рух.

4. Сюжетну лінію та діючу особу, щоб виключити механічні рухи та виховувати у дітей розуміння логічного зв'язку між текстом та рухом.

5. При підборі віршів слід враховувати вік, мовленнєві та рухові можливості дітей.

Не всі мовленнєві вправи можна виконувати, рухаючись та одночасно промовляючи вірші. Це може призвести до розладів дихання, тому при виконанні інтенсивних рухів краще поділити дітей на 2 групи: одна виконує рухи, а інша промовляє текст. Потім вони міняються ролями (розповіді віршів за допомогою рук незмінно викликають у дітей живий інтерес, підвищує емоційний тонус, ефективність запам'ятовування; сприяє розвитку уваги, загальної і дрібної моторики, координації рухів, уяви, образності мислення).

Показувати можна не тільки зміст строки, але і кожного слова в ній (для дітей старшого дошкільного віку із нескладними мовленнєвими порушеннями) можна ділити вірші на частини. У віршах дуже багато дієслівних форм, що допомагають розвитку граматичної сторони мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Релаксація

Для дітей з мовленнєвими порушеннями є особливо необхідним, щоб їх навчили розслаблятися. М'язове розслаблення знімає внутрішню напругу, втому, роздратування, а уява слугує добрим помічником для розслаблення.

Логопед говорить: «Давайте уявімо, що ми свічки на торті, ми всі різнокольорові: помаранчеві, червоні, зелені..., тіла наші міцні, вогник над головою все сильніше і сильніше, ми починаємо плавитися. Спочатку падає голова, плечі, руки. А тепер піднімається холодний вітер і ми стаємо знову рівненькими».

Хороші результати дає розслаблююче фантазування (діти лежать на килимку, а логопед говорить «Давайте відправимося в казкову подорож». Діти спочатку повинні всі мовчати, а потім розповідати, в якій казковій країні вони побували).

Хорошим релаксуючим компонентом є музика, особливо звуки живої природи: вітру, дощу, шелесту листя, звуки хвиль. Після вправ на розслаблення діти можуть вільно фантазувати і уявляти, неординарно мислити.

Медитація

Медитація представляє собою дієвий спосіб навчання релаксації. Як правило, діти виявляють хороші здібності до медитації. Медитація тісно пов'язана з поняттям концентрації уваги. Вправи на медитацію добре розкривають особистісний світ дитини. Позитивний ефект для таких вправ забезпечує спеціально підготовлена атмосфера в кімнаті: приглушене світло, запалена свічка, музичний фонд звуків, переливання води різного кольору. Все це розкриває творчий потенціал дитини. Після вправ з медитацією слід активізувати дітей на виконання певних рухів (застосування кінезіотерапії) або виконання художньої діяльності (ізотерапія).

Психогімнастика

Психогімнастика включає в себе комплекс вправ, ігор, етюдів, метою яких є збереження психічного здоров'я дитини або корекції психоемоційних та мовленнєвих порушень. На заняттях дітей навчають елементам техніки вираження емоцій за допомогою виразних рухів тіла, навичкам релаксації. Велике значення на логопедичних заняттях з елементами психогімнастики приділяється корекції комунікативних порушень, труднощів у спілкуванні з однолітками, небажаних особистісних проявів.

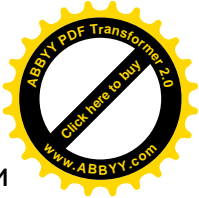
Під час занять з психогімнастики або використанні лише окремих її елементів застосовується невербальний матеріал, хоча словесне вираження почуттів також може бути в процесі роботи з дітьми з вадами мовлення.

Важливим аспектом психогімнастики є корекція психічних функцій (уваги, пам'яті, виразної моторики) та емоційно-вольової сфери, що здійснюються через ігри, вправи, етюди. Аутогенне тренування є одним із видів психогімнастики.

Аутогенне тренування – це вид самотренування шляхом самонавіювання, що останнім часом досить часто застосовується у практиці логопедичної роботи.

Методичні рекомендації до застосування аутогенного тренування з дітьми-логопатами:

1. Заняття потрібно проводити у спокійній неквапливій атмосфері.
2. Радити дитині не засмучуватися при перших невдачах.
3. Зі спокійною впевненістю в успішному результаті продовжувати аутогенну роботу.

4. Навчати дітей бути послідовними, постійно підсилювати вимогливість до себе.

5. Підходити до справи методично з відчуттям виконання необхідної і приємної справи.

Заняття з аутогенним тренуванням поділяються на 3 частини:

1. Вступна (підготовка до занять, прийняття зручної пози).
2. Самонавіювання (це застосування спеціальної форми самонавіювання та застосування мовленнєвих вправ).
3. Заключна (вихід із стану розслаблення).

Після оволодіння прийомами аутогенного тренування дитина отримує можливість володіти не тільки своїм настроєм, самопочуттям, усувати почуття тривоги, але й оперувати автономними (вегетативними) функціями свого організму.

Після засвоєння загальних основ аутогенного тренування можна творчо підходити до самонавіювання і під час самостійних занять.

Танцетерапія

Танцетерапія – це психо-терапевтичний метод, в межах якого дитина виконує певні рухи і починає усвідомлювати рухи свого тіла, що в свою чергу, сприяє особистісному розвитку і психічному оздоровленню.

Танець – це вид мистецтва, де художні образи створюються засобами пластичних рухів людського тіла.

Танцетерапія складається з різних видів танцювального мистецтва:

- 1) Образно-сюжетний танець-імпровізація.
- 2) Сучасний дитячий танець.
- 3) Народний танець.

Форми танцетерапії:

- 1) індивідуальні;
- 2) дует;
- 3) тріо;
- 4) квартет;
- 5) групові;
- 6) соціальні;
- 7) міжгрупові.

Заняття для кожного віку дітей займають різний час:

- 5 – 10 хв. – молодший дошкільний вік;
- 10 – 15 хв. – середній дошкільний вік;
- 15 – 20 хв. – старший дошкільний вік;
- 20 – 25 хв. – молодший шкільний вік.

Завдання танцетерапії:

1. Підвищення рухової активності.
2. Організація комунікативного простору.
3. Аналіз самоповедінки, самопізнання (молодші школярі).
4. Розвиток пластичності рухів.
5. Стимулювання уяви в процесі фантазування.
6. Покращення настрою
7. Розвиток музичного слуху.
8. Профілактика гіподинамії у дітей.

Народний танець – це фольклорний танець, який у своєму природньому середовищі має певні традиційні для даної місцевості рухи, ритми, костюми.

Український танець буває:

- 1) фольклорний;
- 2) сценічний;
- 3) народний .

Фольклорний танець – це стихійний вияв почуттів, настрою, емоцій, що виконуються для себе, а потім для глядача (товариства, гурту, громади).

Сценічний танець – це танець призначений в першу чергу для показу глядачеві і виключає будь-які елементи експромту.

Класифікація українських танців:

1. Танці хорового плану:
 - купальські хороводи;
 - веснянки.
2. Сюжетні танці: теми природи, праці, народного побуту.
3. Побутові танці:
 - метелиці;
 - гопаки;
 - козачки;

- коломийки;
- гуцулки;
- польки;
- кадрилі.

Теоретичні питання

1. Специфіка планування корекційних занять з розвитку мовлення із застосуванням кінезіотерапії.
2. Розвиток мовленнєвого дихання на заняттях з логоритміки.
3. Особливості застосування логоритмічних вправ без музикального супроводу.
4. Корекція недоліків в особистісній та емоційно-вольовій сфері дітей за допомогою технік релаксації, медитації.

Практичне завдання

1. Розробити три логоритмічні вправи, спрямовані на розвиток звуковимови у дітей.
2. Виписати та охарактеризувати основні показники мовленнєвого етикету.
3. Скласти схеми позитивних і негативних емоцій виразу обличчя.

2.4. **Ізотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку**

Образотворче мистецтво за допомогою художнього твору висуває ряд навчально-виховних завдань: а) залучення до зразків високої духовної культури минулого та сучасності; б) моральний розвиток; в) стимулювання та розвиток творчих здібностей та можливостей дітей-логопатів.

Проблемами виховання підростаючого покоління засобами образотворчого мистецтва займалися М. Абрамова, Е. Горунівич, Г. Лабунська, С. Левін, Л. Сатарова, М. Чернявська, В. Щербаков та інші, але в усіх роботах дуже мало говориться про духовність, потреби та інтереси дитини.

Досить поширеною в логопедичній роботі з дошкільниками є **ізотерапія** (малюнки, ліплення). Проведення «малюночної» терапії з дітьми з вадами мовлення здійснюється логопедом у формі спеціальних занять, де дітям пропонуються різноманітні завдання.

Типи «малюючих» завдань

1. Предметно-тематичний.
2. Образно-тематичний.
3. Вправи на розвиток образного сприймання (уяви), символічної функції.
4. Ігри-вправи з образотворчими матеріалами.

Завдання на сумісну діяльність

а) Основою зображення є людина та її взаємодія з навколишніми предметами, світом та людьми. Теми малювання: «Моя сім'я», «Я вдома».

б) В основі завдання – малювання, пов'язане з аналізом абстрактних понять: «Добро», «Зло», «Щастя», а також зображення емоційних станів «Радість», «Гнів».

в) Вправи на розвиток образного сприймання – завдання, що засновані на принципі проєкції, а також зображення цілісного об'єкту та його осмислення: «Малювання по крапкам».

г) Вивчення фізичних якостей та експресивних можливостей: «Малювання пальцями», «Експериментування з кольорами, пластиліном, тістом».

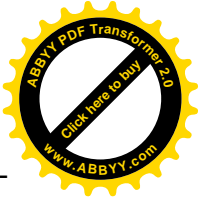
д) Можуть включати завдання всіх чотирьох вказаних вище видів. Колективне малювання направлене на корекцію вад мовлення, покращення дитячо-батьківських відносин.

Проведення «малюючої» терапії реалізується на заняттях з логопедом в директивній та недирективній формах:

Директивна – перед дитиною ставиться завдання в прямій формі у вигляді теми малювання і здійснюється допомога на етапі пошуку форми вираження теми. *Недирективна* – дитині надається свобода у виборі теми, форми зображення та емоційна підтримка, а при необхідності – технічна допомога у наданні виразності дитячому малюнку.

Етапи образотворчої діяльності

1. Орієнтовний – обстеження образотворчих матеріалів.
2. Вибір теми малювання – емоційне включення в процес малювання.
3. Пошук адекватних форм вираження – активне експериментування.
4. Розвиток форм у напрямку повного самовираження, їх конкретизація.

Естетична діяльність – це духовно-практична, емоційно-раціональна активність дитини, змістом якої є побудова індивідуальної картини світу, а метою – гармонізація відносин зі світом. Сутність ізотерапії: розвиток вміння розуміти і створювати художні образи, що лежить в основі естетичного досвіду дітей і є центральним сполучним поняттям у системі естетичних знань.

Художня діяльність – це специфічна за своїм змістом і формами вираження активність, що спрямована на естетичне опанування світу за допомогою мистецтва. Це провідний спосіб естетичного виховання мовлення дошкільників та молодших школярів, основний засіб їх художнього та мовленнєвого розвитку.

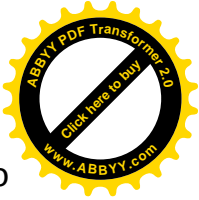
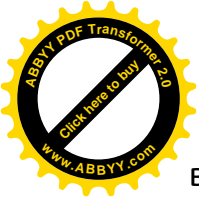
Дошкільники з мовленнєвими порушеннями у своєму естетичному розвитку проходять шлях від елементарного наочно-почуттєвого враження до можливостей створення оригінального образу адекватними вираженими засобами. Сучасний погляд на естетичне виховання дитини з вадами мовлення передбачає: єдність формування естетичного ставлення до світу і художнього розвитку засобами різних видів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв у естетичній діяльності.

Оскільки художня творчість – той канал, по якому може виявитися і реалізуватися в матеріалі внутрішнє життя дитячої душі, то першочерговим завданням є *сприяння нормальному розвитку і особистісному зростанню*, які прямопропорційно впливають на творчу активність дитини.

Саме на цьому етапі логопеду слід приділяти велику увагу творчій самореалізації дитини. Хорошу динаміку можна спостерігати після проведення таких занять, в яких дитина взаємодіє і працює з новими, незнайомими їй матеріалами, наприклад технікою *колаж*. Це дієвий спосіб самовираження для дітей як дошкільного, так і молодшого шкільного віку.

Колаж – слово французького походження, означає наклеювання на аркуш паперу або картону різних матеріалів. Це може бути тканина, папір, сірники, гудзики, різноманітні коробочки, кришки тощо. Колаж може поєднуватися частково з мальованими деталями. Оскільки в реальному житті дитина не може піддивитися готовий результат, колаж надає їй можливість для «креативного» самовираження.

Одночасно колаж є цікавим творчим процесом, який викликає у дитини величезне задоволення та сприяє творчій фантазії. Колаж можна

використовувати і як вправу сенсорного характеру, і як засіб емоційного вираження. Важливо, щоб дитина могла пояснити, чому вона обирає той чи інший сюжет композиції і вид матеріалу. Наступним кроком є визначення динаміки самого дитячого малюнку.

Критерії аналізу зображувальних робіт базується на думці художників, педагогів і психологів. Роботу можна вважати творчою при наявності наступних ознак:

Зміст малюнка: оригінальне, несподіване, нереальне, фантастичне, безпосереднє, особливе смислове навантаження, яке відображає переживання дитини.

Особливості зображення: складність у передачі форми, перспективність зображення, багатоплановість, впізнавання предметів та образів, оригінальність зображення, яскраве, виразне розкриття у образах своїх переживань.

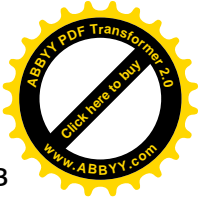
Композиційне рішення: заповнюваність аркушу паперу, ритмічність у розташуванні предметів, спостережливість дитини і достатнє володіння зображувальними навичками.

Пластичність: особлива виразність у передачі рухів і міміки, власний стиль у передачі рухів.

Колорит: цікаве, незвичне і несподіване кольорове рішення, темпераментне, емоційне, лаконічне поведження з кольором або, навпаки, багатство наближених відтінків (тепла, холодна гама або пастельність).

Завдання ізотерапії (художньої діяльності)

1. Розвиток естетичного сприйняття художніх образів (у творах мистецтва), предметів, явищ навколишнього середовища як естетичних об'єктів.
2. Створення умов для вільного експериментування з художніми матеріалами й інструментами.
3. Ознайомлення з універсальною «мовою» мистецтва, засобами художньо-образної виразності.
4. Ампліфікація індивідуального художньо-естетичного досвіду (естетичної аперцепції).
5. Розвиток художньо-творчих здібностей у продуктивних видах дитячої діяльності.

6. Виховання художнього смаку і почуття гармонії, створення умов для багатоаспектної мовленнєвої активності дітей у художньо-естетичному опануванні навколишнього середовища.

Принципи ізотерапії (художньої діяльності)

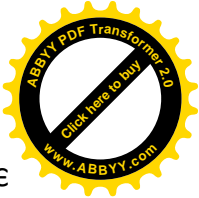
1. Естетизація предметно-розвивального середовища й побуту в цілому.
2. Ампліфікація (культурне збагачення) змісту образотворчої діяльності відповідно до особливостей пізнавального розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями.
3. Взаємозв'язок продуктивної діяльності з іншими видами дитячої активності.
4. Інтеграція різних видів образотворчого мистецтва й художньої діяльності.
5. Естетичний орієнтир на загальнолюдські цінності: виховання людини що думає, відчуває, творить, рефлексує (вираження емоцій, почуттів).
6. Ампліфікація сенсорно-почуттєвого досвіду.
7. Організація тематичного простору (інформаційного поля) – основи для розвитку образних уявлень.

Педагогічні умови для ізотерапії (художньої діяльності)

1. Формування естетичного ставлення й художніх здібностей в активній творчій діяльності дітей з вадами мовлення.
2. Створення розвивального середовища й художніх здібностей на (заняттях із малювання, ліплення, аплікації, художньої праці і самостійної дитячої творчості).
3. Ознайомлення дітей з основами образотворчого й народного декоративно-прикладного мистецтв у середовищі дошкільного освітнього закладу.

Завдання у малюванні

1. Вдосконалювати техніку малювання гуашевими фарбами.
2. Навчити малювати акварельними фарбами, простим олівцем, крейдою.
3. Показати можливість кольорового вирішення одного образу за допомогою кількох кольорів або їх відтінків.

Ізостудія (художня студія) – особливе середовище, що сприяє розвитку емоційно-чуттєвого світу дитини, де вона відчуває себе вільною та захищеною у своїх міркуваннях, роздумах. У корекційно-педагогічну роботу в ізостудію можна долучити такі *ігри*:

- 1) психокорекційні;
- 2) арттерапевтичні;
- 3) розвиваючі.

В процесі гри логопед формує як особистісні якості дитини, так і корегує мовлення, емоційно-чуттєву сферу. Особливий мікроклімат ізостудії сприяє взаємодії логопеда з дітьми та батьками, формує у дітей мовленнєві здібності, комунікативні вміння, розвиває художньо-естетичний смак.

Арсенал ігор-вправ та технік включає: індивідуальні, парні, колективні техніки, що засновані на застосуванні іграшок, ляльок-маріонеток і природного матеріалу (глина, пісок, вода); методики релаксаційного та медитаційного характеру, різні форми художньої експресії.

Матеріали для обладнання художньої студії

1. Технічні засоби:
 - графопроєктор;
 - діапроектор;
 - музичний центр з мікрофоном;
 - маркерна дошка;
 - аудіокасети та диски із записами.
2. Матеріали для арттерапевтичної роботи:
 - тази (великі й малі);
 - ароматичні палички;
 - ємкості з блакитною глиною, природнім піском;
 - ящик з камінням;
 - коробка з мушлями;
 - гербарій (колекція жуків, метеликів).
3. Художні матеріали:
 - пензлі, гуаш, акварель, масляні та олійні фарби;
 - колаж (шматки тканин, гудзики, хутро, богемні рами).

Завдання ізостудії

1. Розвиток чуттєвості, уяви, асоціативного мислення, творчої діяльності.
2. Формування чуттєвого апарату (слуху, зору, смаку) на основі сенсорних етапів розширення емоційного досвіду дитини.
3. Формування уявлення про колір, звук, рух, лінії, форми на основі природнього і неприроднього матеріалів.
4. Навчання взаємодії та сприйняття художнього мистецтва.
5. Розуміння специфіки законів, за якими будується витвір мистецтва.
6. Формування вміння виражати свої переживання, емоції, відчуття – через слово, рухи тіла, міміки та образотворчих засобів.
7. Реалізація дитиною своїх відчуттів, образів в матеріалі по законам мистецтва.

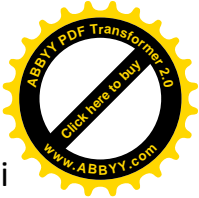
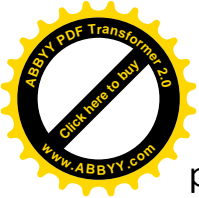
Дитячий дизайн

Перший тип робіт – площинний (аплікаційно-графічний) дизайн включає малюнки, мозаїки, силуети (візерункові, сюжетні, вирізні, прорізні), фітокомпозиції та гербарій, аплікації з клаптів, ізо- і фотомонтаж, плакати панно, фризи. Такі види роботи використовуються в іграх, для прикраси лялькового одягу, міні-просторів і групових приміщень.

Другий тип – об'ємний (предметно-декоративний) дизайн включає іграшки, сувеніри і художні вироби з природних і штучних матеріалів, паперову пластику (оригамі), твори флористики (ікебана), прикраси для одягу, дитячу біжутерію, зразки сервіровки столу та оздоблення приміщення.

Третій тип – просторовий (декоративно-просторовий) дизайн – аранжування лялькового, іграшкового інтер'єру, декорації і реквізити для лялькових та дитячих вистав, оформлення залу до свят, композиції з живих квітів і сухою тощо. Створені дітьми композиції з квітів та природних матеріалів (гілки, коріння, кора, береста і соломка, шишки, плоди та ягоди, мох, пух, пір'я, каміння, мушлі, глина й пісок, листя), тобто «фітодизайн», використовуються в іграх, для прикраси одягу та інтер'єру.

На підготовчому етапі діти збирають природний матеріал з метою створення сюжетних та декоративних композицій, поєднуючи його з ліпленням або розписом. Поступово діти починають розуміти, що

різноманітні корінці, спири гілок можуть нагадувати фігурки тварин і людей. Складаючи фітокомпозиції і букети «настрою», діти-логопати вчаться передавати через композиції почуття суму, радості тощо.

Логопед може показувати на заняттях, які чудові кошечки з бересту та лози, прикрашені живими і сухими квітами, гілочками, дрібними шишками, плодами горобини, листям, можна виготовляти власноруч. Логопед може ознайомити дітей з використанням акваріуму та інших ємкостей для створення живописних кімнатних альпінаріїв з декоративними фонтанчиками та джерельцями. Діти самостійно можуть підбирати вазочки для аранжування живими квітами, зеленню; з природного сухостою вирізати прикраси для столу тощо.

Завдання у ліпленні:

Навчити дітей аналізувати форму предмета, пояснити зв'язок між пластичною формою та способом ліплення, показати спосіб ліплення на формі або каркасі для міцності готового виробу.

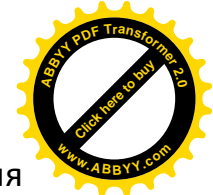
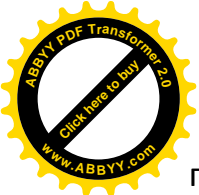
Завдання у аплікації:

Показати способи для створення образів: симетричне вирізування зі складеного у 2 рази паперу, для зображення симетричних або парних предметів; для створення оригінальних аплікацій (панно, колажі).

Пісочна терапія

Пісочна терапія – один з видів ізотерапії, що здійснює лікувальний вплив на дітей з мовленнєвими порушеннями за допомогою піску. Основний її принцип полягає у використанні піску, води і спеціальних атрибутів (дерев'яного ящика чітко визначеного розміру, пісочниці та набору дрібних іграшок). Використання пісочної терапії у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями розглядається як невербальний вид терапії, з метою надання їм відчуття безпеки знаходження у творчому мовленнєвому середовищі.

У ході гри з піском активізуються самозцілюючі резерви дитячої психіки, які виявляються за певних умов у процесі терапії. Пісок поглинає негативну психічну енергію дитини, стабілізує її емоційний стан і гармонізує її психоемоційне самопочуття. Процес пісочної терапії починається тоді, коли в результаті творчого імпульсу на поверхні пісочниці дитина створює певний образ. Кожного разу при контакті з

піском відбувається своєрідне занурення у «безсвідоме». Створення пісочної композиції відображає зміст психічного життя дитини-логопата.

Традиційно робота в ході пісочної терапії, як різновиду невербально-символічної гри, відбувається шляхом вибудовування дитиною або педагогом пісочної композиції у пісочниці із застосуванням різноманітних іграшок, дрібних предметів, піску, води. Після закінчення сеансу, пісочна картина розбирається, іграшки повертаються на місце, поверхня пісочниці розрівнюється. Багаторазове руйнування і відтворення світу пісочної композиції впливає на створення відчуття безпеки та довіри, і зниження тривожності, що є досить актуальним у ході психокорекційної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями (особливо із заїканням).

Психотерапевтичні ігри у пісочниці допомагають

1. Формуванню цілісного, сильного і здорового «Я» дитини-логопата, забезпеченню рівноваги між внутрішнім та зовнішнім світом переживань.

2. Пісочниця, як «контейнер» внутрішніх потреб із зовнішнім соціальним світом.

3. Пісок і вода здійснюють заспокійливий вплив, дають емоційну розрядку, допомагають стимулювати мовленнєву активність, спонукають дитину до гри.

4. Гармонізувати загальний психоемоційний стан.

Окрім терапевтичних завдань, у пісочниці вирішуються деякі *корекційні завдання*:

- удосконалення координації рухів, дрібної моторики, орієнтації в просторі;
- стимуляція вербальної і невербальної активності у процесі гри, формування навичок позитивної комунікації;
- розвиток сенсорно-перцептивної сфери дитини, зокрема, тактильно-кінестетичної чутливості.

Гра у пісочниці – це природній спосіб вираження своїх переживань, усвідомлення світу, побудови та розвитку стосунків. Але гра не втрачає свого значення і для молодших школярів, тому, що тільки граючись, легше знайти підхід до творчої сутності, яка дає енергію для мовленнєвого розвитку.

Водночас, можливість виражати внутрішні переживання за допомогою пісочної терапії не обмежується тільки використанням слів. Іноді один символ може сказати більше, ніж багато слів, а пісочна картина виражає почуття, для яких важко підібрати слова.

Пісочниця може стати невеликою «життєвою лабораторією», в якій існують свої обмеження (розмір пісочниці, кількість і якість мініатюрних фігур, тривалість заняття).

Матеріали пісочної терапії

Існує дві групи матеріалів. До першої групи належать пісок і вода, які є природними речовинами. Їх можна використовувати або окремо один від одного, зберігаючи свої унікальні властивості, або разом, в результаті чого вони змінюють свої властивості і формують третій матеріал.

До другої групи матеріалів відносяться різні предмети, що використовуються в пісочній терапії. Всі вони мають певний зміст, діляться на різні групи.

Теоретичні питання

1. Особливості образотворчої діяльності дітей-логопатів.
2. Ізостудія як середовище для розвитку та корекції мовлення дітей.
3. Застосування асоціативного малювання у корекційно-педагогічній роботі з дітьми-логопатами.
4. Ліплення та робота з природними матеріалами (пісочна терапія).
5. Декоративно-прикладне мистецтво як засіб корекції мовлення дітей.

Практичне завдання

1. Створити художні образи на основі різноманітних нетрадиційних технік.
2. Намалювати ілюстрації до українських народних казок за вибором («Івасик-Телесик», «Коза-Дерева», «Колобок»).
3. Виготовити колективну азбуку за темами («Пори року», «Світлиця природи»).
4. Скласти оригінальні композиції із природних матеріалів.

2.5. Музикотерапія як засіб корекції мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Важливим фактором естетичного становлення, залучення особистості до висот загальнолюдських ідеалів та культурно-історичних досягнень є музичне мистецтво. Саме у формуванні духовної першооснови у дитини велику роль відіграє музика. Музичним вихованням, формуванням у дітей тих чи інших особистісних якостей займалися такі науковці, як Н. Ветлугіна, Л. Закс, Д. Кабалевський, В. Медушевський, Г. Нікашина, Л. Ороновська, Н. Фоломеєва, В. Шацька та інші.

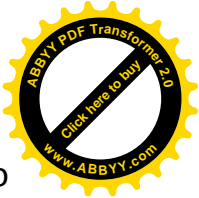
Музика – це найшляхетніше мистецтво, яке особливо сильно діє на духовний стан дитини. У музиці є ряд особливостей, однією з яких є потреба в емоційному та руховому самовираженні. Естетична насолода від музики, катарсично впливає на дітей, сприяє відчуттю стану «катарсису». Музику треба навчитися слухати.

Творчість дітей повинна базуватися на яскравих музичних враженнях. Чергувати мовлення і спів, сполучаючи їх з рухом, для дітей так само природньо, як і просто грати. Бажання займатися музикою (спочатку слухати, рухатися) виникає у дітей вже у 2-3 роки, а пізніше вже поступово з'являються і зміцнюються музичні потреби та інтереси. Пізнання музики дітьми є емоційно-духовним пізнанням, відмінним за своїми базовими формами від інтелектуально-когнітивних процесів.

Рецептивна музикотерапія, як правило, використовується у роботі з дітьми з порушеннями мовлення, які мають емоційно-особистісні проблеми, міжособистісні конфлікти, переживають стан емоційної депривації, відрізняються підвищеною тривожністю, імпульсивністю.

Музичне мистецтво є одним із найсильніших засобів виховання, за допомогою яких здійснюється формування особистості; його сила полягає у впливі на почуття, у збагаченні духовного світу; воно є складним компонентом всебічного розвитку особистості. В процесі музичного виховання у дітей формується інтерес до музики, естетичний смак, оцінююче ставлення до музичних творів, розвиваються музичні здібності.

Провідна роль у музичному вихованні дошкільників та молодших школярів належить *співам*. Навчання співу є одним із найсильніших засобів естетичного впливу на дитину-логопата, оскільки спів є природньою потребою дитини щодо вираження її почуттів.

Заняття співами викликають у дітей-логопатів позитивні емоції, що в свою чергу активізують їх мовленнєву діяльність, відволікають їх увагу від мовленнєвого акту, що є дуже важливим для дітей з нечітко вираженим загальним недорозвиненням мовлення і фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Водночас, співи у дитячому садку слід розглядати як засіб зміцнення організму дошкільників. Систематичне застосування музики у логопедичній роботі сприяє виправленню, поліпшенню мовлення, його контролю. Діти під час логопедичних занять з елементами музикотерапії почувають себе розкуто, комфортно, позбавляються комплексів.

У процесі співу в дітей розвиваються слухові уявлення, без яких неможливе правильне відтворення мелодії голосу, мелодичний слух, ладове почуття, чуття ритму, музична пам'ять, емоційний відгук на музику.

Особливості співу дітей-логопатів:

- багато з них не співають, а говорять;
- деякі не можуть проспівати той чи інший звук;
- погано запам'ятовують тексти, назви пісень;
- недостатньо координують рухи з музикою, співами, словом;
- відчують труднощі в передачі, відтворенні ритмічного малюнку.

Навчання співам займає особливе місце в системі комплексного методу лікування заїкання у дошкільників (послідовному ускладненні мовленнєвих вправ; впроваджується робота над розучуванням пісень; співаючи, діти змушені вимовляти слова протяжно, чітко, що допомагає їх правильному засвоєнню).

Текст пісні підпорядкований певному ритму, що сприяє вимові складних для дітей-логопатів звуків, складів. Треба дотримуватися гігієнічних умов при проведенні занять, тоді вони сприятимуть зміцненню легенів, артикуляційного та голосового апаратів.

Заняття співами допомагають організувати, об'єднати дитячий колектив. У дітей рано з'являється бажання слухати і проявляти себе в різних видах музичної діяльності. Співи найбільш доступна і масова форма музичного виховання.

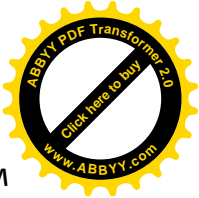
Завдання вокалотерапії

1. Формувати у дітей потреби та вміння співати, підспівувати дорослому.
2. Вчити співати природнім голосом, без напруження.
3. Формувати правильне дихання.
4. Розвивати рухливість артикуляційного апарату.
5. Вчити достовірно передавати мелодію.
6. Виховувати любов до пісні, емоційне ставлення до неї.
7. Формувати навички та вміння виразного співу.
8. Вчити співати на заняттях і поза ними, з допомогою дорослого та самостійно, у супроводі інструменту та без нього.
9. Розвивати музичний слух, чуття ритму, музичне мислення, пам'ять, привчати розрізняти правильний і неправильний спів, звуки за висотою і тривалістю, слухати себе під час співу, правильно вимовляти слова.
10. Розвивати голос, його природнє звучання, поступово розширювати діапазон.
11. Формування початкові форми дитячої пісенної творчості, імпровізації пісень.

Виховувати співацькі навички необхідно у поєднанні зі звуковою культурою мовлення. У співах бере участь складна система аналізаторів (мовленнево-рухового, слухового, зорового). Від злагодженості їх роботи залежить успіх всієї корекційної роботи. Необхідно використовувати спеціальний репертуар, вправи на розвиток дихання, артикуляції, враховуючи вікові особливості. Чим молодша дитина, тим доступніше, простіше мають бути тексти, музичний матеріал.

Мета вокалотерапії:

- 1) навчити дітей співати, отримувати задоволення від співу;
- 2) виховувати сприйнятливність до музики;
- 3) збагачувати музичні враження дітей шляхом ознайомлення їх з різноманітними музичними творами;
- 4) розвивати музичні здібності: емоційну чутливість, мелодійний слух, ладове почуття, чуття ритму;
- 5) сприяти збереженню фізичного і психічного здоров'я дошкільника;
- 6) створювати загальний сприятливий фон для мовленнєвого, емоційного розвитку дитини;
- 7) виховувати творчі здібності.

Для ефективної корекційно-педагогічної роботи із застосуванням вокалотерапії використовують *методи*:

- 1) словесні (бесіди, розповіді, художнє слово, загадки);
- 2) наочні (малюнки, картини, портрети, костюми, декорації, роздатковий матеріал, навчальні і розвиваючі комп'ютерні програми);
- 3) практичні (вправи на розвиток дихання, голосу, артикуляції, логоритмічні вправи, пісенний репертуар, участь у концертах, екскурсіях);
- 4) сучасні технічні засоби (мультимедійна акустична система, DVD-програвач, мікрофон, навушники, програмове дидактичне забезпечення, обладнання для сенсорної кімнати).

Структура занять передбачає такі пункти:

- 1) організаційний;
- 2) оголошення мети;
- 3) вправи на розвиток дихання, голосу, артикуляції;
- 4) мовленнєво-рухливі вправи;
- 5) співи, вправи на релаксацію.

Завдання логопедичного впливу на заняттях з вокалотерапії

Підготовчий етап передбачає розвиток музичного, звуковисотного, тембрового, динамічного слуху, співочого діапазону голосу, почуття ритму, слухової уваги, просторової орієнтації рухів, загальної та дрібної моторики, міміки, мовленнєвої моторики для загального формування артикуляційної бази звуків.

Етап формування перинних вимовних умінь та навичок (постановка, диференціація, автоматизація звуку): продовження розвитку немовленнєвих функцій підготовчого етапу, удосконалення мовленнєвої моторики (здатність переключатися, координація, точність виконання рухів), розвиток процесів мислення, удосконалення звуковисотного, динамічного слуху, розвиток фонематичного сприймання, встановлення зв'язку між звуком та його музичним образом.

Етап формування комунікативних умінь та навичок: закріплення рухових умінь, вироблення рухових навичок, розвиток музичного слуху, розвиток співочого діапазону голосу, мовленнєвої моторики, фонематичного сприймання, формування навичок правильного вживання звуків у різних формах та видах мовлення у всіх ситуаціях спілкування.

Методичні рекомендації до занять з вокалотерапії

Заняття проводяться у другій половині дня. Тривалість заняття: молодша група – 15 хв., середня група – 20 хв., старша група – 25 хв.

Діти старшої групи вміють:

- використовувати знайомі пісенні образи в сюжетно-рольових іграх, самостійній художній діяльності;
- одержувати задоволення від музичної імітації звукових образів;
- самостійно створювати пісеньку на слова знайомих віршів або на заданий текст;
- імпровізувати музичне завдання, відповіді.

Діти старшої групи повинні вміти:

- співати виразно, дзвінким голосом, легким рухливим звуком;
- співати «співуче», плавно, мелодійно;
- брати дихання перед початком співу, між музичними фразами, розподіляти дихання самостійно;
- чітко промовляти слова;
- чисто інтонувати, точно передавати ритмічний малюнок;
- співати з супроводом і без нього, в різному темпі;
- посилювати та послаблювати звучання;
- виконувати пісні самостійно.

Діти старшої групи повинні навчитись:

- співати виразно;
- розрізняти правильний і неправильний спів, висоту звуків, тривалість;
- формувати природне звучання голосу;
- зберігати правильну поставу, співати стоячи;
- правильно брати дихання, діапазон до(ре)-до(ре).

Критерії музичного розвитку дітей

1. Формування вокальних навичок дітей з вадами мовлення:

- правильна постава, спокійний без напруження вдих;
- вільна, не стиснута щелепа;
- правильне формування голосних, чітка вимова приголосних у тексті пісні;
- правильне користування артикуляційним апаратом;

- вміння чітко вимовляти звуки, слова у різному темпі;
- без напруження, легким, дзвінким, наспівним голосом виконувати виразно та емоційно пісні різного характеру і змісту;

- знати, що «співочий апарат» треба берегти.

2. Звуковисотне, інтонаційне засвоєння пісенного матеріалу:

- виконання поспівок, що передують роботі над піснею;
- виконання нескладних пісень із супроводом і підбір вивчених пісень, різних звуків.

3. Метроритмічне засвоєння матеріалу:

- осмислення рівномірності долей метричної пульсації;
- ритмічний рух під музику у різних розмірах;
- відтворення основних долей метричної пульсації шляхом вистукування;

- поняття мелодії, образу, приспіву, заспіву, динамічних відтінків, темпу, ладу;

- ознайомлення з тривалістю звуків.

4. Визначення на слух (слуховий аналіз):

- визначення сильних і слабких долей;
- повторення мелодійного малюнку через вистукування, приспівування на одному звуці.

Теоретичні питання

1. Особливості корекції мовлення дітей через сприйняття музики (рецептивна музикотерапія).

2. Вокалотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей.

3. Музичні заняття як засіб розвитку мовлення дітей.

4. Роль інтегративної музикотерапії в корекційно-розвивальному процесі.

Практичні завдання

1. Підібрати аудіозаписи дитячих пісень для логопедичних занять.

2. Розробити довільне інсценування дитячої музичної композиції.

3. Скласти словник музичної термінології для дітей-логопатів.

4. Підібрати мовленнєві та немовленнєві «шуми» з метою імітації звукових образів.

2.6. Імаготерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Театр – найперший вид синтетичного мистецтва. Дорослим необхідно піклуватися про розвиток у дітей таланту бути глядачем. Як у театрі, так і в кіно, на естраді і у цирку або по телебаченню дитина хоче побачити і бачить цікаве і захоплююче, повчальне і корисне, і все це є дією із своїми кульмінаціями, динамікою активності, переживаннями, симпатіями та антипатіями. Дитина завжди прагне до прояву своїх інтересів, до вираження художніх переживань і робить це безпосередньо, імпульсивно.

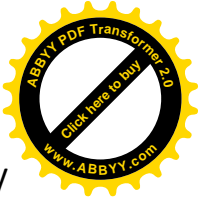
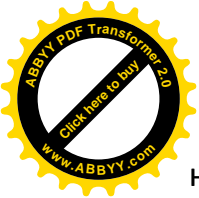
Види театротерапії

1. Розігрування та перегляд сценок, міні-вистав, які діти самі придумують.
2. Інсценування картин відомих художників.
3. Імпровізація.
4. Робота з ляльками-маріонетками: (коли лялька виготовлена, діти розігрують з нею імпровізовану виставу – це може бути вигадування історії).

Імаготерапія в логопедичній роботі з дошкільниками застосовується як в індивідуальній, так і в груповій формах, при цьому її мета полягає не в публічному виступі дітей перед глядачами як завершальна форма роботи, а у поглибленні та фіксації корекційного ефекту. Імаготерапія з дошкільниками та молодшими школярами досить часто в спеціальних закладах проводиться у формі *лялькотерапії*.

Робота логопеда базується на основі застосування улюбленого персонажу або ляльки дитини з якими розігрується історія, пов'язана з проблемною ситуацією конкретної дитини. Улюблена лялька, як правило, потрапляє в історію (спеціально придуману логопедом), але дитина справляється з нею і виходить переможцем. Корекційний вплив в такому випадку побудований на ідентифікації дитини з відповідним образом. У сюжеті придуманої історії важливим є напруження, що виникає спочатку та позитивне її завершення.

У *лялькотерапії* є важливим, щоб логопед зумів довести напруження та переживання дитини в процесі вистави до максимуму, після чого воно повинно перейти в нову форму «розслаблення». Але

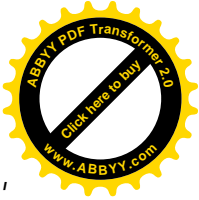
необхідність досягнення катарсису не повинно доводити дитину до стану гіперактивності. Для того, щоб не досягти такого ефекту не можна затягувати розповідь, слід змінити її сюжетну лінію в залежності від стану дитини, а також характеру її мовленнєвих порушень.

Робота із застосуванням імаготерапії направлена на розвиток емоційно-естетичних, моральних, комунікативно-рефлексивних якостей особистості – це здійснюється за допомогою лялькотерапії. Дітям показують лялькові вистави, перегляд та обговорення яких, сприяє формуванню вольових якостей, емпатійних відносин, умінню аналізувати та оцінювати свої вчинки та інших, розуміти необхідність, виконувати правила етикету: («Бесіда про ввічливі слова», «Доброта і жадібність»). В заняття включаються сценки-етюди, що допомагають дітям, наприклад, засвоїти правильну поведінку з метою застосування їх у реальному житті.

Завданнями деяких логопедичних занять може бути ознайомлення дітей з емоціями людини. Гра «Піктограми» вчить розпізнавати різницю між почуттями та вчинками, допомагає дітям-логопатам навчитися розпізнавати емоційні стани за різними ознаками (міміка, пантоміміка, інтонація). Така гра може проводитися як окремо, так і сумісно з пальчиковою лялькою, автопортретом, яку діти виготовляють самостійно.

Гра з пальчиковими ляльками активізує уяву та захоплює дитину, в такий спосіб вона порівнює себе з персонажами гри, а це дозволяє розвивати почуття та мовленнєві здібності. За допомогою імаготерапії дошкільники та молодші школярі можуть виражати свій душевний стан, свої почуття, фантазії.

Водночас, логопед отримує реальну можливість більше взаємодіяти з дітьми за допомогою ляльки, особливо якщо серед них є замкнуті, сором'язливі, з труднощами у спілкуванні: (використовуються такі театралізовані ігри: «Суперечливі почуття», «Пальчикова лялька», «Азбука настрою», «Групова вистава ляльок» тощо). За допомогою лялькотерапії здійснюється корекційна робота щодо страхів, агресивності, негативних рис характеру у дітей-логопатів. Такі логопедичні заняття включають ігри та різні сценки (при агресивній поведінці – «дитячий футбол», «брикання»; при страхах – «нічні звуки», «Бабка-йожка»), а також інсценування лялькового театру та ігри з пальчиковими ляльками – «Негативні риси характеру», «Агресивна поведінка».

В процесі логопедичної роботи, що включає театралізовані ігри, створюються умови не тільки для художнього розвитку дітей, формування основ художньої культури, а і умови для корекції мовленнєвих порушень, пізнавальної, особистісної сфер дитини.

Імпровізація дитяча – це безпосередньо творча діяльність дітей на заняттях під час виконання завдань логопеда, здійснення тієї чи іншої діяльності (свої варіанти пісень, танців тощо).

Види імпровізацій:

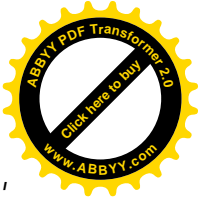
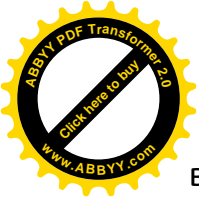
- 1) за формою втілення: словесна (діалог), фізична (міміка), словесно-фізична (гра та інсценізація);
- 2) за структурою: природна, штучна, змішана;
- 3) за джерелом виникнення: зовнішня та внутрішня.

Драматизація – прийом організації творчої діяльності дітей на заняттях і поза ними. Розрізняють: пантоміма, постановка за картинами, читання за ролями, власне драматизація. Ігри-драматизації є одним із різновидів театралізованих ігор і ґрунтуються на власних діях виконавця, виконання ним певної ролі. Діти в цьому випадку грають самі, переважно використовуючи доступні засоби виразності: інтонацію, міміку, пантоміміку.

Беручи участь в *іграх-драматизаціях*, дитина ніби перевтілюється, живе життям персонажа. Це найбільш складне завдання, адже воно не спирається на жодний предметний зразок. Дитина створює свій образ самостійно, за допомогою певних атрибутів – характерних ознак персонажу (маска, костюм тощо); та за допомогою інтонації, міміки, жестів, рухів.

Проте, на відміну від сюжетно-рольових, театралізовані ігри програються заздалегідь за підготовленим сценарієм, в основі якого – зміст вірша, казки, оповідання. Готовий сюжет ніби веде за собою, розгортаючи гру. Ігри-драматизації потребують режисерської роботи і заздалегідь продуманих реплік, запланованих виразних інтонацій тощо. Для певного образу, які характеризують його вчинки та поведінку, логопеду необхідно продумати і відповідну міміку, і відтінки голосу для «дитини-актора».

Тематика і зміст театралізованих ігор мають моральне спрямування, яке міститься в кожному фольклорному чи літературному творі та повинне

відображатися в імпровізованих постановках (дружба, чуйність, доброта, чесність, сміливість). Адже улюблений герой стає зразком для наслідування дитиною. Із задоволенням перевтілюючись в улюблений образ, дитина добровільно привласнює притаманні йому риси.

Вплив театралізованих ігор на особистість дитини-логопата дає можливість використовувати їх як ефективний корекційний, але «ненав'язливий» педагогічний засіб, оскільки сама дитина відчуває при цьому задоволення, радість. Корекційний ефект театралізованих ігор посилюються ще й тим, що їх тематика може задовольнити різнобічні інтереси дітей.

Самостійні драматичні забави дітей-логопатів є найпростішою формою їх драматичної творчості. Вже у забавах дітей дошкільного віку можна побачити елементи драми: монолог і діалог, міміку й жести, грим у широкому значенні цього слова (переодягання, бутафорії в вигляді шабель, мішка жебрака, кошика кухарки; фарбування обличчя у вигляді індійців тощо).

О. Л. Трусовою («Взаємозв'язок зображувальної та театрально ігрової діяльності в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку»), розроблена система комплексної підготовки та проведення ри-драматизації і занять із створенням сюжетних малюнків та аплікації.

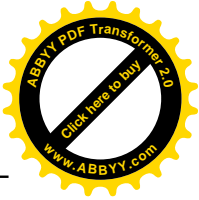
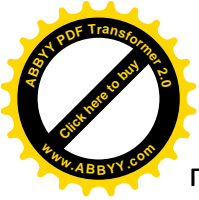
Виділено три етапи роботи:

1. Діти ознайомлюються з драматизаціями казок і літературних творів, беруть у них участь, переглядають вистави сюжетних малюнків.

2. Засвоюють зображувальні засоби виразу образів у гри-драматизації, вчаться передавати сюжет у малюнках (логопед ознайомлює з літературним твором, який буде драматизуватися і відображатися у сюжетному малюванні. Потім проводить різні ігри, спеціальні ігрові вправи, організовує самостійну художню діяльність дітей, здійснює підготовку до театралізованої гри та сюжетного малювання.

3. Діти самостійно організовують ігри-драматизації і відтворюють сюжети знайомих творів у малюнках.

Відтак, застосування у логопедичній роботі імаготерапії, передбачає не тільки те, що як правило, пов'язується з поняттям дошкільного або шкільного театру (старанно підготовлену виставу зі сценою, декораціями, костюмами), але й *імпровізовану драматизацію*, яка відбувається без

попередньої режисерської роботи, без усякої підготовки, в якій учасники – діти-логопати можуть вільно, по-творчому передавати текст творів (казок, оповідань тощо).

Також, з погляду зображувальної діяльності та імаготерапії у дітей відбувається первинне формування художнього образу на основі літературного твору, який поступово зображується завдяки перенесенню виражальних засобів.

Отже, імаготерапія є одним із найкращих засобів мовленнєвого та естетичного виховання, бо вона органічно поєднує живе слово, пластику, музику й драматичне мистецтво. Вона надає можливість дитині побути у різноманітних творчих ситуаціях, через які вона знайомиться з природою, предметами навколишнього світу. Дитина в своїх драматичних забавах шиє, ріже, рубає, місить тісто, замітає підлогу, білить, торгує тощо.

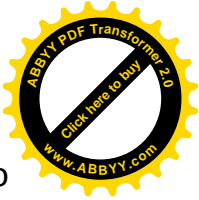
Імаготерапія розвиває творчо-мовленнєві здібності й функції: мовленнєві навички та вміння, інтонацію, уяву, пам'ять, увагу, асоціативне мислення; технічні й мистецькі здібності («бутафорії» костюмів, декорацій); руховий ритм, пластичність тощо. Імаготерапія розвиває емоційно-чуттєву сферу, тим самим збагачуючи особистість дитини-логопата; розвиває емпатію, здібності перевтілюватися в інших, «жити їх життям».

Теоретичні питання

1. Імаготерапія як ефективний засіб корекції мовленнєвих порушень.
2. Особливості роботи з ляльками-маріонетками (лялькотерапія).
3. Застосування імпровізації в корекційно-розвивальній роботі з дітьми-логопатами.
4. Розігрування та перегляд сценок як засіб корекції мовлення.
5. Інценіровка картин відомих художників як засіб розвитку мовлення.

Практичне завдання

1. Змоделювати макет театральної ляльки «Слухняний Язичок».
2. Виготовити одяг для казкових персонажів пальчикового театру.
3. Підготувати репродукції картин відомих художників-пейзажистів.
4. Виготовити декорації для лялькового театру за сюжетом казки «Рукавичка».

На кафедрі логопедії Сумського державного педагогічного університету ведеться робота по розробці та впровадженню в педагогічний процес інтегративних арттерапевтичних методик. Дисципліна «Арттерапія в логопедії» є новою в системі підготовки дефектолога (логопеда), в той же час, певні завдання даної дисципліни вирішувалися на етапах підготовки студентів спеціальності «Корекційна освіта. Логопедія» в рамках програм «Риторика, культура мовлення корекційного педагога», «Образотворча діяльність з методиками», «Ручна праця з методиками» тощо.

Із різноміття засобів арттерапії для вирішення завдань корекції мовленнєвих порушень нами була обрана імаготерапія – це лікувальний вплив через образ, театралізацію, яка, на наш погляд, більше за все сприяє формуванню мовленнєвих можливостей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

В імаготерапії нас зацікавили її основні функції: очищуюча, звільняюча від негативних станів; регулятивна, зняття нервово-психічного напруження, регуляція психосоматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційно стану. Дані функції в ході їх реалізації готують базу для третьої функції – комунікативно-мовленнєвої, яка сприяє корекції різноманітних мовленнєвих порушень у дітей.

Слід також відмітити, що імаготерапія з дошкільниками з вадами мовлення частіше за все проводиться в формі лялькотерапії. Досвід практичного застосування імаготерапії показує, що вона представляє широкий спектр діяльності для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку і, перш за все, за допомогою ігор-драматизацій; постановок; лялькових вистав; креативних інсценіровок народних казок, басен тощо.

Водночас, коли мова йде про підготовку майбутніх логопедів, то в даному контексті, арттерапевтичний напрям передбачає застосування корекційних можливостей імаготерапії шляхом організації та проведення зі студентами інтегрованих занять з лялькотерапії (казкотерапії) для подальшого їх застосування в майбутній професійній діяльності.

Казкотерапія – метод, який застосовується як форма розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодії з навколишнім світом. До казок зверталися в своїй творчості відомі зарубіжні, і вітчизняні науковці (Е. Фром, Е. Берн, Е. Гарднер, І. Вачков, М. Осоріна, О. Лисіна, Т. Зинкевич-Євстигнеева та інші).

Отже, виходячи з перерахованих корекційних можливостей імаготерапії, для студентів спеціальності «Корекційна освіта. Логопедія» були розроблені «арттерапевтичні заняття», які включали такі творчі завдання як, моделювання макета театральної ляльки «Слухняний Язичок»; виготовлення одягу для казкових персонажів пальчикового театру; театралізовані сценки-етюди.

Студентам були запропоновані такі форми арттерапевтичної роботи, як розповідь, малювання, придумування казок, виготовлення декорацій для лялькового театру за сюжетами народних казок. Підсумком практичного впровадження імаготерапії в начально-виховний процес стали постановка та розігрування студентами групових вистав за мотивами казок «Рукавичка», «Колобок» в різноманітних жанрах (комедія, детектив і м'юзікл).

Таким чином, сучасний стан спеціальної освіти характеризується варіативністю програм виховання та навчання дітей з мовленнєвими порушеннями, свободою творчості дефектологів (логопедів). Внаслідок цього, підвищуються вимоги до професійної компетенції спеціалістів такого напрямку та до якісного виконання ними професійних функцій.

Відтак, в таких умовах необхідності на високому професійному рівні організувати якісну корекційно-розвивальну роботу, у майбутніх дефектологів (логопедів) виникає потреба знати, вміти практично застосовувати ефективні інноваційні технології, до числа яких можна віднести і арттерапію.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Сценарії лялькової міні-вистави за мотивами
української народної казки «Колобок»
(детективний, комедійний, м'юзікл жанри)**

Сценарій казки «Колобок» в детективному жанрі

Дійові особи:

Колобок
Дід, Баба
Заєць
Вовк
Ведмідь
Лисиця
Оповідач

Дія 1

(біля будинку сидять дід та баба)

Оповідач: *Жили якось дід та баба та ї захотілося їм їсти. Ось дід бабі і говорить:*

Дід: Біжи, бабо, до печі,
колобка мені спечи!

Баба: Де ж мені його узяти, як нема борошна в хаті?

Дід: Пошкребешся по засіку,
по амбару пометеш,
і швиденько, і легенько,
борошна ти набереш.

Оповідач: *Пішла баба, помела по засіку, пошкребла по амбару, замісила тісто і спекла колобка. Вийшов він пухкий і рум'яний, але занадто розумний...*

Колобок: Ой! Оце такий я гарний і загину від зубів?

Що ж я народивсь даремно...

Ні, тепер я детектив!

Буду злодіїв шукати,
розкривати їх діла, відчуваю я чудово –
в мене є потенціал!

Оповідач: *І невдячний колобок залишив своїх господарів.*

Дія 2

(біжить колобок по лісу і зустрічає зайця, який сидить засмучений).

Колобок: О, привіт, вухастий друже,
Ти чомусь худенький дуже..
і сумний, не сяють очі.

Заєць: Просто сильно їсти хочу.
ти прийшов сюди доречно.
І смачний, беззаперечно!

Оповідач: *Злякався колобок затремтів, але раптом заєць сказав:*

Заєць: Ні, не буду тебе їсти.
І як чесно – я не хліба,
Більше моркви хочу..
Та дорогоцінний овоч
хтось посмів забрати,
і тепер навіть не знаю,
де його шукати!

Колобок: Як? Невже? Вкрали моркву?
Просто жах! Це просто сміх!
У лісах завівся злодій.
Хто це? Хто зробить це зміг?

Заєць: Вчора ввечері приніс
і поклав у льоху.
Думаю, коли посплю, поснідаю трохи.
Як прокинувся – немає!
Де поділась? Хто це знає?

Колобок: Я знайду, не переймайся,
Дай свій номер телефону,
миттю тебе відшукаю,
щойно стане щось відомо.

Оповідач: *Котиться колобок далі, аж побачив він вовка, що «плентався»
назустріч...*

Дія 3

Вовк: Я зустрів недавно зайця,
Він сказав – ти детектив.
Поможи ж мені дізнатись,

хто мою овечку з'їв.
Все паслась вона на лузі,
Я її все годував.
Бачили мене лиш друзі.
Хто посмів? Ну хто забрав?
Колобок: Ну добре, брате, я знайду,
розкрию злодія цього.
і за нанесену біду
ми покараємо його.

Оповідач: *І покотився колобок далі...Лісом, полем...аж доки дорогу йому
не перегородив ведмідь.*

Дія 4

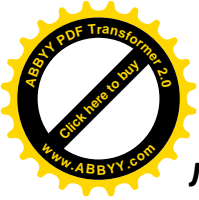
Ведмідь: О, спасителю, це ти!
Я про тебе знаю.
Ти усіх можеш знайти,
усіх відшукаєш.
Бочка меду, як крізь землю,
вдень сьогодні провалилась.
задрімав лиш на хвилину,
а вона вже десь поділась...
І ні сліду після себе
не залишив лютий злодій.
А мені без мого меду
і спокійно жити годі...

Колобок: Добре, Ведмедю, я знайду,
мед тобі я поверну.

Оповідач: *І помчав колобок на своє розслідування...Аж раптом натрапив
на лисицю, що солодко спала під деревом...*

Дія 5

Колобок: Може це оця руда
усіх звірів обкрада?
Гей, лисице, прокидайся!
І в усьому зізнавайся!

Лисиця: Що таке? Які проблеми?

В тебе доказів немає.

Моє алібі у мене

хай міліція питає...

Колобок: Зізнавайся, це ти крадеш?

Ти ліс розкрадаєш?

Лисиця: Ти про що оце говориш?

Ти ж і сам не знаєш...

Так, украла, та навряд чи

ти це зможеш довести.

я усім цим «промишляю»

ще з минулої весни..

Колобок: Гей, хапайте цю руду!

Ось хто нас завів в біду!

Дія 6

Ведмідь: Колобок, тобі ми вдячні,

ти нам злодія відкрив.

Добре, що у нашім лісі

такий гарний детектив...

Лисиця: Ні, занадто всі розумні...

Пощастило вам усім..

Проте, як це все не сумно –

колобка я зараз з'їм..

Оповідач: *Хитра лисиця ухопила колобка і «чкурнула» геть. Може, вона*

його з'їла...А може, він утік і став великим детективом далеко в Англії...

Сценарій казки «Колобок» в комедійному жанрі

Дійові особи:

(Дід; Баба; Колобок; Зайчик; Вовк; Ведмідь; Лисичка).

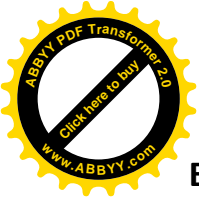
Оповідач: *Жили-були дід та баба. Жили вони так собі. Ось одного разу*

дід бабі каже:

Дід: Бабо Фроська, а ти знаєш, що в мене скоро день народження?

Баба: Ну знаю, і що з того?

Дід: А те, що в мене свято, а в домі ні крихти! Спечи мені хоч колобка.

Баба: Та ж з чого я тобі його спечу?

Дід: Як з чого? Ти забула чи що? Нам гуманітарну допомогу, як пенсіонерам давали, там десь борошно і повинно бути! Хороше з самої Америки!

Баба: Ой, і справді ж! Зовсім з пам'яттю погано! Зараз піду спечу. Тільки...

Дід: Ну, що ще?

Баба: Так дров же ж немає.

Дід: Оце склероз! Послав мені Бог на старість бабу, все забуває! Так газ провели! Чи ти про нього згадуєш, як квитанція про оплату приходиться!

Баба: Ну все, не кричи! Біжу-біжу!

(баба виходить, йде ліпити колобка. Через декілька хвилин заходить до кімнати).

Баба: Ось колобок і готовий! Покладу на віконце, щоб охолов.

(кладає колобка на вікно).

Колобок: Теж, мені батьки! Своє дитя на вікно поклали! Вони не думають, що я можу застудитися! Або чого гірше якимсь «поросячим» грипом захворіти.

(далі колобок дивиться у люстерко).

Колобок: Тьху ти! Хто ж таких колобків ліпить! Темінь невихована!

(одягає окуляри, робить зачіску).

Колобок: О, тепер інша справа! Піду погуляю чи що?

(йде до лісу, зустрічає Зайчика).

Оповідач: *Біжить по лісу Колобок і тут бачить сидить Зайчик.*

Зайчик: А ти хто?

Колобок: Я Колобок! Не бачиш чи що?

Зайчик: Оце добре! Пішли зі мною! Я тебе в мікрохвильовій пічці розігрію, та хоч пообідаю, а то голодний вже два дні ходжу.

Колобок: Та яка там мікрохвильова пічка, я в солярій і на педікюр записаний! Ніколи мені!

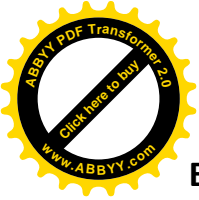
Оповідач: *Котиться Колобок далі по лісу, і ось назустріч йому вибігає Вовк.*

Вовк: Привіт, а ти хто?

Колобок: Колобок! Ти що сліпий? Окуляри надінь чи контактні лінзи!

Вовк: Колобок – це добре, а то я голодний!

Колобок: А мені, що з того?

Вовк: Так тебе зараз і з'їм!

Колобок: Дивись не подавись! Так я до тебе в пащу і полізу! У тебе звідки такий запах, фу! Соромно! Ти що зуби не чистиш? В наш час стільки паст зубних: Colgate, Blend-a-med! Ти б хоч з жуйку пожував! Ось тобі візьми Orbit!

Вовк: Це ще що таке! Тьфу ти! Зі смаком кавуна! Ось зі смаком курочки було б в самий раз!

Колобок: Ну знаєш, я з собою «Галіна бланку» не ношу! Обійдешся! Сходи в супермаркет і сам купи! А мене краще не чіпай, я з «гуманітарки» зроблений. Борошно зіпсувалося давно, отруїтися можна.

Оповідач: *Та й покотився далі Колобок. Тут йде йому назустріч Ведмідь.*

Ведмідь: Хто це в нас такий кругленький?

Колобок: Ну й звірі пішли! Зовсім не впізнають! Та Колобок я!

Ведмідь: Колобочку, як гарно, що я тебе зустрів! Голодний я страшенно!

Колобок: Слухай, ти, Ведмідь косолапий! Ти в люстерко давно дивився? Ти ж товстий, зовсім за зиму розповнів. Тобі на дієту потрібно сідати, на фітнес ходити, а ти ще й на мене губу «розкопелив». І взагалі, чого це ти по лісу ходиш? Тобі потрібно в берлозі спати і лапу смоктати.

Ведмідь: Та я вже тиждень нічого не їв, в мене в животі все так і гуркотить.

Колобок: Так це тому, що треба домашню їжу їсти, а не напівфабрикати з ЕКО-маркету. Забалакався я, мені ж до солярію треба!

Оповідач: *Котиться Колобок далі. І побачив він звіра небаченої краси.*

Колобок: Ух ти! Хоч одного модного звіра зустрів! Ти Лисиця?

Лисичка: Так, Лисиця Патрикіївна!

Колобок: Яке в тебе волосся! А чим ти його миєш?

Лисичка: Шампунем «Hand and Shoulders».

Колобок: Класно! А зубки які в тебе білосніжні!

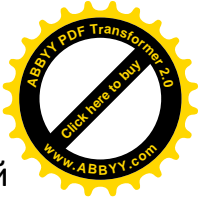
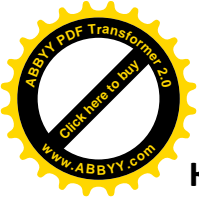
Лисичка: Так це ж Блендамет з новим запахом «Лісова свіжість».

Колобок: А пахнеш як ти чудово!

Лисичка: Парфуми від «Оріфлейм». В тебе теж запах нічого!

Колобок: Це в мене дезодорант. В Діда взяв «Акс ефект».

Лисичка: До речі, мене ти можеш не боятися. Я слідкую за своєю фігурою і не їм здобу! Підем краще на дискотеку у нічний клуб «Фортуна».

Колобок: Це гарна ідея! Я люблю танцювати. Пішли. Тільки давай
запросимо Вовка, Зайця, Ведмедя. Веселіше буде!

Оповідач: *Ось і казочці кінець,
А хто слухав молодець!*

Сценарій казки «Колобок» в м'юзікл-жанрі

Дійові особи:

(Дід, Баба, Колобок, Листоноша, Сорока, Заєць, Сова, Вовк, Ведмідь,
Лисиця)

(звучить українська народна пісня «Ой там на горі»)

(декорації: картина української хатини, дерева, квіти, пеньки).

Оповідач: *Сидять дід та баба біля хати, та ось заговорив дід:*

Дід: Сумно мені, бабуню, стало чомусь жити...

Баба: Діду, не треба тужити.

Дід: Жаль, ні з ким більше, бабонько, крім тебе, і поговорити.

Оповідач: *Недалеко від них проходив собі листоноша:*

Листоноша (мотив пісні І.Корнелюка «Дощи»):

Пошту майже усю рознесла,
Тільки в ліс я іще не дійшла.
Потрібно швидко іти,
Дім лісничого там знайти,
Їм телеграму віддати.
Не чекають там, мабуть, мене,
І не знають, що день лиш мине,
Приїдуть гості до них,
Охопить радість усіх.

Оповідач: *Підійшовши до хатинки, гукає та віддає телеграму.*

Баба і дід (разом): Ой добре, добре!

(співають на мотив пісні «Бабуся з дідусем»)

Завтра свято вже чекає нас.

Їдуть в гості Настя і Тарас.

Дід: Пригощати чим їх будем ми?

Баба: Пирогами і цукерками.

Баба і дід (разом)

Як же ми любимо їх обох,
Чимось давай їх здивуєм.

Зараз спечем гарний колобок,

Дід: Бабо ти ж смачно готуєш.

Для колобка у нас є усе,

Швидше ходімо місити.

Поки приїдуть, ми його

Встигнемо охолодити *(заходять у хату)*.

Оповідач: *Тут як-тут прилетіла Сорока, заглядає у вікно, (зупиняється біля дерева).*

Сорока (за мотивом пісні «По секрету всьому світу»):

Я, Сорока, тут на дереві сиджу,

Все, що бачу, всім у лісі розкажу.

Я наближусь до вікна лише на крок,

О! Там печеться Колобок!

Щоб не з'їли його діти, баба й дід,

Щоб потрапив він звірятам на обід,

Оповідач: *У цей час Баба виносить Колобка, садить на лаві біля вікна.*

Колобок озирається, сповзає з лави, та й давай співати:

Колобок (за мотивом пісні «За чотири моря»):

Я – крутий, свіженький Колобок,

Маю рум'янесенький бочок.

Баба всі продукти узяла,

Замісить змогла, в печі спекла.

Я такий гарненький,

Пухкий і м'якенький,

Смак чудовий маю,

Запахом всіх привертаю.

Я – найрозумніший,

Від усіх сильніший.

Я нічого не боюсь,

Куди схочу, покочуся.

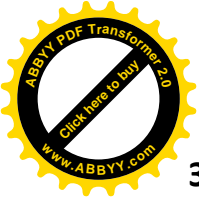
Сорока: Ану, доведи!

Оповідач: *Полетіла сорока, а Колобок покотився у ліс.*

(лунає пісня з мультфільму про мавпенят).

(декорації: картина лісу).

Оповідач: *У лісі ж хмурому, сумний заєць ходить та й свою пісню співає:*

Заєць (за мотивом пісні «Шоколадний заєць»):

Я, малий нещасний Зайчик, все по лісу стриб та стриб.
Від Лисички заховаюсь за здоровий білий гриб.
Сумно мені в лісі жити, я ні з ким тут не дружу,
Дикі бджоли тут літають наді мною жу, жу, жу.
В цьому лісі проживає вже давно моя сім'я:
Тато, мама, дід, бабуся, сім сестричок, брат і я.
Їжу змушені шукати брат мій, батько, я і дід,
До не буде чого гризти сім'ї нашій на обід.
Я – Зайчик – Побігайчик,
Я – Зайчик – Пострибайчик,
Я – класний на всі сто – о – о – о ,

Колобок: Я – крутий свіженький Колобок,

Маю рум'янесенський бочок.
Баба всі продукти узяла,
Замісить змогла, в печі спекла (колобок тікає).

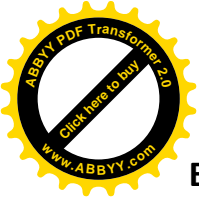
Заєць (на мотив пісні «Зелене світло»):

Ну, поглянь, яке це неподобство.
Я уже намірився його вкусить,
Так, так, вкусить.
Тільки я заплющив свої очі
Лиш на мить, а він крутнувся вже і втік,
Он він біжить.
А, то чому, то чому, то чому
Колобок покотився?
А все тому, все тому, все тому,
Що я лиш розгубився!
Як буду я, буду я, буду я,
Голодним проживати?
Мабуть, мені треба зараз його,
Швидко наздоганяти.

Оповідач: *Та й побіг Заєць за Колобком.*

(лунає пісня з мультфільму «Червона шапочка»)

Оповідач: *То можна зустріти і голодного вовка.*

Вовк (за мотивом пісні «Генерали пісочних кар'єрів»):

Давно уже голодним я бреду,
Згадати не можу, коли їв.
Заграв той марш у животі!
Страшний я Вовк, бо озвірів.
Невже голодним знову буду спати?!
Так, мабуть, ляжу я голодним спати.

Оповідач: *Вовк таки вкладається спати під дерево.*

Колобок: Я такий гарненький,
Пухкий і м'якенький,
Смак чудовий маю,
Запахом всіх привертаю.
(промовляючи) Куди схочу, покочусь.

Оповідач: *Вовк встає, виглядає з-за дерева, а потім виходить.*

Вовк: (за мотивом пісні «Розумієш...») *Розумієш, довго в лісі я блукав...*

Колобок: Ну й що з того?

Вовк: Страшно я голодним став!

Колобок: Розумію, що ти хочеш цим сказати

Вовк: Тебе хочу скуштувати

Колобок: Дозволь ще пісню разок проспівати,
Вже потім будеш мене скуштувати ...

Вовк: Дуже жалібно просиш ти,
Ну співай вже.

Колобок: Я – найрозумніший,
Від усіх сильніший.
Я нічого не боюсь,
Куди схочу, покочусь.

Оповідач: *Колобок тікає.*

Вовк (на мотив пісні «Зелене світло»):
Ну, поглянь, яке це неподобство.
Я уже намірився його вкусить,
Так, так, вкусить.
Тільки я заплющив свої очі
Лиш на мить, а він крутнувся вже і втік,

Он він біжить.
Мабуть, мені треба зараз його,
Бігти наздоганяти.

Оповідач: *То вже й Вовк побіг за Колобком.*
(лунає вовчий голос)

Оповідач: *Бродив же тут і страшисько-ведмідь.*

Ведмідь (на мотив пісні «Атас»):

Всі у лісі тварини бояться,
Коли я полювати іду.
Хто не встигне від мене сховаться,
Того зараз же вмить роздеру.
Хоч сьогодні й погода хороша,
На душі гидко – бридко мені,
Бо страшенно вже їсти я хочу,
Не мав в роті нічого три дні.
Атас!
Розбіглись в лісі всі у нас!
Тікайте, зайчики, ховайтесь, вовчики!
Атас!
Якщо спіймаю когось з вас,
Без шкури лишу в той же час!
Атас! Атас! Атас!

Колобок: Я – крутий свіженький Колобок,
Маю рум'янесенький бочок.
Баба всі продукти узяла,
Замісить змогла, в печі спекла.
Я нічого не боюсь,
Куди схочу, покочусь.

Оповідач: *І від ведмедя втік наш колобок.*
(лунає пісня з мультфільму «Вінні Пух»).

Оповідач: *А ось мудрість лісу:*

Сова (на мотив пісні «Есміральда»):

Я сиджу сама й чекати мушу,
Чи розрадить хтось самотню душу?
Йдуть до мене тільки за порадою завжди,

Шукають мудрості у мене в дні біди.
Я друга вірного хотіла би знайти,
Щоб від біди його змогти застерегти,
Щоб удвох із ним могла співати й танцювати,
Самій набридло тут сидіти й сумувати.

Сорока (на мотив пісні «По секрету всьому світу»):

Я, Сорока, тобі звістку принесла,
Скоро Лиска буде їсти Колобка,
Доганяють його Заєць, Вовк, Ведмідь...

Сова: Не буде їм чого ділити.

Сорока: Ля, ля, ля, жу, жу, жу,

Полечу, поспішу,
Як там ділять Колобка у лісі
Зараз погляджу.

Сова (на мотив пісні «Есміральда»):

Я допомогти Колобку мушу,
Бо загубить Лиска його душу.
Так, на допомогу я повинна поспішити!
Яке вагоме для усіх нас слово «жити» ...

Оповідач: *А ось і сама лиска!*

Лисиця (на мотив пісні «..Був би милий поряд...»):

Цілий день хочу я скуштувати Колобка.
Звістку Сорока в лісі рознесла усім.
Скрізь шукала його я, аж розболілась голова,
Як побачу Колобка, враз обману та з'їм.

Колобок: Я – найрозумніший,

Від усіх сильніший.
Я нічого не боюсь,
Куди схочу, покочусь.

Лисиця (на мотив пісні «Старий знайомий «):

Як би дуже забажав ти,
То допомогла б, мій милий,
Щоб і спів твій всі почули,
Оцінили й полюбили.
Та я не знаю, чи ти захочеш?

Можу відповідь чекати
Цілі дні і ночі.
Та ти, упертий мій Колобочок,
Не хочеш на мій сісти носочок.
Чому ж не хочеш ти, Колобочок,
Ще раз мені заспівати.

Колобок: Якби справді ти бажала,
То мене б не умовляла.
Я дивлюсь на тебе, Лиско,
Надто хитре твоє «личко».
Збагнуть не можу, чого ти хочеш?
Я не в силах тут сидіти
Цілі дні і ночі.
Покочуся, мабуть, я
Зараз світ за очі.

Колобок: Можливо, Лиска, ти зараз права,
І не така складна уже справа
Ще раз тобі заспівати.
(Співає).
Я – крутий свіженький Колобок,
Маю рум'янесенький бочок.
Баба всі продукти узяла,
Замісить змогла, в печі спекла.

Оповідач: *А тим часом Лиска намагається вкусити Колобка.
Тут прилітає Сова і розбороняє їх. Вбігають в той же час Заєць,
Вовк, Ведмідь).*

Сова: Послухайте, що вам скажу, звірята.
Гадаю, буде ця корисною порада.
Бажаю всіх вас від невдач застерегти
І дещо вам про Колобка розповісти.
Багато книг за вік свій я читала,
Цікаве й з медицини щось узнала:
Свіженьке тісто (вам підтвердять лікарі)
Ні за яких умов до рота не бери!!!
У тісто з дріжжами поклали маргарин,

Усім відомо: це ж холестерин!!!
Є яйця там, і борошно, й сметана.
Так, гарний вид. А придивись – омана!
Невже так хочеться, щоб в вас болів живіт?!
А якщо є ще алергія на жовток,
Ви проклянете цей свіженький колобок!
Виразка шлунку жде вас чи гастрит,
Інсульт, гіпертонія, тонзіліт,
Лиш трави різні будете шукати:
Шипшину, горицвіт і чорну бузину,
Малину, м'яту, руту запашну,

Оповідач: *Та тут звірі невтрималися.*

Звірі (усі): Годі!

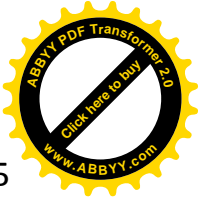
Сова: Ну що? Переконала всіх вас я?

Звірі: Не будем їсти цього Колобка!

Оповідач: *Тож Колобок був дуже вдячний Сові за допомогу (кланяється).*

(всі співають пісню «Справжній друг»).

*Дружба міцна не зламається,
Не розклеїться від дощу й негод.
Друг в біді не лишить,
Щирим словом втішить,
Отакий він, невразливий,
Справжній друг.
(взявшись за руки, виходять зі сцени, кланяються).*

Корекційно-розвивальні завдання арттерапії

Корекція мовлення	Психокорекція	Всебічний гармонійний розвиток особистості
розвиток фонетико-фонематичної сторони мовлення, просодики, дихання, голосу	розвиток пізнавальної активності, сенсорних відчуттів	виховання морально-естетичних відчуттів, насолоди від мистецтва, почуття власної гідності
збагачення спеціального лексичного запасу (назви видів, жанрів, технік, інструментів...)	розвиток вищих психічних функцій	практичне оволодіння новими навичками (прийоми, техніки, манера виконання...)
розвиток зв'язного мовлення (встановлення причинно-наслідкових зв'язків)	корекція емоційно-вольової сфери, звільнення від комплексів	розвиток здібностей, подальша професійна зорієнтованість
розвиток комунікативних вмінь (манера, засоби, стиль спілкування)	корекція поведінкових розладів	відволікання від основної проблеми (психоемоційної травми)
розвиток цілеспрямованого гнозо-праксису	формування симультанно-сукцесивних процесів	розвиток нової моделі відносин (за рахунок вираження творчої експресії)
підготовка руки до письма, розвиток дрібної моторики	діагностичне значення арттерапії	коло спілкування («логопед-муз.керівник-психолог»)

Дослідження творчих здібностей (рівень креативності)

Завдання 1. «Поставте питання»

Інструкція: «Напиши всі питання, які можеш поставити за цим малюнком (до цього і подальшим завданням додається чистий лист паперу, на якому в стовпчик проставлені номери питань. Постав усі необхідні питання, для того, щоб зрозуміти, що трапалося. Не став таких питань, на які можна відповісти, поглянувши на картинку».

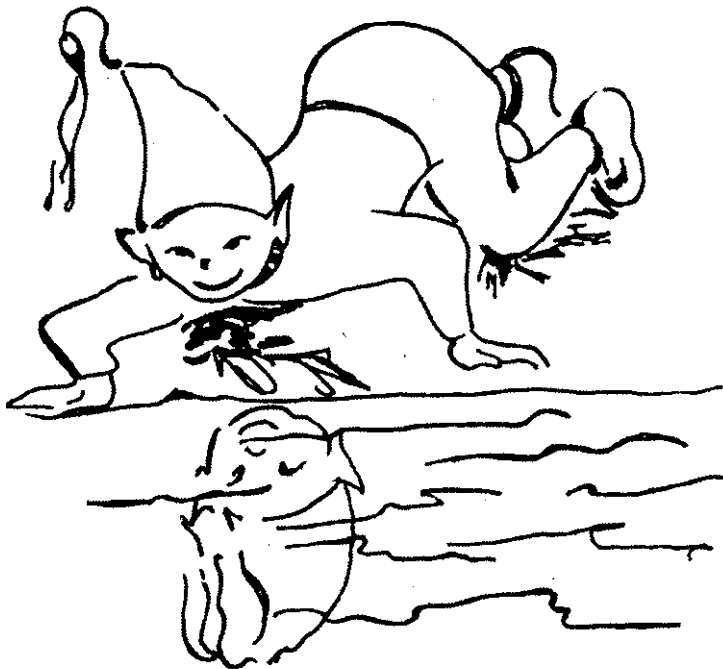
Завдання 2. «Відгадай причини»

Інструкція: «Постарайся знайти і записати якомога більше причин події, зображеної на малюнку. Можна виходити з тих подій, які могли б трапитися до моменту, зображеного на картинці, або через багато часу після нього. Не бійся будувати здогадки».

Завдання 3. «Відгадай наслідки»

Інструкція: «Вкажи якомога більше можливих результатів події, зображеної на малюнку. Напиши про те, що може трапитися відразу після події, або про те, що може трапитися в далекому майбутньому».

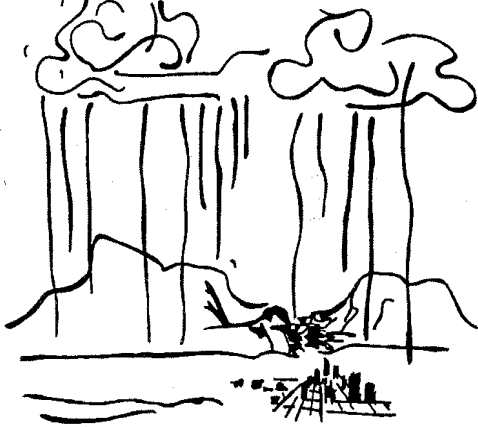
Мал. 1

Завдання 4. «Давайте уявимо»

Інструкція: «Уяви собі таку неймовірну ситуацію: до хмар прив'язані мотузки, які звисають до землі (мал. 2). Що трапилося? Подумай, до яких можливих подій це приведе, які можуть бути наслідки? Викажи якомога більше припущень. Запиши свої думки.»

Мал. 2

Закінчить оповідання

1. Собака сердито гавкав, припадаючи на передні лапи. Прямо перед ним, притиснувшись до тину, сиділо маленьке скуйовджене кошеня. Воно широко відкривало рота і жалібно нявкало. Недалечко стояли два хлопчики і чекали, що буде. У вікно виглянула жінка і поспішно вибігла на вулицю. Вона прогнала собаку і сердито крикнула хлопчикам...

**Образотворче творче мислення.
Побудова образу на основі графічного стимулу**

Завдання 1. «Намалюй картинку»

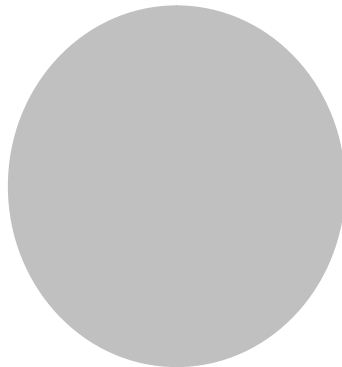

Рис. 3

Інструкція: «Ви отримали фігуру з кольорового паперу. Придумайте будь-яку картину, частиною якої була б ця фігура. Це може бути будь-який предмет, явище або розповідь.

Помістіть цю фігуру на чистому листі в будь-якому місці, де вам більше подобається. А потім домалюйте її олівцями, щоб вийшла задумана вами картина. Постарайтеся придумати таку картину, яку ніхто б не зміг придумати. Доповнюйте свій малюнок новими деталями і ідеями, щоб зробити з неї якомога цікавішу і захоплюючу історію.

Коли ви закінчите малюнок, придумайте до нього назву і напишіть внизу листу. Зробіть цю назву якомога незвичайною. Використовуйте його для того, щоб краще розповісти придуману вами історію. Починайте роботу над малюнком, роблячи його несхожим на інші і складаючи якомога складнішу і цікавішу історію». Термін роботи – 10 хвилин.

Завдання 2. «Закінчи малюнок»

Інструкція: «Вам запропоновані незавершені фігурки. Якщо додати до них лінії, вийдуть цікаві предмети або сюжетні картинки. Спробуйте придумати такі картинки або історії, які ніхто більше придумати не зможе. Зробіть їх повними і цікавими, додайте до них нові ідеї. Запропонуйте цікаві назви для кожної картинки і напишіть його знизу цієї картинки». Термін роботи – 10 хвилин, але Ви не встигаєте закінчити завдання вчасно, то не поспішайте, працюйте в зручному для Вас темпі.

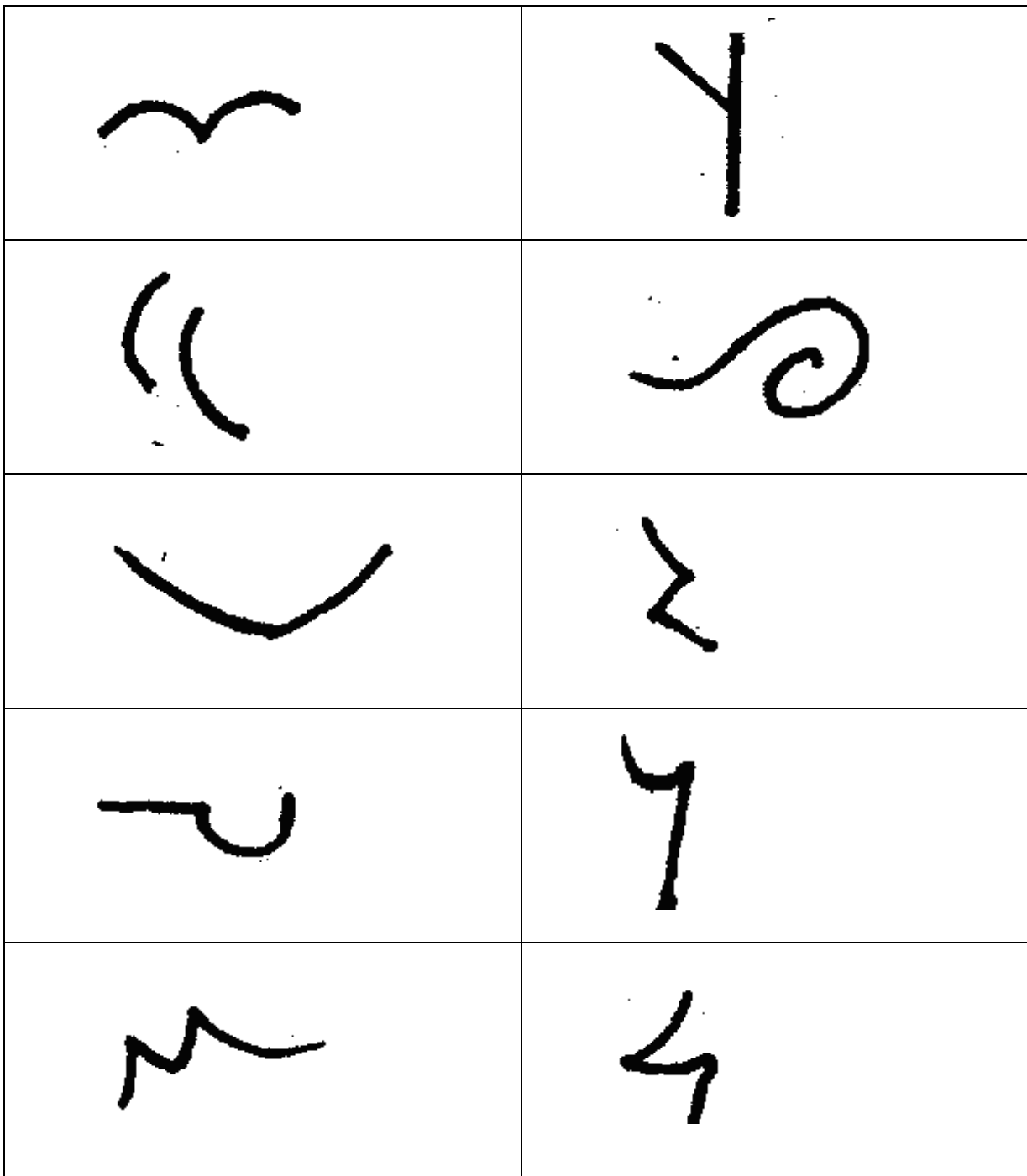
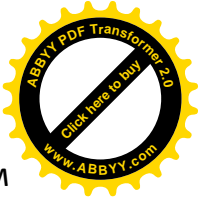

Рис. 4.

Діагностування індивідуальних особливостей уяви студентів

Вправа 1. *Визначення особливостей відтворювальної уяви.* Студентам зачитують уривок із художнього твору. Під час прослуховування вони мають уявити те, що описується. Потім їм пропонують намалювати об'єкти, про які йшлося в описі. Після виконання завдання дозволяють ще раз уважно прочитати опис та зробити другий малюнок. Оцінюється тільки перше зображення змісту уривка.

Вправа 2. *Визначення особливостей творчої уяви.* Студентам пропонують три будь-які слова. Наприклад: *капелюх, ключ, човен.* Потрібно впродовж 5-6 хвилин скласти якомога більше речень з цими словами.

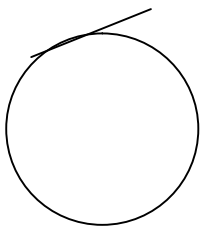
Оцінка результатів: 3 бали – слова в реченні використані в дотепний або оригінальний комбінації; 2 бали – слова вжиті у звичайній або логічно припустимій комбінації; 1 бал – правильно використано 2 слова, а третє штучно введено в речення. 0 балів – безглузде поєднання слів.

Вправа 3. *Дослідження особливостей творчої уяви.* Студентам пропонують прослухати початок оповідання: «Сутеніло. Ішов дрібний нудний дощик, на автобусній зупинці під одною парасолькою стояли дві дівчини. Вони про щось тихо розмовляли. Раптом...» Потрібно придумати продовження оповідання.

Час виконання завдання 10 хвилин.

Оцінка результатів: 3 бали – оповідання продовжується яскравими, оригінальними реченнями з використанням прямої мови, в ньому передано особисте ставлення автора до зображуваних подій: несподівана кінцівка. 2 бали – розповідь завершується кількома реченнями; звичайний, стандартний розвиток подій; може використовуватися пряма мова, позбавлена оригінальності та цікавих діалогів. 1 бал – оповідання завершується один-двома простими, короткими реченнями; не передає ставлення до зображуваних подій. 0 балів – незавершене оповідання; немає зв'язку між реченнями.

Розвинена уява, фантазія

Методика: «Незакінчений малюнок».

Інструкція: «Домалюйте малюнок і придумайте йому назву» Оцінюється оригінальність: 4 бали — високий рівень; 3 бали — середній рівень; 0 балів – низьк. рівень.

ВИМОГИ ДО ОБЛАДНАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО КАБІНЕТУ

Арттерапевтичний кабінет (постійне приміщення або шкільний клас) має бути досить просторим, складатися з кількох умовних зон.

- Робоча зона – це стіл і стілець для індивідуальної творчості, столи для колективної роботи в малий групах, загальний стіл (шафа) для різноманітних образотворчих засобів і матеріалів, пісочниця та ємкість із глиною.
- Чиста зона утворена стільцями поставленими колом, для групової комунікації та обговорення творчих робіт.
- Вільний від меблів простір з відповідним покриттям підлоги для руху і танців, ігор, театралізованих вистав.
- Місце арт-терапевта знаходиться осторонь, поза прямим полем зору учасників.
- Місце для експозиції творчих робіт: стіна, полиці.
- Сховище – місце для зберігання індивідуальних тек з образотворчою продукцією учасників арт-терапії, використання яких неможливе без особистої на те згоди автора.

Із спеціального обладнання у арттерапевтичному кабінеті бажано мати раковину і водопровід, оскільки в роботі використовуються фарби, гуаш, глина, пісок, грим та інші образотворчі засоби.

Загальноновизнано, що арттерапевтичний кабінет є не лише реальним фізичним простором, а й символічним, в якому кожен елемент може мати свої приховані сенси й функції. Тому важливим є естетичне оформлення кабінету. Розташування меблів має легко змінюватися, відповідно до ситуації, теми, настрою учасників. Як правило, за кожним учасником закріплюється вибране ним робоче місце і набір необхідних матеріалів.

Весь простір арттерапевтичного кабінету називають творчою ареною, на якій вихованець може подолати свої психічні травми і надихнутися творчо, набути впевненості в собі, вирішити проблеми, пов'язані з навчанням, спілкуванням з оточуючими, членами своєї родини, однолітками.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ, ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами мистецтва.

2. Музикотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

3. Імаготерапія як засіб корекції мовленнєвих вад у дошкільників та молодших школярів.

4. Ізотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

5. Бібліотерапія як засіб корекції мовленнєвих вад у дошкільників та молодших школярів.

6. Кінезіотерапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Естетико-терапевтичний потенціал української народної пісні.
2. В.Верховинець про психотерапевтичний вплив фольклору.
3. Методика фольклорної арттерапії за Л. Д. Назаровою.
4. Загальна естетотерапевтична характеристика хореотерапії.
5. Основи методу формокорекційної ритмопластики.
6. Характеристика основних складових методу формокорекційної ритмопластики: медитативна гімнастика, ліплення.
 7. Терапія кольором.
 8. Технології ейдетики у логопедичній роботі.
 9. Літотерапія.
 10. Зоотерапія: петтерапія, дільфінотерапія.
 11. Ароматерапія.
 12. Маматерапія.
 13. Гелотологія (сміхотерапія).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Артпедагогика та арттерапія в спеціальному освітанні : учеб. для студ.серед. і висш.учеб. заведень / Е. А. Медведєва, І. Ю. Левченко, Л. Н. Коммисарова, Т. А. Добровольська. – М., 2001. – 247 с.
2. Арт-терапія – нові горизонти / под ред. А. І. Копитина. – М. : Когіто-Центр, 2006. – 336 с.
3. Балобанова В. П., Богданова Л. Г., Венедиктова Л. В. Діагностика порушень мови у дітей і організація логопедическої роботи в умовах дошкільного освітанського закладу. – СПб.: Дітство-прес, 2001. – 240 с.
4. Богуш А. Вітоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : програма та метод. рекомендації / А. Богуш. – К. : ІЗМН, 1997. – 112 с.
5. Ворожцова О. А. Музикальна арттерапія для дітей. Музика і гра в дитячій психотерапії / О. А. Ворожцова. – М. : Ін-т психотерапії, 2004. – 90 с.
6. Григор'єва Г.Г. Розвиток дошкільника в образотвірній діяльності. Учеб. посібник для студ. висш. пед. учеб. заведень. – М., 1999.
7. Кожухина С.К. Путешествие в мир искусства: Программа развития детей дошкольного и младшего школьного возраста на основе изобразительной деятельности. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – 192 с.
8. Кондрицька О. І. Формування у студентів педагогічних університетів цінностей особистісно орієнтованої моделі виховання засобами артпедагогіки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Кондрицька О. І. – І., 2009. – 266 с.
9. Копитин А. І. Основи арт-терапії / А. І. Копитин. – СПб. : Лань, 1999. – 256 с.
10. Логопедія : учебник для студентів дефектол. фак. пед. висш. учеб. заведень / под ред. Л. С. Волкової. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ВЛАДОС, 2007. – 703 с. – (Коррекционная педагогика).
11. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапії: підходи, діагностика, система занять / Л. Д. Лебедева. – СПб. : Речь, 2003. – 256 с. – (Психологический практикум).
12. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Ленів З. П. – К., 2010. – 273 с.
13. Лопатина Л. В., Серебрякова Н. В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников: Учебное пособие. СПб: Изд. РГПУ им. А .И. Герцена:, Изд-во «Союз», 2001. – 191с.
14. Овчар О. Н., Колягина В. Г. Формируем личность и речь дошкольников средствами арттерапии. – М., 2005.
15. Савченко М. А. Методика виправлення вад мови фонем у дітей. – К. : Освіта, 1992. – 176 с.
16. Соботович Є.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к шкільному освітанню. – К.: ПП «Компанія Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
17. Хрестоматія з логопедії : навч. посіб. / Шеремет М. К., Мартиненко І. В. – К.: КНТ, 2006.
18. Хрестоматія по логопедії (извлечения и тексты) : учеб. пособ. для студентів висших і середніх спец. пед. учебн. заведень: в 2тт. Т. II / Под ред. Л. С. Волкової і В. І. Селиверстова. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 656 с
19. Юнг К. Г. Психологічний аналіз і мистецтво / К. Г. Юнг, Э. Нойманн. – М. : REEFL-book ; К. : Ваклер, 1996. – 304 с.

Навчальне видання

Литвиненко Віталіна Анатолієвна

**ЗАСТОСУВАННЯ АРТТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З
ДОШКІЛЬНИКАМИ ТА МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ**

Навчально-методичний посібник

Суми: СумДПУ, 2011 р.

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерна верстка **Ю. С. Нечипоренко**

Здано в набір 11.11.11. Підписано до друку 06.12.11.

Формат 60x84/16. Гарн Calibri. Друк ризогр.

Папір друк. Умовн. друк. арк. 6,5.

Обл.-вид. арк. 5,9. Тираж 100. Вид. № 76.

Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка

